popüler
tarih
populer.tarih@dunya.com Nisan 2005 Sayı 56 4 YTL / 4.000.000 TL

ANKARA'DAKİ İLK MECLİS

Osmanlı'nın Türkmen ve Yörük aşiretleri

Boğaziçi Lisesi'nin tarihçesi

İlk yerli otomobil 'Devrim'in öyküsü

'Kiralık Konak' ile gündeme gelenler...

Uğural Vanthoft'un 'Çanakkale Savaşları' koleksiyonu

Nazar boncuğunun İzmirli son ustaları

II. Enternasyonal arşivlerinden bir Taşnak-Ermeni belgesi

'Her köyde silahlandık'

İlk kez Popüler Tarih'te

ISSN 1302-6577
212323 05/04
9 771302 657001

1915: İmparatorluğun en uzun yılı

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Evet; 1915 yılı, Osmanlı İmparatorluğu'nun en uzun yılıdır. Ordu, farklı cephelerde fiilen savaşa girmiştir ve 15 Ocak'ta Ruslara karşı Sarıkamış hezimeti yaşanır. Çar ordularına, Doğu Anadolu'yu istila etmenin yolları açılır.

Şubat başlarında ise, Cemal Paşa ve kuvvetleri, Süveyş Kanalı'nda hezimete uğrarlar. Yine 1915'in Şubat'ında, daha 1914 sonbaharında ilk provaları Kafkaslar'da yani Çarlık Rusyası'nda yapılan Ermeni ihtilâl örgütlerinin, özellikle de Hınçakların harekâtı, Osmanlı'nın cephe gerisine taşınır.

'Ermeni Terörü' adı altında, bu sayımızda *bir dosya çerçevesinde* işleyip kapağımıza da taşıdığımız Ermeni Taşnak Partisi'nin ilk kez gün ışığına çıkardığımız belgesinde de belirtildiği gibi, Bitlis ve Van yöresinin Ermeni köylerindeki çete örgütlenmelerinin atağa kalkışı da bu döneme rastlar.

Savaş nedeniyle erkek nüfusu da azalmış savunmasız Müslüman köylerinde, Ermenilerin yaptığı katliam, Rus Genelkurmayı'nın bile tepkisini çeker. Daha 1880 ve 90'lı yıllarda kiliselerin denetiminden çıkıp ihtilâlci ve terörist örgütlerin denetimine giren Ermeni milliyetçiliği, anarşizmin en güçlü olduğu 20. Yüzyıl başlarındaki bireysel terör rüzgârından da nasibini almıştır.

Şimdi biz yine 1915 yılına dönersek, Çanakkale'deki 18 Mart Zaferi'ne rağmen İtilâf devletlerinin Gelibolu'ya 25 Nisan'da asker çıkardıklarını görürüz. Yenileceklerdir. Ama diğer cephelerdeki Osmanlı kuvvetlerinin talihi yaver gitmeyecektir: 6 Mayıs'ta Ruslar Van'ı işgal ederler; Muş ve Bitlis'e girerler. Bu bölgelerde mahallî idare, Ermeni çetelerinin eline bırakılır.

17 Mayıs 1915'te, Müslüman mahalleleri ateşe verilir ve vali Cevdet Paşa, geri çekilme emri verir: 17 Mayıs'ta Osmanlı kuvvetleri Van'ı boşaltır... Ve ilginç bir 'rastlantı' 17 Mayıs'ta kenti boşaltan Van valisi tam 24 Nisan günü, yani Osmanlı Dahiliye Nâzırı Talât Paşa'nın İstanbul'daki bütün ihtilâlci Ermenilerin, isyancı örgüt üyelerinin tutuklanması emrini verdiği gün, Osmanlı'nın başkenti İstanbul'a şu telgrafı göndermiştir:

"Şu ana kadar şehrin civarında yaklaşık 4 bin Ermeni isyancı görülmüştür. İsyancılar sokaklara barikat kurmuşlardır. Civar köyler ateşler içindedir. Saldırıları durdurmak imkanı yoktur."

24 Nisan'da daha ortada tehcir kararı yoktur; tehcire yol açan Sevk ve İskân Kanunu, 27 Mayıs'ta Van'daki katliam sonrası çıkarılır.

Daha ortada ne tehcir vardır ne de 'modern zamanların' deyimiyle 'Ermeni soykırımı'... Ortada sadece I. Dünya Savaşı'nın kan ve dehşeti içinde, Batılı 'büyük' *devletlerin aldattığı* fanatik Ermeni milliyetçisi örgütler, ölen ve öldüren fedailer, Ermeni ve Türk tarafında, katledilen sivil halk vardır.

Rakamlar mı?.. İşte bu ayrı bir konu ve 'soykırım' çığlıklarının ötesinde, tehcir sırasında ne kadar insanın öldüğü bile, I. Dünya Savaşı'nın tarafı olan devletlerin ortakça yanıt araması gereken bir konudur.

Nice sayılarda her ay buluşmak dileğiyle. ■

İçindekiler

Nisan 2005

KAPAK

KAPAK FOTOĞRAFI: ERMENİ TAŞNAK PARTİSİ FEDAİLERİ

ERMENİ TERÖRÜ

32 Belge: Taşnak Partisi'nin II. Enternasyonel'e Raporu
Orhan Koloğlu

37 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Tehcir'e uzanan süreç

38 Popüler Tarih'te 'Ermeni Sorunu' konuları...

42 'Ermeni Sorunu' kaynakçası

4 Editörden

6 Ayın Tarihi

10 Basında Bu Ay

12 On Soruda: Osmanlı'nın aşiretleri
Erhan Afyoncu

18 Söyleşi: W. Uğural Vanthoft
Haluk Dağ

24 Albüm: Seddülbahir görüntüleri

26 Frankların Ermenilere işkenceleri
Işın Demirkent

50 Dört kuşak Crespin'ler
Turgay Tuna

54 İlk Meclis'in ilk günü
Ertan Ünal

61 İnternet
Taner Güdükoğlu

62 Foto Süreyya
Eser Tutel

68 Anılarda kalan Boğaziçi Lisesi
Engin Narin

74 Nazar boncuğunun öyküsü
Burcu Ilgın

78 Gelibolu gazetesi
İskender Özsoy

80 Teknoloji: Devrim otomobili
Fatih Toptan

84 Bilim Tarihi: Einstein
Fatih Toptan

90 Kırk Ambar
Feza Kürkçüoğlu

92 Dergilerden
Lale Uçan

94 Kitap
Lütfü Tınç

96 Ajanda
Erkan Ildız

102 Televizyon
Olkan Özyurt

104 Bulmaca
Sedat Yaşayan

106 Ayın Fotoğrafı

KÜLTÜR MİRASI

44 'Geleneksel ve yeni olanıyla' bir dönem romanı: Kiralık Konak

'Kiralık Konak', bir dönemin; yaşanmış, tortular bırakmış tarihsel bir sürecin romanıdır. Anlatılan, I. Dünya Savaşı'nın hazin sonuyla noktalanan II. Meşrutiyet yıllarındaki toplumsal çöküştür.
Necati Güngör

popüler tarih

Yıl: 5 Sayı: 2005/56 Nisan 2005

Kurucusu
NEZİH DEMİRKENT

İmtiyaz Sahibi
DİDEM DEMİRKENT

Genel Yönetmen
OSMAN S. AROLAT

Yazı İşleri Müdürü
LÜTFÜ TINÇ

Editör
DEVRİM ÇAKIR

Görsel Yönetmen
MURAT BEŞİKTAŞ

Reklam Sorumlusu
GÜLNUR GÜZEL

Danışma Kurulu
ERHAN AFYONCU • FAHRİ ARAL
ÜMİT BAYAZOĞLU • YÜCEL DEMİREL
IŞIN DEMİRKENT • EDHEM ELDEM
VAHDETTİN ENGİN • ALPAY KABACALI
HAYDAR KAZGAN • ÖMER KOÇ
ORHAN KOLOĞLU • MURAT KORALTÜRK
CÜNEYT KORYÜREK • İLBER ORTAYLI
SAMİ ÖNAL • NECDET SAKAOĞLU
METİN SÖZEN • ESER TUTEL

Bu sayıya fotoğraflarıyla katkıda bulunanlar
MİRHAN BİLİR, RIZA EZER,
İSKENDER ÖZSOY, BURCU ILGIN

Abone ve Dağıtım Müdürü
HÜLYA KOÇ

Tanıtım ve Halkla İlişkiler Müdürü
NİLAY ŞAHİNOĞLU DOYURAN

Yayın Türü
YAYGIN SÜRELİ
Her ayın başında yayınlanır

DÜNYA Yayıncılık

Ofset Hazırlık ve Baskı
DÜNYA YAYINCILIK A.Ş.
"GLOBUS" DÜNYA BASINEVİ
100. Yıl Mahallesi 34440 Bağcılar - İstanbul
Yazı İşleri: 0.212. 440 22 77 - 78
Santral Tel: 0.212. 440 24 24
Reklam: 0.212. 440 20 64
Abone: 0.212. 440 21 47 - 48 - 49
Fax: 0.212. 440 23 69
e-mail: populer.tarih@dunya.com
Ücretsiz danışma hattı
0.800 219 20 24 • 0.800 219 20 25

Dağıtım
DOĞAN DAĞITIM A.Ş.
DÜNYA SÜPER DAĞITIM A.Ş.

1 NİSAN

1924

Adolf Hitler, Münih'teki darbe girişimi dolayısıyla 5 yıl hapis cezasına çarptırıldı.

1950

BM, Kudüs'ün ikiye bölünmesi planını kabul etti.

2 NİSAN

1920

Halide Edip, Dr. Adnan Adıvar, Yunus Nadi ve daha birçok aydın, Millî Mücadele için gizlice İstanbul'dan Ankara'ya gittiler.

1948

Yazar Sabahattin Ali, Bulgaristan sınırında öldürüldü.

3 NİSAN

1930

Türk kadınlarına belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanıyan yeni Belediyeler Kanunu kabul edildi.

1948

ABD Başkanı Hary Truman, II. Dünya Savaşı sonrasındaki ekonomik yardımları içeren Marshall Planı'nı imzaladı.

4 NİSAN

1966

Başbakan Süleyman Demirel, "Türkiye'de Amerikan üssü yoktur, tesisi vardır" dedi.

1968

ABD'li sivil haklar savunucusu Martin Luther King, Memphis'te uğradığı suikastte yaşamını yitirdi.

5 NİSAN

1930

Hindistan'da 300 millik yürüyüşünü tamamlayan Mahatma Gandhi, Dandi sahiline ulaştı.

1951

Julius ve Ethel Rosenberg casusluk suçlamasıyla idam cezasına çarptırıldılar.

6 NİSAN

1896

İlk modern olimpiyat oyunları Atina'da başladı.

1956

'Hayat' mecmuasının ilk sayısı çıktı.

7 NİSAN

1827

İngiliz kimyager John Walker'in icadı olan kibrit, İngiltere'de piyasaya sürüldü.

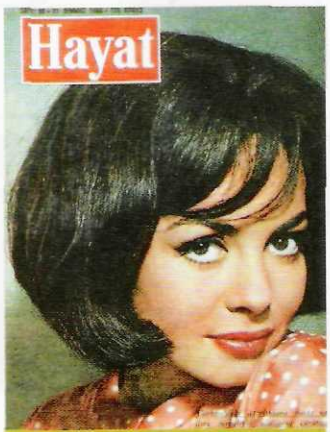
1956

Milletlerarası Sağlık Teşkilatı (WHO) kuruldu.

TÜRKİYE'DEN AET'YE ÜYELİK BAŞVURUSU

Türkiye'nin AET'ye tam üyelik başvuru mektubu, Devlet Bakanı Ali Bozer tarafından, 14 Nisan 1987'de, Belçika Dışişleri Bakanı ve AET Dönem Başkanı Leo Tindemans'a verildi. Mektubu yorumsuz olarak kabul eden Tindemans, konunun Bakanlar Konseyi'nde görüşüleceğini söylemekle yetindi. Başbakan Turgut Özal da üyeliğe geçiş süresi için bir tahminde bulunamayacağını belirterek, "Uzun, ince ve yokuşlu bir yoldayız. Sabırlı, hesaplı ve dikkatli olmalıyız" dedi.

6 Nisan 1956: 'Hayat' mecmuasının ilk sayısı çıktı.

8 NİSAN

M.Ö. 563

Budizm'in kurucusu Gautama Buddha doğdu.

1830

Avrupa devletleri Osmanlı devletinden, bağımsız Yunan devletini tanımasını ve onaylamasını istedi.

9 NİSAN

1932

İlk kadın hakim Mürüvvet Hanım, Adana'da göreve başladı.

1947

Türkiye'de yerli ampul üretimine başlandı.

1991

Gürcistan'da yapılan halk oylamasıyla SSCB'den bağımsızlık kararı alındı.

10 NİSAN

1919

Meksikalı devrimci lider Emiliano Zapata hükümet güçlerince tuzağa düşürülerek öldürüldü.

1927

Binaların numaralandırılmasına ve sokakların adlandırıl-

13 Nisan 1975: Lübnan'da iç savaş başladı.

13 Nisan 1909: İstanbul'da 31 Mart ayaklanması başladı; Hareket Ordusu İstanbul'a girdi.

15 Nisan 1912: Titanic transatlantiği battı.

masına dair kanun kabul edildi.

11 NİSAN

1930

Sultanahmet'te büyük kadın mitingi yapıldı. Türk Kadınlar Birliği'nin düzenlediği mitingde, kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınması kutlandı.

1980

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında Fırat nehrinin suyu Harran Ovası'na verilmeye başlandı.

12 NİSAN

1924

Ankara'yı Paris'e bağlayan ilk resmi uçuş gerçekleşti.

1925

Doğu'da büyük bir isyan başlatan Şeyh Sait yakalandı.

1975

Süleyman Demirel başkanlığındaki 1. Milliyetçi Cephe hükümeti güvenoyu aldı.

13 NİSAN

1909

İstanbul'da 31 Mart ayaklanması başladı; Hareket Ordusu İstanbul'a geldi.

1975

4 Hıristiyan Falanjiste karşılık 27 Filistinli öldürüldü. Böylece Lübnan İç Savaşı başladı.

14 NİSAN

1912

İstanbul'da Galata Köprüsü açıldı.

1931

İspanya'da Kral XIII. Alfonso tahttan çekildi ve Cumhuriyet ilan edildi.

15 NİSAN

1912

İngiliz transatlantiği Titanik battı, bin 500 kişi öldü.

1922

Kanadalı bilim adamları Frederick G. Banting ve Charles H. Best, şeker hastalığına karşı kullanılan 'insülin'i buldular.

1967

New York ve San Francisco'da, 200 bin kişi Vietnam Savaşı'nı protesto etti.

16 NİSAN

1948

Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü kuruldu.

1952

İstanbul'da 300 odalı Hilton Oteli'nin temeli atıldı.

1972

İnsanoğlunun beşinci ay yolculuğu 'Apollo 16' uzay aracı ile başladı.

1982

CHP Eski Genel Başkanı Bülent Ecevit, Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi'nce tutuklandı.

1984

Orhan Pamuk, 'Sessiz Ev' adlı eseriyle Madaralı Roman Ödülü'nü aldı.

17 NİSAN

1924

İtalya'da genel seçimleri Beni-

YURİ GAGARİN UZAYDA...

Sovyetler Birliği, uzun zamandır hazırlıkları yapılan 'ilk insanlı uzay yolculuğu'nu, 12 Nisan 1961'de gerçekleştirdi. Rus kozmonot Yuri Gagarin'i taşıyan 'Vostok I' uzay aracı, Kazakistan'daki Baykonur Uzay Üssü'nden fırlatıldı. 'Vostok I', Yer'in etrafındaki bir tam dolanımını 89 dakikada tamamladıktan sonra, Moskova saatiyle 10.55'te Saratov yakılarındaki Smelovka'ya indi.

24 Nisan 1898: İspanyol-Amerikan Savaşı başladı.

20 Nisan 1902: Curie'lerin bilimsel başarısı...

18 Nisan 1906: San Francisco kenti, 7.7 şiddetindeki deprem ve onu izleyen yangınlarla yok oldu.

to Mussolini'nin Faşist Parti'si kazandı.

1961

ABD, Küba'da Castro'ya karşı 'Domuzlar Körfezi Harekâtı'nı başlattı.

18 NİSAN

1906

San Francisco kenti, 7.7 şiddetindeki 50 saniye süren deprem ve onu izleyen yangınlarla yok oldu.

1954

Albay Cemal Abdülnasır, Mısır'da krallığı darbeyle devirerek iktidarı ele geçirdi.

19 NİSAN

1947

Hindistan'da Kongre Partisi, ülkenin Hindistan ve Pakistan olarak iki ayrı devlete bölünmesini kabul etti.

1948

ABD yeni bir atom silahını Marshall Adası'nda denedi.

20 NİSAN

1902

Marie ve Pierre Curie, Paris'teki laboratuvarlarında radyoaktif radyum tuzlarını ayrıştırmayı başardılar.

1944

Türkiye, Almanya'ya krom ihracatını durdurdu.

21 NİSAN

1939

Hatay, Türk gümrük tarifesine dahil oldu.

1957

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın başına Muhsin Ertuğrul getirildi.

Dünya kadınları bugün Yıldız Sarayında toplanıyorlar!
Kongreyi İstanbul valisi açacak ve Mm. Aşbi bir nutuk söyliyecek
BARIŞ - BERABERLİK

DÜNYA KADINLARI İSTANBUL'DA

Uluslararası Kadınlar Birliği'nin 12. Kadınlar Kongresi, 18 Nisan 1935'te, İstanbul'da, Yıldız Sarayı'nda toplandı. Uluslararası Kadınlar Birliği, 8 Şubat 1935'te yapılan milletvekili seçimlerinde Türk kadınının ilk kez seçme ve seçilme hakkını kullanması ve TBMM'ye 18 kadın milletvekilinin girmesi üzerine, 12. kongresini Türkiye'de yapma kararı almıştı. Kongreye, 30 ülkeden 210 delege katıldı.

1964

Yunanistan, Kıbrıs'taki askerî birliğini, BM Barış Gücü emrine vermeyi kabul etti.

22 NİSAN

1933

Türkiye ile Osmanlı Düyunu Umumiye Hamilleri arasında imzalanan antlaşmayla, Osmanlı borçlarının tasfiyesi sağlandı.

1962

Anayasa Mahkemesi ve Yüksek Hakimler Kurulu'nun kurulmasına karar verildi.

23 NİSAN

1929

'Çocuk Bayramı ve Haftası' ilk kez kutlandı.

1930

Birinci Ulusal Mimarlık üslubunun tüm özelliklerini yansıtan son binalardan biri olarak kabul edilen, Ankara'daki Türk Ocakları Genel Merkezi binası hizmete açıldı.

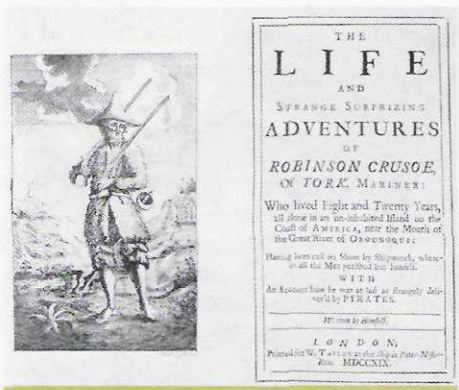
24 NİSAN

1898

İspanyolların Küba adasının boşaltılması istemini reddederek ABD'ye savaş ilan etmesiyle İspanyol-Amerikan Savaşı başladı.

1959

Mısır Devlet Başkanı Nasır, Shell ve Anglo-Egyptian pet-

25 Nisan 1719: Daniel Defoe, 'Robinson Crusoe' adlı kitabını yayımladı.

27 Nisan 1937: Guernica bombalanıyor...

27 Nisan 1859: 101 mil uzunluğundaki Süveyş Kanalı'nın kazılmasına başlandı.

rol şirketlerini kamulaştırma emri verdi.

25 NİSAN

1719

'Robinson Crusoe' adlı kitap yayımlandı.

1859

Kızıldeniz'le Akdeniz'i birbirine bağlayacak 101 mil uzunluğundaki Süveyş kanalının kazılmasına, Mısır'ın Akdeniz'deki kıyı kenti Port Said'de başlandı.

1926

İran'da Rıza Han Pehlevi kendisini şah ilan etti.

26 NİSAN

1930

Mecidiyeköy'de likör fabrikası açıldı.

1986

Rusya'daki Çernobil Nükleer Santralı'nda patlama oldu; 7 milyon kişi patlamadan zarar gördü, radyoaktif bulutlar Türkiye'ye de geldi.

27 NİSAN

1521

Kâşif Magellan Filipinlerde öldürüldü.

1918

II. Abdülhamid, Beylerbeyi Sarayı'nda öldü.

1934

Haftalık resmî tatil, cuma gününden pazar gününe alındı.

1937

Hitler'in İspanya'da ayaklanan Falanjist güçlerin lideri Francisco Franco'ya gönderdiği uçaklar, Guernica'yı bombaladı.

28 NİSAN

1945

İtalyan diktatör Mussolini ve metresi Clara Petacci kurşuna dizilerek öldürüldü.

1950

Nightingale Hemşire Koleji İstanbul'da açıldı.

1960

İstanbul Üniversitesi'nde çıkan olaylarda, Orman Fakültesi öğrencisi Turan Emeksiz öldü.

1969

Fransa'da yapılan referandumda 'hayır' oylarının fazla çıkması üzerine, devlet başkanı De Gaulle istifa etti.

29 NİSAN

1938

Fransız şehircilik uzmanı Henri Prost'un hazırladığı İstanbul Nazım Planı, şerir meclisi tarafından kabul edildi.

1945

SSCB'nin Kızılordu birlikleri Berlin'e girdi.

30 NİSAN

1945

Adolf Hitler kendini vurarak, iki gün önce evlendiği Eva Braun da zehir içerek intihar ettiler.

1967

CHP 4. Olağanüstü Kurultayı sonuçlandı. Kurultay'da kabul edilen 'Ortanın Solu' siyasetine karşı çıkan Kayseri Milletvekili Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun liderliğini yaptığı 33 milletvekili ve 15 senatör partiden istifa etti.

ABRAHAM LINCOLN ÖLDÜRÜLDÜ

İç savaş sırasında Amerikan birliğinin ayakta kalmasını ve kölelerin özgürlüğe kavuşmasını sağlayan ABD'nin 16. başkanı Abraham Lincoln; 14 Nisan 1865 gecesi bir Güneyli olan John W. Boot'un silahlı saldırısına uğradı ve öldü. İnsancıl kişiliği ile tanınan Lincoln, ölümünün ardından ABD halkının gözünde efsanevî bir kişilik kazandı.

100 YIL ÖNCE

BOĞAZ'DA KESİF SİS

Dün sabah saatlerinden itibaren Boğaziçi'nin her tarafını kesif bir sis kaplamış olduğundan, Şirket-i Hayriye vapurları seferlerini tehirli olarak yapmak zorunda kalmıştır. Sis öğleye doğru tamamıyla dağılmış ve vapurlar normal işlemeye başlamışlardır.
(İkdam, 4 Nisan 1905)

BALON MÜSABAKASI

Londra'dan haber verildiğine göre, Manş Denizi'*nin balonla geçişi için* İngiliz Balon Kulübü tarafından tertip olunan bir balon müsabakası gerçekleştirilmişse de katılanlar başarılı netice almaya muvafık olamamışlardır.
(İkdam, 18 Nisan 1905)

KANADALI GENÇ KIZLAR

Amerika'nın kuzeyinde bulunan Kanada müstemlekesindeki iktisat âlimlerinin tavsiyesi üzerine, memlekette*ki kızların sayıca azal*dıkları nazar-ı dikkate alınarak, bundan böyle Kanada'dan çıkıp yabancı memleketlere gidecek olan genç kızlardan 500 Frank tutarında bir vergi alınmasına karar kılınmıştır.

(İkdam, 26 Nisan 1905)

GAYET BÜYÜK PATATESLER

Almanya, İtalya ve Fransa'da yetiştirilen gayet nefis ve iri patatesler, Avrupa'daki diğer tarlalarda üretilemiyordu. Geçen sene Bavyera eyaletinde yetiştirilen 'Rihter' isimli patates 982 gram ağırlığındaydı. Avrupa'da iklimin güzelliği ve toprağın bereketi bakımından birinci gelen İtalya'da da büyük patates yetiştirilmeye gayret edilmektedir. Bu sene mahsulü olmak üzere Sicilya adasında yetiştirilen bir patates, 924 gram gelmiştir.
(İkdam, 28 Nisan 1905)

75 YIL ÖNCE

MÜESSİF HADİSE

Tüccar Şevket isminde bir zat, Akşam Gazetesi yazarlarından Vâlâ Nureddin Bey'i vurmak isterken gazetenin idare memurlarından Şevket Bey'i ağır surette yaralamıştır. Saldırıyı gerçekleştiren tüccar Şevket, yanında beş yaşındaki kızı olduğu halde silahını çekip Vâlâ Nureddin Bey'in üzerine yürümüştür. İkisi birbirleriyle mücadele içindeyken oradan geçmekte olan Akşam Gazetesi idare memuru Şevket *Bey onları ayırmak istemiş, bu arada silah patlayınca,* kurşun Şevket Bey'in sol kasığından girip kalçasından çıkmıştır.
(Cumhuriyet, 9 Nisan 1930)

KADINLARIN BİRLİĞİNİN MİTİNGİ

Kadınların belediye seçimlerine katılmalarını kabul eden kanun münasebetiyle Kadınlar Birliği bir miting tertip etmişti. Miting dün *Sultanahmet Meydanı'nda* yapıldı. Büyük kısmını erkeklerin teşkil ettiği kalabalığın ortasında, etrafında polislerin bulunduğu boş bir alan bırakılmıştı. Ortadaki bu sahada Kadın Birliği azaları ve kadınlar bulunuyordu. Mitingde birlik başkanı Latife Bekir Hanım, kadınların nihayet belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına sahip olduklarını söyledi.
(Cumhuriyet, 12 Nisan 1930)

BİR GÜNLÜK ÇOCUK SALTANATI

Dün, 23 Nisan Çocuk Bayramı idi. Muhtelif mekteplerin talebeleri arasından seçilen kız-erkek çocuklar, dün saat on birde Fatih Parkı'nda toplanmışlardır. Çocuklar Fatih Belediyesi'nde misafir edilmişlerdir. Burada çocuklara Enver gazoz fabrikası 500 paket şeker dağıtmıştır. Daha sonra çocuklar, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun tuttuğu 30 otomobile bindirilerek, önlerinde askerî bando olduğu halde şehri gezmişlerdir.
(Cumhuriyet, 24 Nisan 1930)

50 YIL ÖNCE

Bandung Konferansı

29 'bağlantısız' ülkenin bir araya geldiği Asya-Afrika Konferansı sona erdi. Bandung Konferansı, sömürgeciliğe ve ırkçılığa son verilmesini isteyen bir bildiriyle bitirildi. Bildiride, Kuzey Afrika'da izlediği siyasetten dolayı Fransa ve uyguladığı ırk ayrımcılığı dolayısıyla Güney Afrika sert bir dille eleştirildi.
(24 Nisan 1955)

Toker-Sarol davası

Mükerrem Sarol-Metin Toker davası, Ankara Basın Mahkemesi'nde yapılan son duruşmayla karara bağlandı. 'Akis' dergisinde yayımladığı yazılarda, Devlet Bakanı Mükerrem Sarol'a hakaret ettiği iddiasıyla yargılanan gazeteci-yazar Metin Toker, 9 ay 10 gün hapse ve 9 bin 333 lira para cezasına mahkûm oldu.
(7 Nisan 1955)

İmardaki estetik unsuru

Amerikalı tanınmış şehircilik uzmanı Prof. Richard Neutra Türkiye'ye geldi. İstanbul Belediyesi'ni ziyaret eden ve şehir imar planını inceleyen Prof. Neutra, daha sonra İstanbul Teknik Üniversitesi'nde şehircilik konusunda bir konferans verdi. Neutra konferansta, "Bir şehrin imarında estetik değerler gözden uzak tutulmamalı" dedi.
(5 Nisan 1955)

25 YIL ÖNCE

Ecevit'ten 'darbe' yorumu

CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Belçika televizyonuna bir beyanat verdi. Evecit, kendisine yöneltilen askerî darbe olasılığına ilişkin bir soru üzerine, 'Terörizm tehlikeleri, ekonomik ödünlerin sosyal ve siyasal sonuçları tırmanırsa her şey olabilir" dedi. Ecevit ayrıca, cumhurbaşkanlığı seçimi geciktiği taktirde ciddi sorunların çıkabileceğini de vurguladı.
(2 Nisan 1980)

Yazar Kaftancıoğlu öldürüldü

TRT prodüktörlerinden yazar Ümit Kaftancıoğlu, sabah 07.30'da, 12 yaşındaki kızı Pınar'ı okula götürmek üzere Mecidiköy'deki evinden çıktıktan sonra uğradığı silahlı saldırıda hayatını kaybetti. Kızıyla yürüdükleri sırada yaklaşan bir arabadan açılan ateş sonucu yaralanan Kaftancıoğlu, hastaneye kaldırıldıysa da kurtarılamadı.
(11 Nisan 1980)

Korutürk veda etti

Yedi yıllık görev süresi sona eren 6. Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, bir mesaj yayımlayarak ulusa veda etti. Yeni cumhurbaşkanı seçilmediğinden, Anayasa gereğince gece yarısından itibaren cumhurbaşkanlığına Cumhuriyet Senatosu Başkanı İhsan Sabri Çağlayangil vekâlet edecek.
(6 Nisan 1980)

Rehine operasyonu

4 Kasım 1979'da Humeynî taraftarı kökten dinci İranlı öğrenciler tarafından işgal edilen ve içinde 53 ABD'li görevlinin rehin tutulduğu İran'ın başkenti Tahran'daki ABD Büyükelçiliği'ne ABD askerlerinin düzenlediği rehineleri kurtarma operasyonu başarısızlıkla sonuçlandı. ABD Savunma Bakanı Brown, 3 helikopterin arızalandığını, bunlardan birinin bir ABD uçağıyla çarpıştığını söyledi.
(25 Nisan 1980)

Osmanlı'nın Türkmen aşiretleri

Kimi Batılı tarihçiler, Türkmenleri ekonomik açıdan yıkıma uğratmak için, Osmanlı'nın onları iskâna zorladığını iddia eder. İstisnaî durumlar dışında, bu doğru değildir.

ERHAN AFYONCU

1. Kuruluş sırasında aşiretlerin rolü neydi?
2. Osmanlı, Türk aşiretlerini hor gördü mü?
3. Türkmenler devlete nasıl bakıyorlardı?
4. Aşiretler hangi bölgelerde yaşıyorlardı?
5. Anadolu dışında hangi bölgelerde yaşadılar?
6. Aşiretler nasıl idare ediliyorlardı?
7. Aşiretler nasıl adlandırılırlardı?
8. Osmanlı, aşiretleri iskâna zorladı mı?
9. 'Türkmen' ve 'Yörük' ne demektir?
10. Türkmenler göçebe değil miydi?

1 Kuruluş sırasında aşiretlerin rolü neydi?

Osmanlı İmparatorluğu'nun kurucu unsuru, Oğuzların Kayı Boyu'na mensup Karakeçili Türkmenleri idi. İmparatorluğun kurucusu Osman Gazi de bir boy beyi idi.

Moğolların önünden kaçarak önce Orta Anadolu'ya, daha sonra da Batı Anadolu'ya göç eden Kayılar, yolculukları esnasında dağılmışlar ve bu boyun küçük bir parçası Marmara bölgesine gelip Söğüt'e yerleşmişti.

Beyliğin ilk askerî kuvvetleri aşiretlerden oluşuyordu. Daha sonra beylik büyüdükçe, savaş zamanlarında bir araya gelen aşiret kuvvetleri ihtiyaca cevap vermemeye başladı.

Orhan Gazi devrinde Türk köylülerden vergi muafiyeti karşılığında 'yaya' ve 'müsellem' adı altında daimî birlikler oluşturuldu.

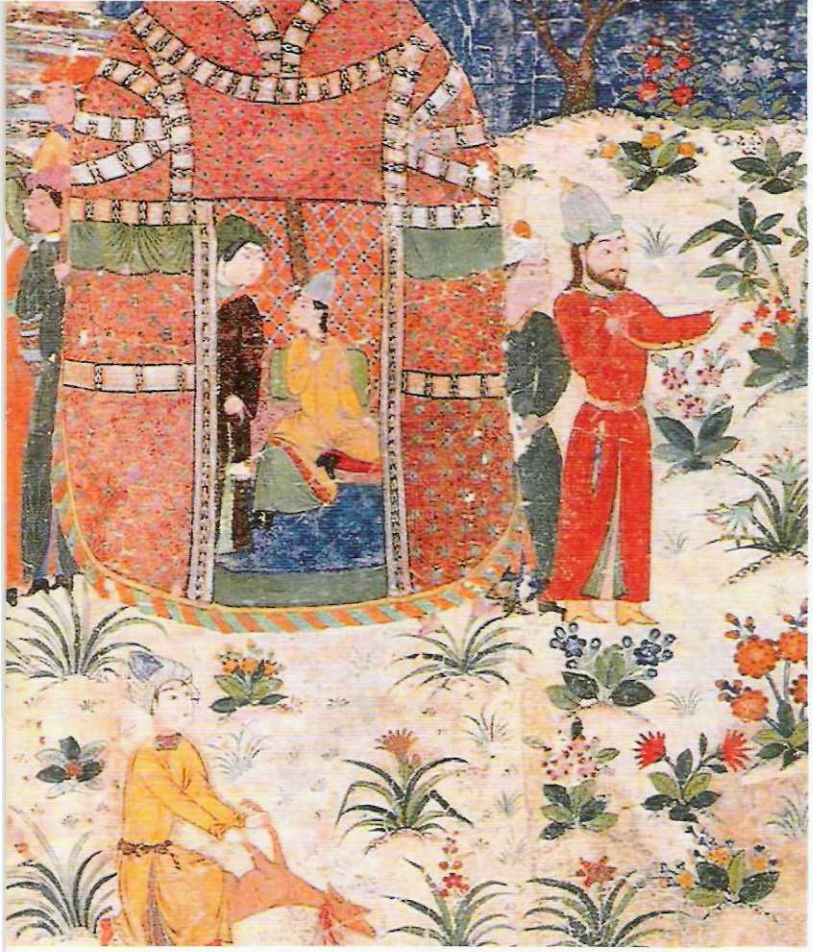
Osmanlıların sürekli fütuhatla büyümesi, yaya ve müsellem birliklerinin de yetersiz kalmalarına yol açtı.

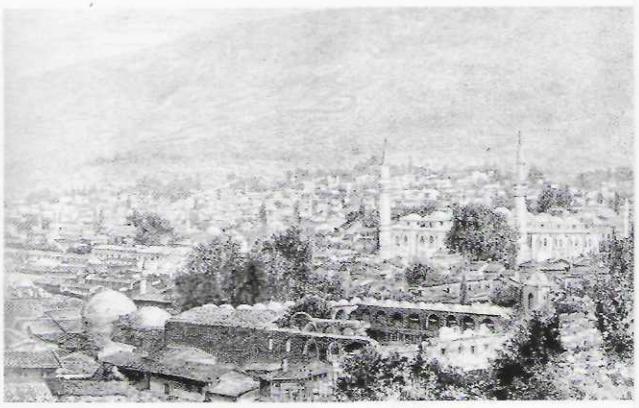
Bunun üzerine I. Murad devrinden itibaren esir alınan Hıristiyanlardan Kapıkulu askeri yetiştirilmeye başlandı. Merkezî ordunun kurulmasıyla birlikte, aşiretler yavaş yavaş Osmanlı ordusunda görev yapmamaya başladılar.

Ancak Osmanlı yönetimi, aşiretleri, fethedilen yerlere iskân ederek, o bölgelerin Türkleşmesinde kullanmaya başladı.

Anadolu yaylalarındaki bir Türkmen kampını temsil eden minyatür (üstte). **Orhan Gazi'nin Batı kaynaklı bir portresi** (sağda).

Osmanlı'nın başkenti olduğu yıllarda Bursa (üstte). I. Murad'ın Batı kaynaklı bir portresi (sol altta).

2 Osmanlı, Türk aşiretlerini hor gördü mü?

Osmanlı İmparatorluğu, hâkimiyeti altına aldığı toplulukların iktisadî faaliyetlerinin devamından yana bir siyaset izlediğinden, Türkmenlerin de hayat tarzlarına müdahale etmemişti.

Osmanlı yönetimi aşiretleri imparatorluk ekonomisinin parçalarından birisi olarak görmüş ve Türkmenleri aşiretlerine göre sayımlarını yaparak, bunlara 'sancak' veya 'kaza' statüsü vermişti. Özellikle aşiretlerin yetiştirdiği hayvanlara ve ürettikleri mallara imparatorlukta ihtiyaç duyulduğu için, Türkmenlerin aşiret hayatına devam etmeleri, devlet yönetiminin işine geliyordu.

Divân-ı Hümâyûn aşiretlerin adlî veya hukukî meselelerinin yerinde çözülmesine yönelik kanun ve emirler çıkarmıştı. Tufan Gündüz'e göre, böylece belli bir idarî yapılanmaya sahip, yaylak-kışlak mahalleri önceden tayin edilmiş ve topluca yaptıkları göç hareketleri takip edilebilen kalabalık Türkmen teşekkülleri ortaya çıkmıştı.

Osmanlı yönetimi, rahat vergi toplamak ve aşiretlerin yaylak-kışlak güzergâhı arasındaki yerleşik halkın rahatsız edilmemesini sağlamak için, konar-göçerleri bir arada tutmaya gayret gösterirdi.

Tufan Gündüz'e göre, devlet, nüfusu artan bir aşiretin bölünerek yeni bir cemaat meydana getirmesine de karışmazdı. Yeni bölünen bir cemaat nüfus durumuna göre 'mahalle' veya 'oymak' adıyla anılırdı.

Bunlar, başlangıçta ayrıldıkları aşiretin bir parçası olarak kaydedilirler, eski kethüdalarının idaresinde kalırlar ve daha önce birlikte konup-göçtükleri aşiret ile konup-göçmeye devam ederlerdi. Eğer, nüfus olarak temsil edilecek güce ulaşırlarsa kendi içlerinden seçtikleri bir kethüda tarafından idare olunurlar, genellikle o kethüdanın adını alırlar ve 'cemaat' olarak anı-

Oğuzların iki tekerlekli arabayı buluşunu temsil eden Batı kaynaklı bir desen (solda).

Celali kuvvetleriyle Osmanlı kuvvetlerinin karşılaşmasını temsil eden Batı kaynaklı bir gravür (sağda).

lırlardı.

Osmanlı İmparatorluğu, konar-göçer toplulukları hiçbir zaman kendine rakip olarak görmemiş, onlara imparatorluk tebaasının bir bölümü ve ekonominin bir parçası olarak bakmış ve asayişi bozmadıkları sürece, üzerlerine gitmemişti.

Nitekim aşiretler de Celali isyanlarının en yoğun olduğu devrilerde bile, nadir olarak eşkıyalık faaliyetlerine karışmışlardı.

İktisadî açıdan köylüler ve şehirlilerin yanında, Türkmenler üçüncü bir gücü oluş-

Safevi hükümdarı Şah Abbas (sağda).
Osman Hamdi Bey'in 'Elbise-i Osmaniyye' adlı kitabından; Hüdavendigâr vilayeti (Bursa) civarından bir Türkmen çift (altta).

turmaktaydı. Osmanlı yönetiminin Türkmenlere yönelik özel bir siyaseti yoktu; temelde iktisadî faaliyetin devamına ve asayişe bakılıyordu. Devlet, tebaasından hiçbir gurubu diğerinden daha üstün ya da daha aşağı seviyede görmemiştir.

Paul Wittek'e göre, aşiretler, Osmanlı cemiyetine girerek, bu toplumda Türk unsurunu devamlı olarak kuvvetlendirip, yenilemişlerdir.

3 Türkmenler devlete nasıl bakıyorlardı?

Safevi Devleti'nin kurulduğu 15. Yüzyıl'ın sonu ve 16. Yüzyıl'ın başlarında, bazı aşiretler İran'a göç ederken, bu aşiretlerin bazı grupları Anadolu'da kalmıştı. Yoğun Safevi siyasetinin tesiriyle bazı Türkmenler, Osmanlı yönetimine karşı tavır aldılar. Ancak bu durum, Anadolu'daki Türkmenlerin tamamında değil, Orta ve Güney Anadolu'daki bazı aşiretler için söz konusuydu.

Nitekim, devletin aldığı tedbirler sonucunda, 16. Yüzyıl'ın sonlarından itibaren bu bölgelerdeki aşiretler de devlet yönetimine boyun eğdiler. Kimi iddiaların tersine, Türkmenler devlete karşı çoğu zaman uzlaşmacı bir yol takip ettiler.

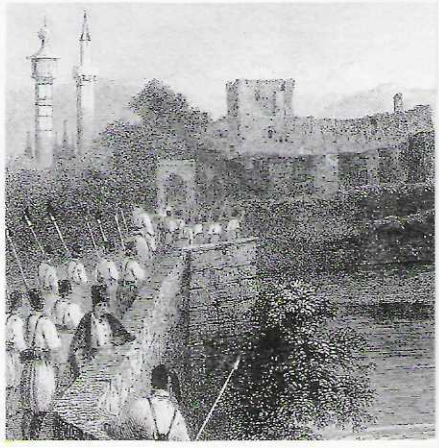
Aşiretler, iktisadî hayatlarının güvence altına alınması için, zaman zaman vergi vermeyeceklerini ve dağılacaklarını söyleyerek devlet yönetimini tehdit etmişler ve devlet de vergi kaybına uğramamak için, gerekli düzenlemeleri yapmıştı.

4 Aşiretler hangi bölgelerde yaşıyorlardı?

Aşiretlerin büyük bölümü Anadolu'daydı. En büyük iki aşiret, Uluyörük ve Dulkadirli Türkmenleri idi.

Uluyörük Türkmenleri, Tokat, Sivas, Çorum, Kırşehir, Çorum, Ankara, Eskişehir ve Yozgat'ta; Dulkadirli Türkmenleri ise Maraş, Kırşehir, Yozgat, Adana, Urfa, Adıyaman ve Kayseri'de yaşıyorlardı.

İki aşiretin 16. Yüzyıl'daki toplam nüfusu 300 bin civarındaydı. Anadolu'da orta büyüklükteki bir şehrin bu dönemde 5 ilâ 10 bin kişilik bir nüfusa sahip olduğu göz önü-

ne alındığında, aşiretlerin nüfusu oldukça kalabalıktır.

Konya Bozkırı'nda Atçekenler; Trabzon, Giresun, Gümüşhane ve Balıkesir'de Çepniler; Kayseri'de Avşarlar; Sivas'ın güneyinde (Divriği, Şarkışla, Kangal ve Gürün ve civarı) Yenil Türkmenleri (Dulkadir ve Halep Türkmenlerinden meydana geliyordu); Ankara ve Bursa arasında Karakeçililer; Diyarbakır, Urfa, Mardin, Erzurum ve Kars civarında Bozulus Türkmenleri (Akkoyunlu aşiretleri); Manisa'da Ellici ve Mukataa Yörükleri; İç Ege'de (Kütahya, Uşak, Denizli) Bozguş Yörükleri, Kılcan Yörükleri ve Akkeçili Yörükleri; Denizli'de Kayı Yörükleri ve Çobanlar Yörükleri; Aydın'da Karacakoyunlar, Çuga Yörükleri ve Çulluyan Yörükleri yaşıyorlardı.

Muğla ve civarında Kayı, Kızılcakeçili, Kızılcakoyunlu, Divane Ali, Balıkcı ve Horzum aşiretleri; Mersin ve civarında İçel Yörükleri, Kütahya'da Kütahya Yörükleri; Antalya'da Teke Türkmenleri, Bolu'da Bolu Yörükleri; Hatay ve civarında Özeroğulları (Üzeyir Türkmenleri); Adana'da Ramazanlu Ulusu; Tarsus'ta Varsaklar; Kastamonu'da Kastamonu Yörükleri;

Türkmen erkeklerini çadırlarında temsil eden bir minyatür (solda). Osman Hamdi Bey'in 'Elbise-i Osmaniyye' adlı kitabının Konya vilayeti bölümündeki fotoğrafta, soldan sağa doğru; Sarıkayalı Kürt kadını, Utmuk kasabasının Türkmen kadını, Burdurlu Ermeni kadın (altta).

Kayseri, Isparta, Afyon, Aydın, Balıkesir, Kütahya, Niğde, Aksaray, Nevşehir ve Kırşehir'e Danişmendliler yerleşmişlerdi.

5 Anadolu dışında hangi bölgelerde yaşadılar?

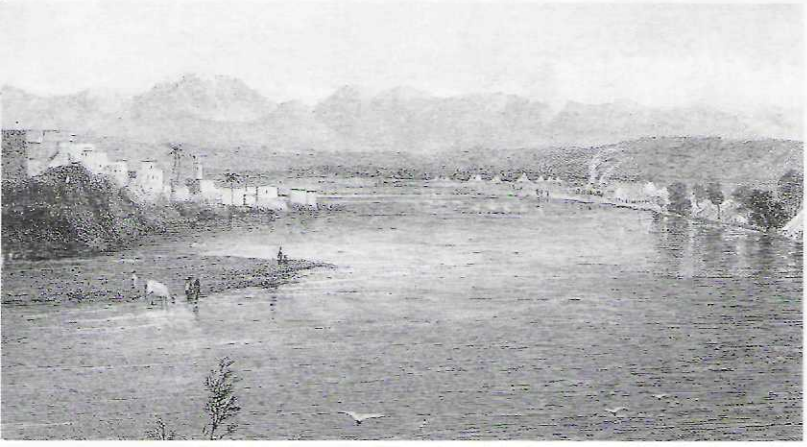

Anadolu dışında, Rumeli ile Suriye ve Irak'ta da Türk aşiretleri vardı. Rumeli'deki aşiretler 'Rumeli Yörükleri' diye anılırlardı ve bu bölgeye Osmanlı tarafından Anadolu'dan getirilerek yerleştirilmişlerdi.

Rumeli Yörükleri içindeki büyük aşiretler; Naldöken Yörükleri, Tanrıdağı (Karagöz) Yörükleri, Selanik Yörükleri, Kocacık Yörükleri, Ofcabolu Yörükleri, Vize Yörükleri idi.

Suriye ve Irak'taki Türkmenler, Türkler Anadolu'ya gelmeden önce bu bölgelere yerleşmişlerdi. Halep ve civarında Halep Türkmenleri, Hama'da Selluriye (Salur) Türkmenleri ile Hama Bayadı, Humus'ta Salur, Avşar ve Bayındır boylarına mensup Türkmenler, Trablusşam ve Lazkiye'de de yine Avşar, Salur ve Bayındır boylarına mensup aşiretler yaşıyorlardı. Şam civarında da Bayadlar vardı. Irak'ta özellikle Kerkük bölgesinde yoğun bir Türkmen nüfusu mevcuttu.

Batı kaynaklı bir Türkmen figürü (sol üstte). Dulkadirli Türkmenlerinin bulunduğu Adana'dan Toros Dağları'nın görünüşü (solda).

Un öğüten bir Türkmen kadını (sağda). Toroslar'daki Bulgar Dağı civarından iki yörük çadırı: Pamuktan dokunmuş veya keçeden yapılmış, Kırgız çadırlarına benzer yuvarlak 'Bekdik Çadırı' (sağda); keçi kılından yapılmış direkli 'Kara Çadır' (altta). Kilis'in Acar köyünden bir Türkmen gelin başlığı (sağ altta). Batı kaynaklı bir gravürde, Toros Dağları'nda Yörük yaylası (sağda, en altta).

6 Aşiretler nasıl idare ediliyorlardı?

Aşiretler genellikle idarî statüde bir 'kaza' itibar olunur ve kadı tarafından idare edilirlerdi. Türkmenlerden vergilerini toplayıp, devlete teslim edenlere Türkmen Ağası veya Türkmen Voyvodası denilirdi.

Aşiretlerin Divân-ı Hümâyûn ile irtibatı ise, aşiret ileri gelenleri tarafından en büyük cemaatten seçilip, padişah tarafından tayin edilen boy beyleriydi. Ayrıca Türkmenlerin bir diğer yöneticisi olan kethüdalar da, her aşiret grubunun temsilcisi durumunda olup, kendi cemaatleri içinden seçilip, devlet tarafından tanıyorlardı.

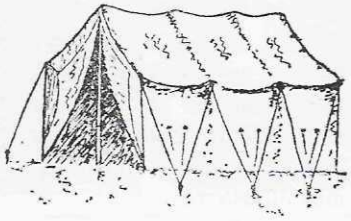

Türkmenler için çıkarılmış özel kanunlar vardı. Kanunnamelerde aşiretlerin yaylak ve kışlak yolculukları sırasında bir yerde durmamaları, durmaları gerekirse üç günden fazla oturmamaları ve çevreye zarar vermemeleri, zarar verirlerse tazmin etmeleri yazılıdır.

7 Aşiretler nasıl isim alırlardı?

Türkmenler, Anadolu'da çoğunlukla mensup oldukları Oğuz boylarının isimlerini kullanmamışlardı. Aşiretler, Anadolu'da yeni isimlerle anıldılar. İlhan Şahin'in tespitlerine göre, aşiretlerin adlarını belirleyen faktörler şunlardı: 1. Yaşadıkları coğrafî bölge: Bolu Yörükleri, Halep Türkmenleri, Turhal Yörükleri. 2. Boy beyinin veya aşiretin kethüdasının ismi. 3. Yaptıkları işler: Atçekenler, Okçu İzzendinli, Yaycı Bedir. 4. Mensup oldukları siyasî teşekkül: Dulkadirli Türkmenleri, Ramazanlı Ulusu. 5. Mensup oldukları Oğuz Boyu: Avşar, Kayı, Salur. 6. Malî ve hukukî statüleri: Ellici Yörükleri, Mukataa Yörükleri, Yüzdeciyan Yörükleri...

8 Osmanlı, aşiretleri iskâna zorladı mı?

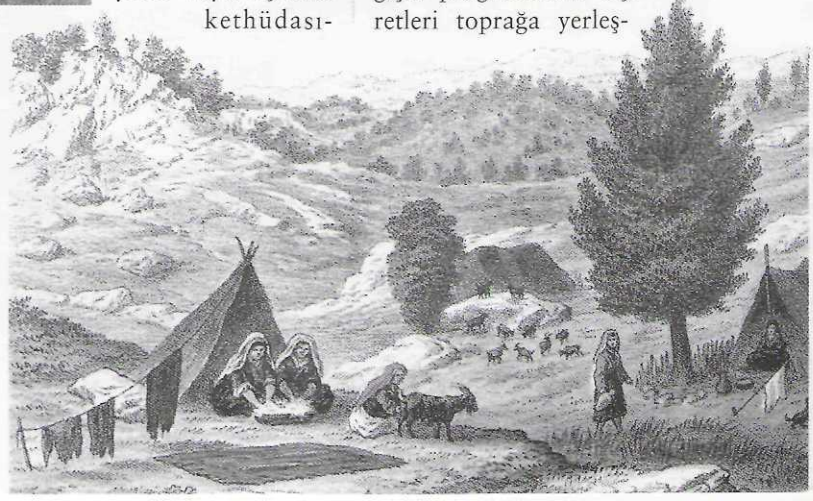
Rudi Paul Lindner, Osmanlı İmparatorluğu'nun bilinçli olarak Türkmenleri ekonomik açıdan yıkıma uğratmaya yönelik bir siyaset izlediğini öne sürer.

Böylece, konar-göçerlere yerleşik hayata geçmekten başka hiçbir alternatif bırakılmadığını iddia eder.

Ancak bu ve benzeri iddialar doğru değildir.

Osmanlı yönetimi, aşiretleri ekonominin ayrılmaz bir parçası olarak gördüğü için, yürüttükleri iktisadî faaliyetleri sürdürmelerini istiyordu. Devletin, istisnaî durumlar dışında, aşiretleri yerleşik hayata geçirmek gibi bir niyeti yoktu.

İskân faaliyetleri başlangıçta programsızdı. Aşiretleri toprağa yerleş-

1900'lerin başında bir Yörük topluluğu (sağ sayfada, en üstte). Türkmen kızları (sağ sayfada, üstte). Batı kaynaklı bir gravürde Türkmen reisi ve Türkmen kadınları (sağ sayfada, ortada).

meye devletin teşvik ettiği veya zorladığına dair örnekler azdı.

Mecburî iskân döneminde bile, bazı aşiretler iktisadî güçlerini kaybetme ihtimaline karşı iskân harici tutulmuşlardı.

Devlet özellikle 17. Yüzyıl'ın sonlarında, imparatorluğun ekonomik yapısının alt üst olması yüzünden, aşiretleri iskâna tabi tutmaya başladı.

Viyana bozgun yıllarından sonra uzun savaş döneminin meydana getirdiği iktisadî darlık yüzünden halk kitleleri topraklarını terk ederek, yerleşim yerlerini boş bırakarak, vergi gelirinin azalmasına yol açtılar.

Yine bu dönemde, toplumsal ve ekonomik dengelerin bozulması nedeniyle, aşiretlerin de yaylak ve kışlak mahallerini terk etmeleri, imparatorluktaki kaos ortamını daha da büyüttü.

Bunun üzerine Osmanlı yönetimi, 1691-1695 yılları arasında, harap ve boş yerleri imar edip, iskâna açmak için, bazı bölgelerde aşiretleri zorla iskân etti.

Ancak bazı aşiretler yerlerini beğenmeyerek iskân edildikleri mahalleri terk ettiler.

9 'Türkmen' ve 'Yörük' ne demektir?

Türkmen ismi, Türk aşiretlerinin kökenlerini belirlemek için, yabancılar tarafından verilmiş bir ad idi. Ancak daha sonra Türkmen kelimesi, aşiretin hayat tarzını, yani konar-göçerliğini ifade etmek için kullanıldı.

Türkmenlere, 15. Yüzyıl'dan itibaren 'Yörük' de denildi. Yörük kelimesi, 'yürümek' filinden türetilmeydi ve aşiretlerin konar-göçer yapısını belirtmek için söylenirdi.

Bir iddiaya göre, Osmanlı yönetimi Anadolu'daki en büyük rakipleri Karamanlıların Türkmen olarak ortaya çıkması yüzünden, kendi topraklarında kalan aşiretleri 'Yörük' diye niteleyerek Karaman Beyliği ile ortak bir paydayı engellemek istemişti.

Diğer bir iddiaya göre, Anadolu'ya ilk gelen konar-göçer Türkler, 'Yörük'; ikinci göç dalgasıyla gelenler ise, 'Türkmen' olarak nitelendirilmişlerdi.

Bazı araştırmalarda Yörük ve Türkmenlerin ayrı ayrı ve farklı bir etnik grup gibi gösterilmesi yanlış ve kasıtlıdır. Yörük ve Türkmenler, aşiret hayatı yaşayan Türklerdir.

10 Türkmenler göçebe değil miydi?

Osmanlı İmparatorluğu topraklarında yaşayan Türkmen aşiretlerinin çoğu göçebe değildi.

Tam olarak yerleşik bir hayat yaşamasalar da, göçebeler gibi devamlı göç etmezler, sadece yaylak ve kışlak mahalleri arasında gidip gelirlerdi.

Bu yüzden de aşiretlere konar-göçer denilirdi. Aşiretler, yaylalarda hayvancılık, kışlaklarında ise çiftçilik yaparlardı. Kışlak mahalleri zamanla önce mezraya, sonra da köye dönüşmüş ve aşiretler buralara yerleşmişlerdi. Osmanlı zamanındaki aşiretlerden göçebe karakteri gösteren nadir gruplardan biri, Halep Türkmenleriydi. ■

BİBLİYOGRAFYA

- Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı, İstanbul 1987
- Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara 1991
- Mehmet İnbaşı, Rumeli Yörükleri, 1544-1675, Erzurum 2000
- Paul Wittek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk Aşiretlerin Rolü", çev. Ercüment Kuran, Tarih Dergisi, sayı. 17-18 (İstanbul 1963), s
- Faruk Sümer, Oğuzlar/Türkmenler, İstanbul 1981
- Tufan Gündüz, Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, Bozulus Türkmenleri 1540-1640, Ankara 1997
- Tufan Gündüz, XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Danişmendli Türkmenleri, İstanbul 2005
- Halil İnalcık, Yürüks, Their Origins, Expansion and Economic Role, Oriental Carpet and Textile Studies I, ed. R. Pinner and W. Denny, Londra 1986
- Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri, Ankara 2000
- İlhan Şahin, Osmanlı Devrinde Konar-Göçer Aşiretlerin İsim Almalarına Dair Bazı Mülahazalar, Tarih Enstitüsü Dergisi, XIII, İstanbul 1987

Wolfert Uğural Vanthoft...

Çanakkale Savaşları'nın izini sürüyor

Çanakkale Savaşları üzerine, ülkemizde yeterince kaynak olmadığını fark eden koleksiyoner W. Uğural Vanthoft, 17 yıllık uğraşı sonucunda, bu alanda muhteşem bir kitap koleksiyonuna sahip olmuş.

HALUK DAĞ

17 yıldır Çanakkale Savaşları'yla ilgili her türlü yayına ulaşmaya çalıştığını belirten W. Uğural *Vanthoft'un* (üstte) koleksiyonunda, çocuk dergilerinden tarihî romanlara ve araştırma kitaplarına kadar, *pek çok değerli* eser bulunuyor (sağda ve sağ sayfada).

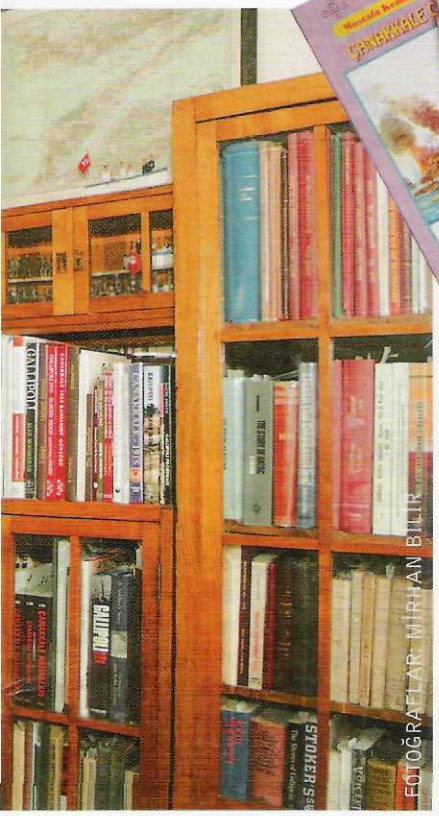
Çanakkale Savaşları'nın üzerinden tam 90 yıl geçti. Türk Kurtuluş Savaşı açısından bir dönüm noktası olan bu savaş, yalnız bizim için değil, tüm taraflar için derin anlamlar yüklü. Son dönemde ülkemizde Çanakkale Savaşları üzerine hazırlanan belgesellerde ve yazılan kitaplarda gözle görülür bir artış yaşansa da, bu konuda savaşın diğer taraflarından, örneğin İngiltere ya da Avustralya'dan çok gerideyiz. Yıllardır ya benzer bilgiler tekrarlanıyor ya da Batı'dan çeviriler yapılıyor.

Çanakkale Savaşları üzerine ülkemizde yeterince kaynak olmadığını tesadüfi bir şekilde fark eden ve ömrünü bu işe adayan Wolfert Uğural Vanthoft, 17 yıllık uğraşı sonucunda muhteşem bir kitap koleksiyonuna sahip olmuş. Vanthoft'un ülkemizde bir eşi daha olmayan koleksiyonundan, geçen kasım ayında, Yapı Kredi Kültür Merkezi'nde katıldığı bir söyleşi sayesinde haberimiz oldu. Kendisiyle, bir tutkuya dönüşen koleksiyonerlik yönü üzerine konuştuk...

➤ *1949, İstanbul doğumlusunuz. Ailenizin Türkiye'ye yerleşmesi nasıl olmuş?*

Flaman olan ailem, dört nesil önce Hollanda'dan Osmanlı topraklarına gelmiş. Bilindiği gibi Hollanda, toprakları çok küçük olduğu için çok göç veren bir ülke. İş bulma düşüncesiyle önce Halep'e sonra İzmir'e, son olarak da İstanbul'a yerleşmişler. Bir daha da Türkiye'den ayrılmamışlar... Ben, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunuyum. Üniversiteyi bitirdik-

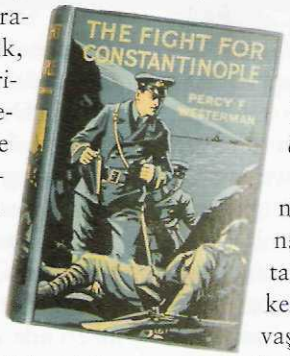

birçok kitabı elden çıkardık. Ancak ben, 17 yıldan beri sadece Çanakkale Savaşları'yla ilgili kitap biriktiriyorum.

➤ *Çanakkale Savaşları üzerine çok önemli bir kitap arşivine sahipsiniz. Nasıl başladı bu ilgi?*

Tamamen tesadüfidir. Yıllar önce, Beyoğlu'nda bir sahaf dükkânının vitrinine bakıyordum. İçeriden çıkan iki genç, "Burada da bulamadık, program metinlerini nasıl düzenleyeceğiz?" şeklinde yüksek sesle hayıflanarak önümden geçtiler. Sahafa, az önce çıkan kişilerin neyin peşinde olduklarını sorduğumda, TRT'de stajyer programcı olduklarını, yaklaşan yıldönümü nedeniyle Çanakkale Savaşları'nı anlatan bir belgesel hazırlamakla görevlendirildiklerini, ancak konuya ilişkin kitap bulamadıklarını öğrendim. Spontane bir refleksle ben de yolda önüme çıkan kitapçılara Çanakkale Savaşları ile ilgili kitap sormaya başladım. Aldığım olumsuz cevaplardan, o dönemde herhangi bir yayının bulunmadığını hayretle fark ettim... Daha sonraları iş nedeniyle gittiğim İngiltere'de, büyükçe bir kitapçıya uğrayarak Çanakkale Savaşları'nı anlatan bir kitapları olup olmadığını sordum. Bana gösterilen yirmiye yakın bol fotoğraflı kitabı görünce, bu konuya olan ilgim doğmuş oldu ve zamanla da tutkuya dönüştü.

➤ *Biraz koleksiyonunuzdan bahseder misiniz?*

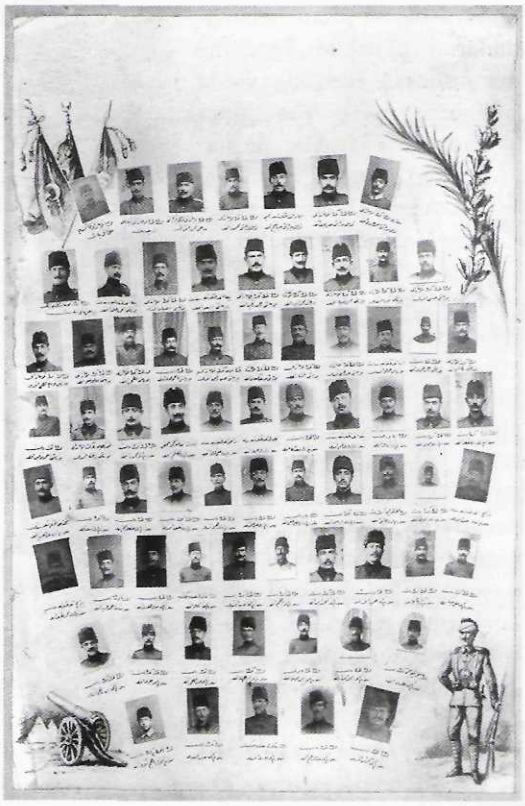
Fransa'dan Yeni Zelanda'ya, Kanada'dan Hindistan'a kadar, 21 ülkeden Çanakkale Savaşları ile ilgili kitabım var. İtalya, İsviçre, İsrail, Yunanistan ve Monte Carlo'daki kitaplara henüz ulaşamadım. Çok sabırlı olmak ve devamlı araştırmak gerekiyor. Örneğin Türkiten sonra İş Bankası'na girdim ve sık sık yurtdışı görevlerinde bulundum. 26 yıl sonra emekli oldum. Şu anda tüm zamanımı tarih araştırmalarına ayırıyorum.

➤ *Kitap sevginiz ne zaman başladı? Kitapla iç içe bir aile ortamınız var mıydı?*

Kitaba ilgi duyan bir aile içinde büyüdüm. Zaten evimdeki kütüphaneler de yüz yıl önce İstanbul'da özel olarak imal edilmiş. Bir dönem büyükbabam, Hollanda'nın İstanbul Konsolosluğu'nda çalışması sayesinde dünyanın her tarafından kitap getirme imkânına sahip olmuş. Kendisi tarihe ve coğrafyaya düşkündü. Zaten Osmanlı toprakları içerisinde bir hayli yer değiştiren bir ailenin coğrafyaya düşkün olması gayet doğal bir hadise. Ancak zamanla kitapların sayısının artması ve bizlerin de daha küçük mekânlara geçme zorunluluğumuz nedeniyle,

Vanthoft'un koleksiyonunda, kitaplar dışında, yüzlerce oyuncak askerden oluşan Çanakkale Savaşları'na ait 'diorama'lar da yer alıyor (solda).

3. Kolordu'ya mensup 71 şehit subayın fotoğraflarının ve künyesinin yer aldığı Phèbus fotoğrafhanesi tarafından hazırlanmış pano (üstte). Vanthoft'un koleksiyonundaki çeşitli kitaplar (sağ üstte ve sağ sayfada).

ye'de henüz hiçbir bibliyografyada adı geçmeyen ve Çanakkale Ertuğrul Bataryası'nda topçu zabiti olarak görev yapmış olan Osmanlı vatandaşı Sarkis Torossian'ın hatıralarını bulabilmek için, ABD'deki 150'ye yakın sahafla üç buçuk yıl mektuplaştım... Keza, 1920'lerde İstanbul'un işgali döneminde, Erkân-ı Harbiye Mektebi Külliyatı olarak yayımlanan 'Çanakkale Muhabereleri Konferanslar Dizisi'ni, 10 yıllık bir araştırma sonunda tamamlayabildim. Olayları yaşayanların ağzından Osmanlıca yazılmış bu kitaplara müzayedelerde dahi rastlanmıyor...

Günümüzde de 18 Mart Çanakkale Zaferi Harp Akademileri'nde kutlanır ve konuşma metinleri birer kitapçık şeklinde bastırılır. Kütüphanemde yer almasını istediğim bu kitapları ise 'hizmete özel' oldukları gerekçesiyle ilgili kurumlardan tedarik edemiyorum; bunları ancak vefat eden subayların, eskicilerin eline düşen terekelerinden ediniyorum...

Elimdeki en nadide eserlerden biri de 'Çanakkale Muharebe-i müthişinde nizam-ı harbe dahil olan kıtaattan şehit zabitanların hatıra-yı ebedisi' başlığını taşıyan ve 3. Kolordu'ya mensup 71 şehit subayın fotoğraflarının ve künyesinin yer aldığı Phèbus fotoğrafhanesi tarafından hazırlanmış panodur. Panoda adı geçen şehit subaylarımızın resimleri, zamanın Harbiye Nezareti tarafından yayımlanan (Kasım 1915- Haziran 1918 arası) harp mecmualarındaki Çanakkale şehidi 315 zabit arasında bulunmaması nedeniyle çok önemli...

➤ *Peki, Çanakkale Savaşları ile ilgili bütün kitaplara sahip misiniz?*

Ömrümün buna yeteceğini pek sanmıyorum. Dünyanın her köşesinden duyulmadık yayınlar, araştırdıkça ortaya çıkıyor. Bir de ölen askerler

Üç buçuk yıllık uğraşın sonucu...

Koleksiyoner W. Uğural Vanthoft, Türkiye'de henüz hiçbir bibliyografyada adı geçmeyen ve Çanakkale Ertuğrul Bataryası'nda topçu zabiti olarak görev yapmış olan Osmanlı vatandaşı Sarkis Torossian'ın *(altta)* hatıralarını bulabilmek için, ABD'deki 150'ye yakın sahafla üç buçuk yıl mektuplaşmış...

için düzenlenen ve kilise ayinlerinde dağıtılan çok sayıda 'memoriam'lar var. Bunlar biyografik nitelikte, ancak kitapçıkları olup günümüze kadar kalan nüshaları fevkalade azdır. Bir örneğini İngiltere Milli Kütüphanesi'nde gördüğüm Batı Hint Adaları'ndan Grenada'da basılmış 32 sayfalık bir memoriam'ın orijinalini henüz temin edemedim. Grenada'dan gelip Haziran 1915'te Çanakkale'de ölen bir askere aitti... Türkiye'deki yayınlardan pek az noksanımın olduğunu söyleyebilirim. Ancak 1930'da, İstanbul'da Süren Şamlıyan tarafından Ermenice olarak yayımlanan 'Dardaneli Badırazmi / Çanakkale Savaşı' isimli kitaba henüz ulaşamadım...

Bazen yanlış bilgiye dayanan araştırmalarla epeyce vakit kaybettiğim de oluyor. Kıdemli Üsteğmen Dr. Hüseyin Yıldırım'ın 1995'te hazırlayıp yayımladığı 'Çanakkale Savaşları Bibliyografyası'nda yer alan 'Durubek Rozelin, Çanakkale Tahliyesi, İstanbul, 1933 (1333)' isimli kitabı yıllarca sahaflarda araştırdım. Çok sonraları kitabın yazarının John de Robeck olduğunu, ama garip şekilde isminin değişikliğe uğratıldığını fark ettim...

Koleksiyonumu oluştururken, çocukluk ve ilk gençlik döneminde olan geniş kitleleri de düşünüyorum. Daha çok göze hitap eden renkli ve bol resimli bu tür kitap ve dergiler tarihi bilgisini sevdirmek

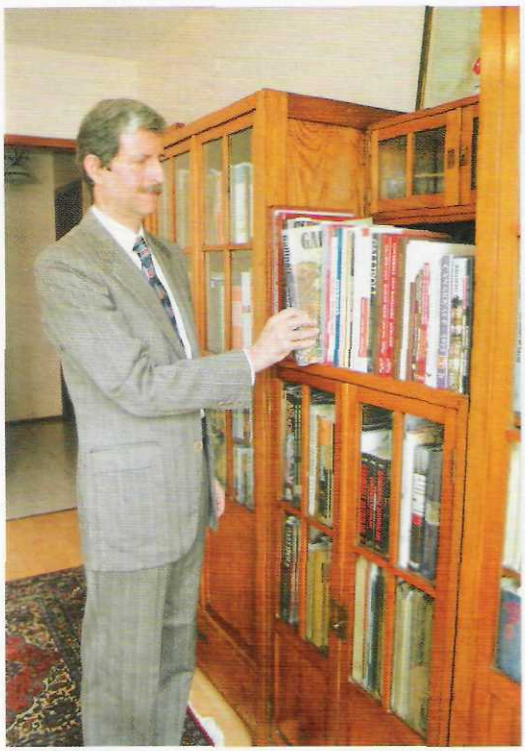
'Harp tarihi dedektifliği' yapmak...

"Benim en çok hoşlandığım faaliyetlerden biri de 'harp tarihi dedektifliği' yapmaktır" diyor Wolfert Uğural Vanthoft ve bu alandaki bir macerasını şöyle anlatıyor:

"İngiltere'de haftalık yayımlanan 'The Illustrated War News- Resimli Harp Haberleri Mecmuası'nın 29 Eylül 1915 tarihli nüshasını incelerken, Çanakkale Savaşı esnasında Seddülbahir Kalesi'nden sökülen Osmanlıca bir kitabeye ait fotoğraf dikkatimi çekmişti *(sağda)*. Fotoğrafın altında, 'Bahriyeliler (İngiliz) tarafından söküldüğü ve savaş ganimeti olarak 12 inçlik gemi toplarının üzerine monte edildiği' şeklinde bir not düşülmüş, ancak hangi gemiye yüklendiği belirtilmemişti. 'Sultan Abdülhamid Han Efendimiz Hazretleri resmiyeti ile inşa olunmuştur' ibarelerini taşıyan kitabenin akıbetini araştırmak, tarih dedektiflerinin işiydi. Öncelikle hangi gemi tarafından nakledildiğinin tespiti gerekiyordu. Çanakkale önlerine dünyanın en büyük armadası gelmişti. Büyük bir rastlantı sonucunda, 1917'de Londra'da yayımlanmış bir hatırattan, söz konusu kitabenin H.M.S Cornwallis zırhlısına yüklendiğini tespit ettim. İngiltere Milli Denizcilik Müzesi arşivinden Cornwallis'in ıskartaya ayrıldıktan sonra sökülmek üzere Güney İngiltere'de Portsmoutk liman şehrine götürüldüğünü öğrendim ve oraya gittim. Orada 'Harp Ganimetleri Merkezi' adlı küçük bir ofisin hâlâ faaliyette olduğunu hayretle gördüm. Ancak kayıtlarda kitabeyle ilgili hiçbir belgeye rastlayamadım. Araştırmalarıma Londra'daki İmparatorluk Harp Müzesi'nde devam etmem önerildi. Oradaki yetkililer, muhtelif depolarda yüzlerce Arapça tarihî eser bulunduğunu, ancak kitabeyi depolarda bizzat benim aramamı teklif ettiler. Bu konu için ayırdığım sürenin dolması ve dönüş mecburiyetim nedeniyle nihaî sonuca ulaşamadım. Eminim ki, Çanakkale'den götürülen kitabe hâlâ bir yerlerde duruyor ve bir Türk tarih dedektifince gün ışığına çıkarılmayı bekliyor..." *(üstte; Fransız ve İngiliz subayları Seddülbahir Kalesi'nde, Ocak 1916)*

Vanthoft'un koleksiyonunu yerleştirdiği kütüphaneler, koleksiyoncunun büyükbabası tarafından, yüz yıl önce İstanbul'da özel olarak imal edilmiş (üstte). W. Uğural Vanthoft, 1920'lerde 'Erkân-ı Harbiye Mektebi Külliyatı' olarak yayımlanan 'Çanakkale Muhabereleri Konferanslar Dizisi'ni, 10 yıllık bir araştırma sonunda tamamlayabilmiş (sağ üstte). Çanakkale Savaşları'na ait 'diorama'lardan biri (sağda).

ve çocukları okumaya heveslendirmek yönünden faydalı olabilir... Çocuklara yönelik çalışmalarımdan biri de, yüzlerce oyuncak askerden meydan getirdiğim Çanakkale Savaşları'nda ait 'diorama'lardır (konulu maket düzenlemesi). Türk, İngiliz, Fransız, Anzak, Hintli, Gurka ve Sihlerden oluşan ordular, özellikle erkek çocukların ilgisini çekiyor...

Çanakkale Savaşları'na katılan çocuk yaştaki askerler de ayrı bir incelemeyi gerektiriyor. Çocuk yaştaki askerlerin en fazla bulunduğu birlik, İngiliz Norfolk Alayı idi. 6 Ağustos 1915'te karaya çıkan ve Anafartalar'a ilerlerken kaybolan bu alaya bağlı bir bölüğün bir daha izine rastlanmadı. Bu hadise, savaşın en gizemli yönünü oluşturur. İstanbul'da yayımlanan Fenomen Dergisi'nin Mayıs 1996 tarihli nüshasındaki bir makalede, kaybolma hadisesinin bir kaçırılma (abduction) olduğu ve UFO'lar tarafından gerçekleştirildiği kanaatine varılmaktaydı!..

➤ *Ülkemizde benzeri olmayan böylesine bir koleksiyonun sahibi olarak, birikimlerinizi yazıya dökmeyi düşünüyor musunuz?*

Kitap yazmaktan ziyade akademik düzeyde makaleler yazmayı planlıyorum. Zihnimde oluşan bazı konu başlıkları var: Sayısı 2 bin civarında olan ve düşmanca iltica eden Osmanlı askerlerinin sorgulama tutanaklarına odaklanarak, etnisite, coğrafi bölge dağılımı ve eğitim düzeylerine göre bir analiz yapmak. İkincisi de, Osmanlı ordusundaki Yahudi askerlerin Çanakkale Savaşı'ndaki yurtsever tutumlarının anlatılması.

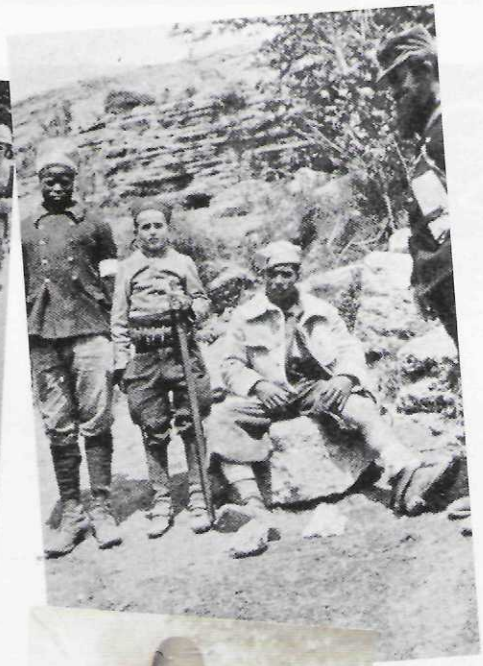
➤ *Türkiye'de, tarih ve özellikle de Çanakkale Savaşı üzerine yeterince kaynak kitap var mı sizce?*

Maalesef kaynaklar oldukça yetersiz. Bunun sebebi de Çanakkale Savaşı'ndan sonra, ülkemizin on yıl süreyle değişik cephelerde, Kurtuluş Savaşı'na katılmış olması ve insanların elindeki kaynakların ziyan olmasıdır. Ayrıca, kaynakların korunması şehir kültürünün gelişmiş olmasıyla yakından ilgili. Türkiye'de göçlerin fazlalığı ve belli bir yerleşikliğe geçişin geç sağlanması, kaynakların kaybolmasına neden oldu. Diğer bir neden de o dönemde Osmanlı ordusunda okur yazarlık oranının yüzde üçlerde olması...

➤ *Yurtdışında durum nasıl? İngiltere ya da Avustralya'da örneğin?*

Diğer ülkelerde durum çok farklı. Batı kültürü tamamen yazmaya ve olayları belgelemeye dayanıyor. İngiliz ve Anzak ordularıyla gelenlerin tamamına yakını eğitimli kişilerdi. Bir de Avustralya'dan gelenler, savaşın kısa süreceğini düşünerek, yanlarında fotoğraf makineleri ve hatıra defterleri taşımışlardı. Bu sayede Batı'daki müze arşivlerinde saklanan binlerce hatıra bugünlere kalabilmiş ve araştırmacıların çalışmalarına imkân sağlamış...

➤ *Toplam kaç kitabınız var, bunları kaç ayrı ülkeden topladınız? Bu koleksiyonu sergilemeyi ya da halka açmayı planlıyor musunuz?*

20 ayrı ülkeden yaklaşık 250 bin sayfayı aşacak kadar kitap var... Çanakkale Savaşı'na çok değişik uluslardan askerler katıldığı için, değişik ülkelerde kitaplar yazılmış. Bu nedenle Kanada'dan Hindistan'a, Yeni Zelanda'dan Fransa'ya kadar, pek çok ülkede kitaplar yayımlandı. Savaşa katılan ulusların dışında da kitaplar yayımlanmış... Koleksiyonu, geçen yıl Üsküdar Belediyesi fuayesinde sergiledim; 3 bin civarında ziyaretçi sayısına ulaştık. Önümüzdeki günlerde Maltepe Belediyesi'nde bir sergi açacağız. Bütün projelerim uzun vadeli; o yüzden hazırlıklarımı savaşın 100. yılına göre yapıyorum.

➤ *Peki, araştırmacılar faydalanabiliyorlar mı bu değerli arşivden?*

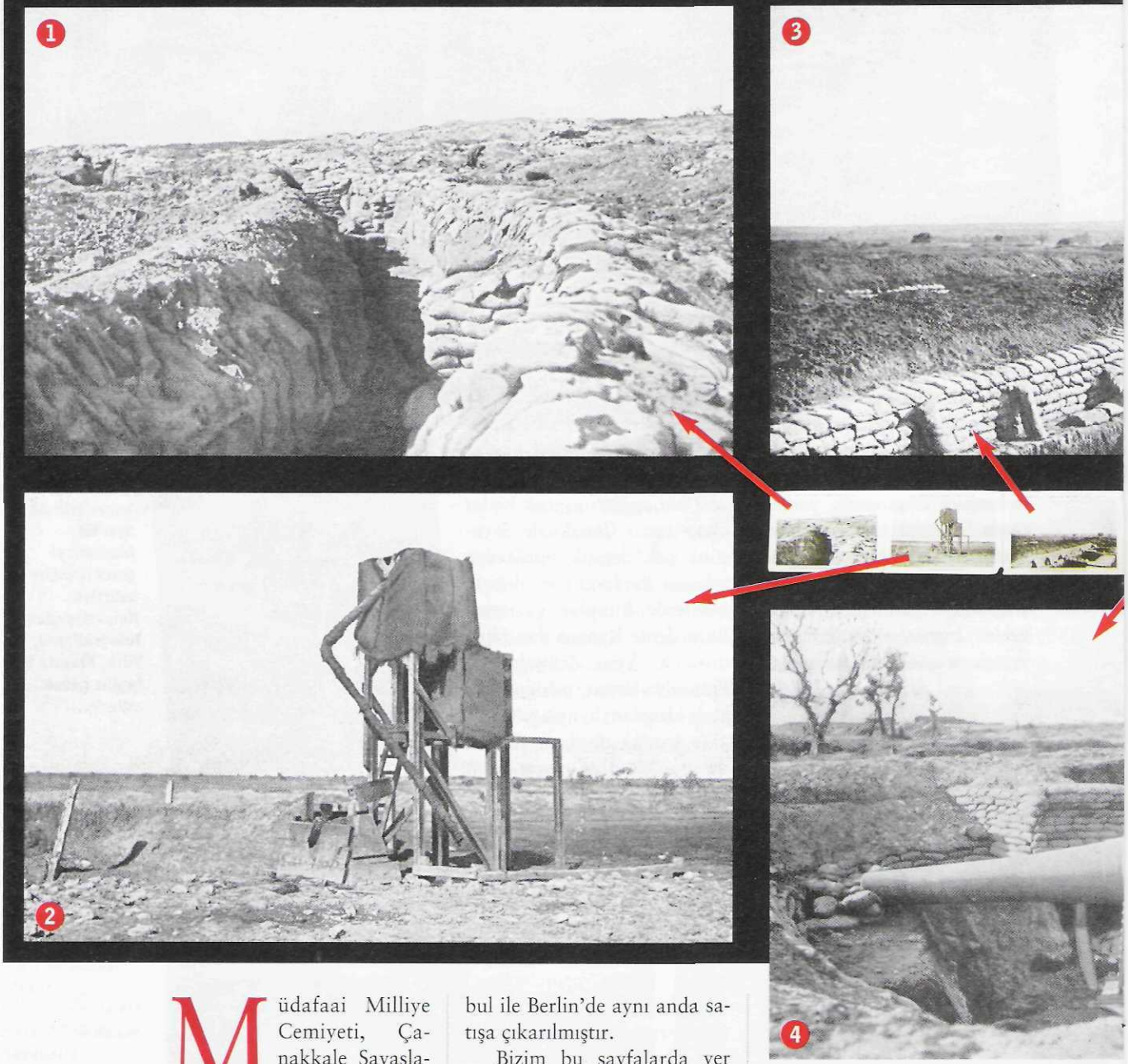
Hayır, burası henüz kamuya açık bir kütüphane değil. Aile ortamı olduğu için, maalesef bu imkânı tanıyamıyorum şimdilik...

W. Uğural Vanthoft, Çanakkale Savaşları'na katılan çocuk yaştaki askerlerin de ayrı bir incelemeyi gerektirdiğini belirtiyor. Koleksiyondan fotoğraflarda, Türk, Fransız ve İngiliz çocuk askerler...

Çanakkale Savaşları sonrası

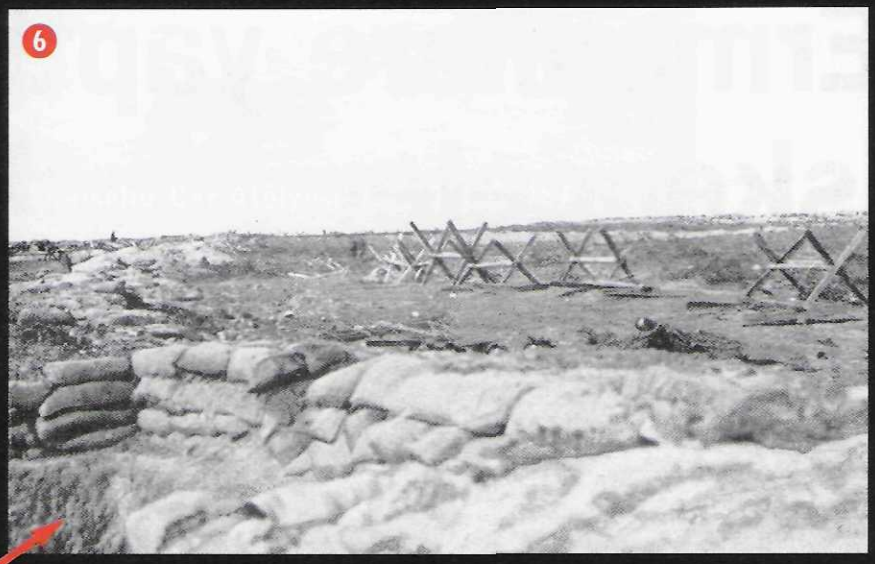
Müdafaai Milliye Cemiyeti, Çanakkale Savaşları'nın ardından farklı fotoğraf albümleri yayımlar. Bu albümler, hem Almanca hem de Türkçe olarak hazırlanmış ve İtilâf devletlerinin Gelibolu Yarımadası'nı terk etmelerinin ardından, 1916 yılının başlarında, İstanbul ile Berlin'de aynı anda satışa çıkarılmıştır.

Bizim bu sayfalarda yer verdiğimiz ve 14 x 9 cm ebatlarındaki 6 fotoğraftan oluşan '10' numaralı albüm de bunlardan birisidir. 10 numaralı albümün satış fiyatı da '2 kuruş' olarak belirlenmiştir. Koyu yeşil karton kapağının içinde katlanarak muhafaza edilen bu 6 fotoğraf, Çanakkale Boğazı'nın müstahkem mevkilerinden Seddülbahir'in savaş sonrası durumunu görüntülemektedir.

Ön kapağındaki başlıklar Almanca olan albümün Osmanlı Türkçesi başlıkları da,

Seddülbahir görüntüleri

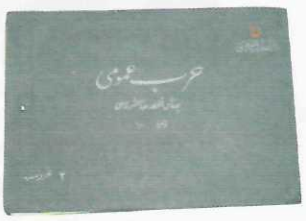

eski yazı tekniğine uygun olarak, arka kapaktadır.

Bu kapak başlıklarında şu ibareler yer alır: 'Müdafaai Milliye Cemiyeti', '2 kuruş' ve 'Harb-i Umumî Çanakkale Hatırası'.

Almanca ve Türkçe küçük açıklamalar taşıyan fotoğraflar ise şöyle sıralanır:

1. Seddülbahir'de, düşmanın merkezdeki siperlerinin içi.
2. Seddülbahir'de düşmanın ihdas ettiği su kuyularından birisi.
3. Seddülbahir'de düşmanın ilk ihraç mevzileri arasındaki mahal-i mahfuzları.
4. Seddülbahir'de düşmanın bıraktığı 24'lük bir ağır top.
5. Seddülbahir merkezinde bizim ilk siperlerimiz.
6. Seddülbahir'de düşmanın merkezdeki siperlerinin önündeki kirpiler [dikenli tel maniler].

Frankların Ermenilere yaptığı işkenceler

Haçlı Seferleri döneminde, 1098-1144 yılları arasında, Urfa'daki Haçlı devletinde, Frank hâkimlerin yerli Hıristiyan halkı oluşturan Ermeniler üzerinde uyguladıkları tedhiş politikası, Ermenileri Türklerle anlaşmaya yöneltiyordu.

IŞIN DEMİRKENT

Haçlı Seferleri diye bilinen ve 1096-1291 yılları arasını kapsayan dönem, Batılıların Ortadoğu'da, Filistin, Suriye ve Güneydoğu Anadolu'da, hâkimiyeti kısmen de olsa ele geçirip bu topraklara yerleştikleri devirdir. Yaklaşık iki yüzyıl süren bu devirde, Batılılar Ortadoğu'da çeşitli devletler kurmuşlardır. Bunların ilki, bir Fransız asili olan Baudouin de Boulogne tarafından Urfa'da kurulmuştur.

Baudouin, Boulogne kontu Eustache'ın en küçük oğluydu. Ölümünden sonra kontluk, Eustache'ın kendi adını taşıyan büyük oğluna miras kalmıştı. İkinci oğlu Godefroi ise, annesi Ida'dan gelen malların vârisi olmuş ve 'Aşağı Lorraine dükü' sıfatını alarak bu bölgenin idaresini üstlenmişti. En küçük oğul Baudouin'e de, hiçbir şey kalmamıştı!..

Ancak Papa II. Urbanus'un Ortadoğu'ya, 'Kutsal topraklara' yapılacak bir Haçlı seferine çağrısı, onu derinden etkiledi. Ülkesinde zavallı biriydi, fakat Doğu'da kendisine bağımsız bir hâkimiyet kurabilir; mal, mülk ve servet sahibi olabilirdi.

Baudouin, Doğu'ya ağabeyi Godefroi'nın ordusuyla birlikte geldi. Haçlı reislerini İstanbul'da sarayında kabul edip onlarla görüşen Bizans imparatoru I. Aleksios Komnenos, önce Türklere karşı savaşmalarını ve onların elinden Bizans'a ait olan toprakları geri almalarını istedi.

Buna karşılık kendisi de, Haçlılara yol boyunca yiyecek yardımı yapacak ve yanlarına bir Bizans birliği verecekti. Bu anlaşmadan sonra Haçlılar Anadolu yakasına geçtiler ve ilk iş olarak, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti İznik şehrini kuşattılar.

Bu kuşatma sırasında Baudouin, Bizans zindanından kaçmış olan bir Ermeni ile tanıştı. Bagrat adındaki bu Ermeni, denildiğine göre, Güneydoğu Anadolu'daki Keysûn ve Rabân şehirlerinin idaresini elinde tutan 'Hırsız Vasil'in kardeşiydi.

Bagrat, Baudouin'in Ermeni meselesine ilgi duymasını sağladı. Onun askerî bir kuvvetle Urfa'ya gelmesini, Bizans veya Türklerin baskısı altında bulunan Ermenilere bağımsızlıklarını kazandırmasını istemekteydi. Bagrat'ın fikirleri Baudouin'e çekici göründü.

Haçlı ordusundan Maraş'ta ayrılarak, 700 kişilik bir kuvvet ve Bagrat ile birlikte Urfa'ya doğru ilerleyen Baudoin, Urfa'ya gelmeden önce, Fırat'ın batısında Türklerin elinde bulunan Tell-Bâşir ve Râvendân kalelerini zapt etti. Yanında yeterli sayıda Haçlı Frank askeri bulunmadığından da, kalelerin idaresini Ermenilere verdi. Sonra yoluna devam edip, 6 Şubat 1098'de Urfa'ya ulaştı...

Baudouin, Urfa'nın Hıristiyan halkı tarafından sonsuz sevinç gösterileriyle karşılandı... Şövalyelerin ayakları ve elbiselerinin saçakları öpülüyor ve kendilerine kıymetli hediyeler sunuluyordu. Şehrin idarecisi Ermeni Thoros da, Baudouin'i, oldukça güçlü bir birlikle Urfa'nın yardımına geldiği düşüncesiyle, iyi kabul etmişti. Thoros da zaten daha 1094'te bu mevkii elde etmişti.

Bizans'a ait Urfa, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın kumandanı Bozan tarafından 1087'de zapt edilerek Türk dünyasına kazandırılmıştı. Fakat sultanın 1092'deki ölümünden sonra, kardeşi Tutuş şehre el koymuştu. Türk beylerinin idaresine verdiği şehirde, Hıristiyan halkın başına da Bizans Ortodoks kilisesine mensup Ermeni Thoros'u tayin etmişti.

Ama Thoros zaman içinde Urfa'daki Türk valilerinin hükmünden çıkarak ve onları çeşitli nedenlerle ortadan kaldırmak suretiyle, Urfa'nın tüm idaresine sahip olmuştu.

Ne var ki, Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra Selçuklu dünyasında oğulları ve kardeşleri arasında çıkan iktidar kavgası zamanla yavaşlamış, Melikşah'ın oğlu Berkya-

Frankların bütün Ortadoğu'da uyguladıkları katliamları temsil eden Batı kaynaklı bir gravürde, gözleri oyulmuş yerli halk ve onları zincire vuran Haçlı askerleri (sol sayfada). Batı kaynaklı bir gravürde, Urfa Kontu Baudouin de Boulogne'un şehir halkını huzuruna kabul edişi (üstte).

Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos (sol üstte). Belçika'nın başkenti Brüksel'deki Godefroi de Bouillon heykeli (solda).

Baudouin'in evliliği...

Baudouin hâkimiyetinin ilk aylarında, şehirdeki gücünü sağlamlaştırma peşindeydi. Haçlı ordusu tarafından kuşatılmış olan Antakya'yı kurtarmak üzere yola çıkmış bulunan Musul valisi Kürboğa'ya karşı hazırlıklı bulunmaya çalıştı. Nitekim Kürboğa, yolu üzerindeki Urfa'yı -gerisinde bir düşman kuvveti bırakmamak amacıyla- üç hafta süreyle kuşattı. Ama bu *süre zarfında şehir surlarını* aşamadı ve kuşatmayı kaldırıp Antakya'ya yürüdü. Baudouin böyle bir tehlikeden kurtulduktan sonra Urfa civarında Türklerin elinde bulunan Samsat *(sağda; Samsat kazılarında bulunan bir Haçlı Şövalyesi röliyefi)* ve Seruc şehirlerine saldırıp ele geçirdi. Bu başarılar ona şöhret kazandırdı. Bundan sonra Baudouin, kendisine büyük gelir getirecek bir Ermeni kızı ile evlendi. Kızın babası Taphnuz, dağlarda birçok kale ve müstahkem mevkiye sahip bir Ermeni reisi idi ve bütün mal ve mülküne Baudouin'i yegâne vâris tayin ediyordu. Bunun karşılığında, Baudouin'in Türklere karşı ülkeyi savunmasını istiyordu; bu hizmet için de ona fazladan para ödeyecekti. Böylece Baudouin, Urfa'da Ermenilere dayanarak durumunu kuvvetlendirdi.

ruk'un tahta çıkmasıyla Türkler arasında yeniden birlik kurulmuş ve Türkler yeni fetihlere girişmişlerdi...

Thoros çok zor durumdaydı. Kendisinden başka, Bizans'ın valisi sıfatıyla birkaç Ermeni reisi daha, bazı şehirlerde tutunmaya çalışıyordu. Fakat eninde sonunda, bu şehirlerin de Türklerin eline geçeceği belliydi. İşte, bu yüzden Thoros, Baudouin'in gelişini memnuniyetle karşılamış olmalıdır...

Ancak Baudouin, Thoros'un, şehri ve civarını Türklerin taarruz ve baskınlarına karşı korumaya razı olduğu takdirde, kendisine pek çok altın, gümüş, değerli eşya, at ve silâh verileceğini söylemesini yeterli bulmamıştı.

Kendisinin ücretli bir asker gibi hizmet etmeyeceğini ve şehrin idaresinde söz sahibi olmak istediğini belirtmiş, aksi takdirde Thoros'u, Urfa'dan ayrılıp o sırada Antakya'yı kuşatmakta olan ana Haçlı ordusunun yanına geri dönmekle tehdit etmişti.

Bu durumda Thoros şehrin ileri gelenlerinin de ısrarıyla, istemeye istemeye Baudouin'in şartlarını kabul etmiş, onu manevî oğlu ilân ederek şehrin idaresine ortak etmişti...

Baudouin ilk iş olarak, Urfa'yı en fazla sıkıştıran ve yaptığı yağma akınlarıyla Urfa'nın civarındaki araziyi tahrip eden Samsat beyi Balduk üzerine sefer düzenledi.

Frank şövalyelerinin yanı sıra Urfa'nın atlı, yaya bütün Ermeni kuvvetlerinin katıldığı sefer Samsat Türkleri karşısında yenilgiyle son buldu ve sayıca fazla olmalarına rağmen, hepsi dağılıp gerisin geri Urfa'ya kaçtılar.

Olayların görgü tanığı Ermeni tarihçi Mateos'un verdiği bilgiye göre, Thoros'u mevkiinden indirip Baudouin'i iktidara taşıyan komplo, "bazı hilekâr ve hain adamlar" tarafından başlatılmış ve şehir halkı ayaklandırılarak Thoros kalede sıkıştırılmıştı. Baudouin, kendisini kurtarmasını isteyen Thoros'a yardım edeceğini yeminlerle vaat etmesine rağmen, tam tersine hareket etmiş ve onu isyancıların eline bırakıp öldürülmesine seyirci kalmıştı.

Haçlıların, Doğu'daki din kardeşleri Hıristiyanları Müslümanların hâkimiyetinden kurtarmak amacıyla başlattıkları mücadelenin ilk safhasında böyle bir yardımı gerçekleştirmeyip, aksine Doğu'da ilk hâkimiyetlerini bir Hıristiyan kardeşlerini öldürüp de kurmaları dikkat çekicidir!..

Urfa Ermenileri de, olup

Baudouin de Boulogne'un adına çıkartılan paranın iki yüzü (sağda). **Ağabeyi Godefroi de Bouillon'un ölümünden sonra Kudüs kralı seçilen Baudouin de Boulogne, Urfa'dan ayrılır** (en sağda).

Urfa iç kalesinin şehirden görünüşü (solda).

bitenlerin muhasebesini yapmadan, Baudouin'i kurtarıcıları olarak gördüler ve bir gün sonra, yani 10 Mart 1098'de onu büyük coşku içinde şehrin hâkimi ilân ettiler.

Emrindeki Frank kuvvetinin çoğalmasıyla, Baudouin'in Ermenilere karşı yürüttüğü politika çabucak değişiverdi. Başlangıçta kendi adamlarının azlığı sebebiyle idarenin yüksek kademelerinde bırakmak mecburiyetinde kaldığı Ermenileri, bu makamlarından uzaklaştırmaya başladı.

Frankların tavsiyelerini yerli eşrafın düşüncelerine tercih etmekte, ülkenin bütün işlerini onlara danışmakta ve yerli asillerin fikirlerine artık önem vermemekteydi...

Onun davranışındaki bu değişiklik, Ermenileri, Haçlı kontuna karşı bir suikast hazırlamaya kadar itti; zira Ermenilerin içinde, Baudouin ve adamlarına karşı şiddetli bir öfke uyanmıştı; bu gidişle, yabancıların kendilerini tamamen imha edeceğini düşünüyorlardı. Baudouin'i şehrin hâkimi yaptıklarından dolayı çok pişman olmuşlardı!

Ermeniler Baudouin'i ne şekilde öldürebileceklerini veya şehirden kovabileceklerini tasarlamaya başladılar ve bu meseleleri sık sık yaptıkları gizli toplantılarda konuştular.

Fakat içlerinden Enzhu adında biri, Baudouin'e bu suikastı hazırlayanları ihbar etti: Bu kişilerin Türklerle temasta olduklarını ve şehrin bir gece kurnazca bir Türk baskınına uğrayabileceğini, bunun için tedbir almasını söyledi.

Endişeye kapılan Baudouin suikastçıları yakalatıp hapsettirdi; elebaşıların gözlerine mil çektirtti. Suikasttan haberdar olanların da burunları, elleri ve ayakları kesildi; şehirden kovuldular.

Taphnuz da damadı Baudouin'in bu acımasız davranışları karşısında dehşete düşerek Urfa'dan kaçtı; zira kızının çeyizi için vermeyi vaat ettiği paranın tamamını henüz ona ödememişti!..

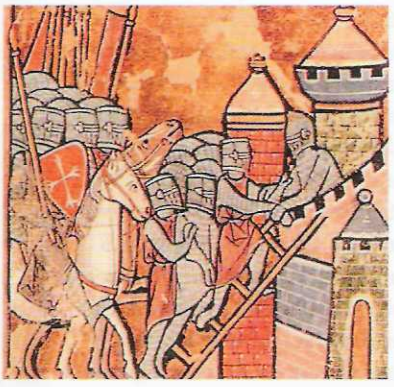
1100 yılı sonunda ağabeyinin ölümünden sonra Kudüs kralı seçilip Urfa'dan ayrılıncaya kadar geçen iki yıl içinde, Ermeniler Baudouin'e tamamen boyun eğdiler.

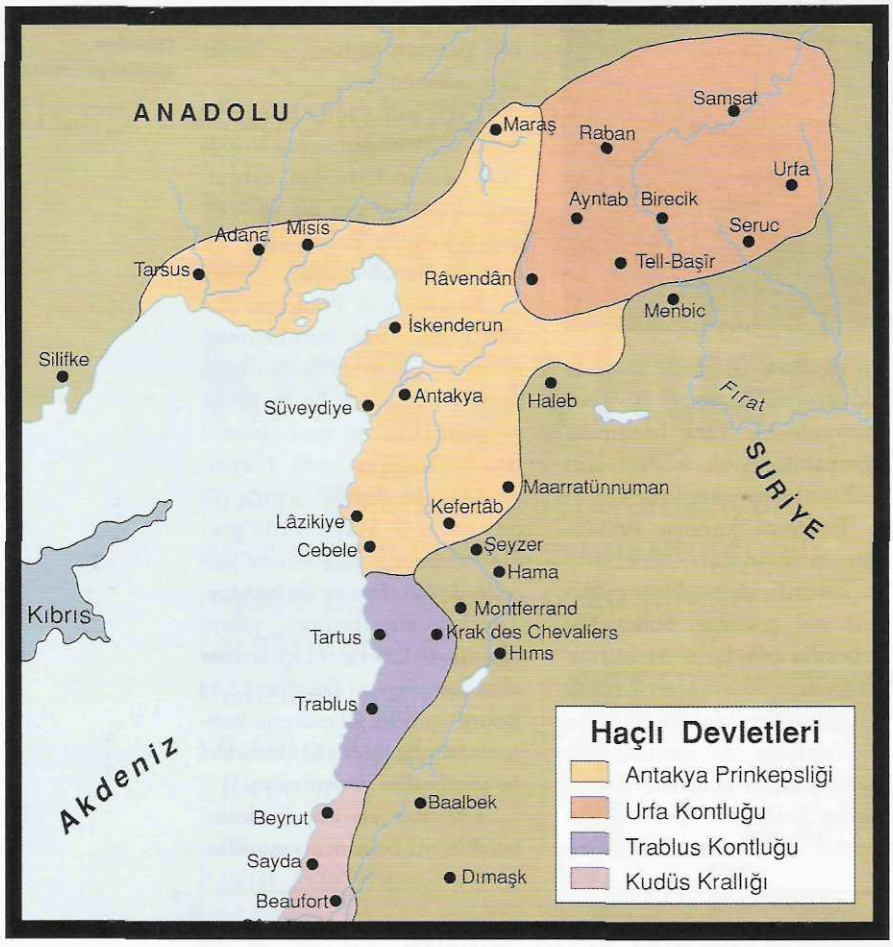
Baudouin de Boulogne'dan sonra da, Urfa kontluğunun idaresini onun teyzesinin oğlu olan Baudouin du Bourg üzerine aldı. Urfa'nın yeni efendisi de, başlangıçta yerli Hıristiyanlarla iyi ilişkiler içinde oldu. Fakat 7 Mayıs 1104'deki Harran Savaşı'nda, kuzeni Joscelin de Courtenay ile birlikte, Türklere esir düşünce, şehrin idaresi Antakya Haçlılarının eline geçmiş ve Baudouin du Bourg'un dört yıl esarette kalışı sırasında, Richard de Salerne tarafından yönetilmişti.

Urfalılar en acı günlerini bu dört yıl boyunca yaşadılar.

Antakya'daki veba salgını

Antakya'nın bir hile sonucu 3 Haziran 1098'de Haçlıların eline düşmesinden sonra *(altta)* şehirde çıkan korkunç veba salgınından kaçan pek çok şövalye ve askerin de Urfa'ya, Baudouin'in yanına gelmiş olması, Baudouin'in gücünü daha da artırmıştı. Ünlü bir Haçlı tarihçisinin kaydına göre, Baudouin gelenlerin hepsini hizmetine almış ve kendilerine kıymetli hediyeler vermişti. Tarihçi, rivayetinin devamında, bütün Urfa şehrinin Franklarla dolduğunu, bunları yerleştirmenin büyük güçlükler yarattığını, fakat Baudouin'in gelen bu yardımcı kuvvetten çok faydalandığını ve böylece bütün civar bölgeyi hâkimiyeti altına almayı başardığını yazmıştır. Baudouin kendisine hizmet arz eden Haçlı şövalyelerini, şahsına ve kurduğu kontluğa sıkı sıkıya bağlamak için, bunların yerli zengin Hıristiyan kızlarıyla evlenmelerini teşvik etmişti.

Çünkü, nasıl olsa Baudouin'in kurtulup geri dönüşüyle buradaki hâkimiyetini kaybedecek olan Richard, şantaj yoluyla halktan çok miktarda para topladı ve ahaliye çok sert ve haşin davrandı. Niyeti, Urfa ve civarından mümkün olduğu kadar fazla para, mal ve servet ele geçirmekti...

Baudouin du Bourg ve kuzeni Joscelin de Courtenay, 1108'de esaretten kurtulup Urfa'ya döndüler ve kontluğun idaresini yeniden ele aldılar. Ancak şehre gelişlerinden önce, Ermenilerin gizli bir takım işler çevirdiklerini öğrendiler; güya Ermeniler, serbest kalan Baudouin ile Antakya hâkimi Tankred arasında, Urfa'nın hâkimiyeti konusunda çatışma çıktığını ve bu mücadelede Baudouin'in öldüğünü zannederek, şehrin idaresine el koymak istemişlerdi!

Baudouin bu entrikalara çok öfkelendi ve Ermenileri şiddetli takibata uğratarak büyük zulümlerde bulundu. Birçok Ermeninin gözlerini oydurdu, pek çok kişiyi işkenceye tâbi tuttu...

Ermeniler, Musul valisi Mevdûd'un Haçlılara karşı giriştiği mücadele sırasında, onun 1112'de Urfa üzerine yaptığı üçüncü seferi sırasında, yeni bir komplo hareketine başvurdular.

Yerli kaynakların ifadelerinden, bazı Ermenilerin Mevdûd ile anlaşıp şehri ona teslim etmeyi kararlaştırdıkları, fakat olup bitenden haberdar olan Tell-Bâşir senyörü Joscelin de Courtenay'in gizlice Urfa'ya gelip Frank garnizonunu uyardığı, surlarda kendisinin de muhafızlarla birlikte neredeyse şehre girmek üzere olan Türklere karşı savaştığı ve böylece bu hareketi önlediği anlaşılmaktadır. Yine aynı kaynakların verdiği bilgiye göre, bu olayı Ermenilere karşı yeni ve şiddetli bir takibat izlemiştir.

Mevdûd'un Urfa bölgesine arka arkaya yaptığı seferler sonucunda, Fırat'ın doğusunda kalan arazinin fakirleşmesi yüzünden, yerli halk nehrin batısındaki topraklara göçtü.

Kont Baudouin du Bourg da, batı bölgesini, idaresini verdiği kuzeni Joscelin'den hile yoluyla geri alarak Urfa yerine Tell-Bâşir'de daha uzun

Baudouin'in rakibi Antakya Haçlı hâkimi Tankred (sağ üstte). **Urfa'da, Bizans döneminden kalma bir vaftiz teknesi** (sağda).

zaman geçirmeye ve bölgenin refahından yararlanmaya çalıştı. Bu arada Urfa Ermenilerinin yeni bir komplo hareketine kalkıştıkları anlaşılmaktadır.

1113 Mayıs'ında Mevdûd Haçlılar üzerine yaptığı yeni sefer sırasında Harran'a geldiğinde, Ermenilerden Urfa'yı kendisine teslim etmek istediklerini bildiren bir mesaj almıştı. Ancak Ermenilerin bu girişimi, o sırada Tell-Bâşir'de bulunan kont Baudouin'e de ulaşmıştı.

Yerli kaynağımız Urfalı Mateos, olayların bundan sonraki akışını şu sözlerle anlatır: Kont, Seruc'daki kumandanı Paganus'u Ermenileri Urfa'dan tehcir etmek üzere oraya gönderdi. Paganus, 11 Mayıs 1113 Pazar günü bütün yerli halkı şehirden çıkardı; bu arada pek acı hadiseler cereyan etti. Halk Samsat'a gitti ve Urfa tamamıyla ıssız kaldı; "Dilenci gibi gelen Frankları ilk olarak haçla karşılayıp sinesinde toplayan bu şehir, şimdi dul kalmış bir kadın gibi yalnız oturuyordu. İşte Franklar bu şehrin kendilerine yapmış olduğu iyiliklerin karşılığı olarak onu, en kötü muamelelere maruz tuttular ve Hıristiyanlığa bu fenalığı reva gördüler."

Frankların kendi çıkarları için Ermenilere karşı tavırları bu tehcir olayı ile de bitmedi.

Urfa'nın Türkler tarafından fethi

Ermenileri hükümleri altında tutan Franklar, 1113'deki tehcir olayından yıllar sonra, 1144'de Urfa, Türkler tarafından fethedilirken de, onlara sırtlarını döndüler. Bir ay boyunca Musul valisi atabek İmâdeddîn Zengi tarafından kuşatılan ve 24 Aralık günü fethedilen Urfa şehrinin Hıristiyan halkı, artık yapacak bir şey kalmadığını görünce, iç kaleye, Frank garnizonunun yanına sığınmak istedi. Fakat Lâtin başpiskoposu Hugue'ün, kapıların ne olursa olsun açılmaması hususunda verdiği emre uyan Franklar halkı içeri almadılar; kapı önünde yığılan ahali arkadan bastıran Türklerin de tazyikiyle birbirini ezerek öldürdü. Bu feci duruma son veren ise, yine atabek Zengi olmuştu. Urfa'ya girip iç kale *(üstte ve altta)* önüne geldiğinde, gördüğü bu acıklı manzaradan üzülerek, askerlerinin halkı sıkıştırmasına son vermiş, hatta fethi müteakip şehrin üç gün yağmalanmasına izin vermiş olduğu halde, askerlerini bundan men ederek halkı rahat bırakmalarını ve yağmaya son vererek aldıklarını da eski sahiplerine iade etmelerini emretmişti. Gerçekten de Urfa'nın fethinden sonra şehrin Hıristiyan halkına dokunulmamış, sadece Frank garnizonuna mensup 100 kadar asker idam edilmişti.

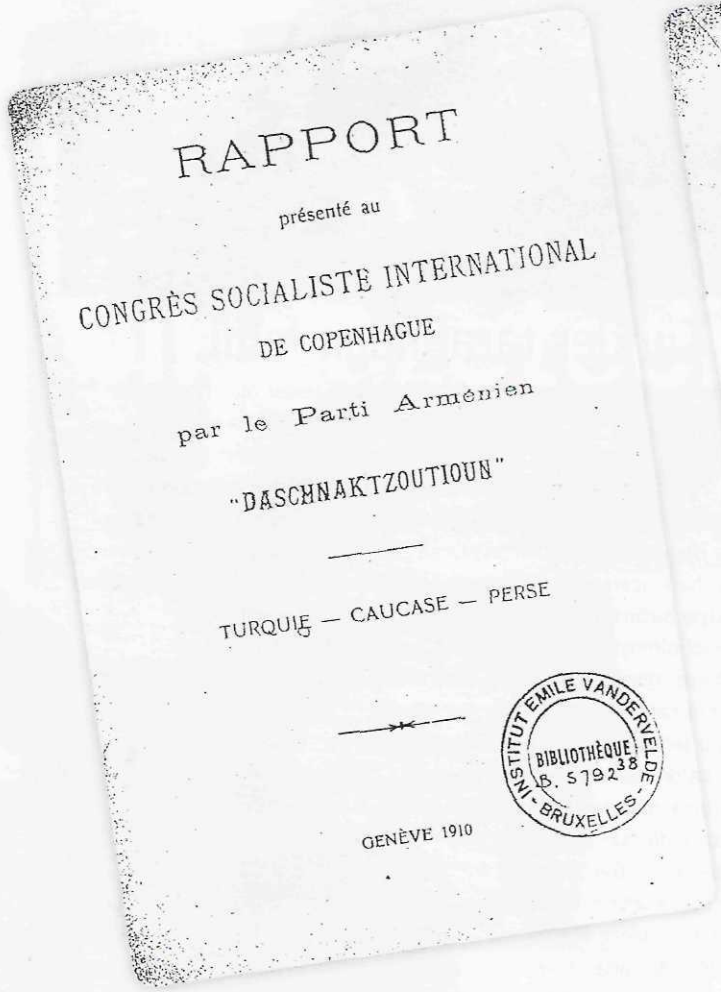

Kontluğun doğu topraklarını kaybeden kont Baudouin, uğradığı zararı telâfi etmek için, gözünü Urfa'nın batısında ve kuzeyinde hâlâ Ermeni reislerinin idaresinde bulunan civar bölgelere çevirdi. Tam bu sırada, aynı amacı güden rakibi Antakya Haçlı hâkimi Tankred'in ve de bölgedeki en güçlü Ermeni reisi 'Hırsız Vasil'in ölümleri onun işini kolaylaştırdı.

Keysûn ve Rabân reisi 'Hırsız Vasil'in ölümü üzerine -oğulluğu Dıga-Vasil namına- idareyi eline alan hanımı, Ermeniler arasında Franklara karşı gittikçe artan nefret sebebiyle derhal, Mevdûd'un ölümünden sonra Musul valisi olan Aksungur el-Porsukî'ye müracaat ederek ona itaat vaat etti. Baudouin bu durumu önlemeye çalıştıysa da başarılı olamadı. Ama tam bu sırada Artuklu beyi ile Aksungur arasında çıkan bir ihtilâf, Aksungur'un bölgeden geri çekilerek Musul'a dönmesine sebep oldu. Türk kuvvetlerinin çekilişi ise Frankların işine yaradı. Baudouin derhal 'Hırsız Vasil'in arazisini, kalelerini ve bu arada Birecik, Gerger gibi diğer Ermeni şehirlerini zorla ele geçirip kontluğuna bağladı.

Antakya hakimi Tankred'in mührü (sol üstte). Baudouin'i Frank şövalyeleriyle birlikte, Urfa'nın surları önünde tasvir eden Batı kaynaklı bir 19. Yüzyıl gravürü (solda).

RAPPORT

présenté au

CONGRÈS SOCIALISTE INTERNATIONAL

DE COPENHAGUE

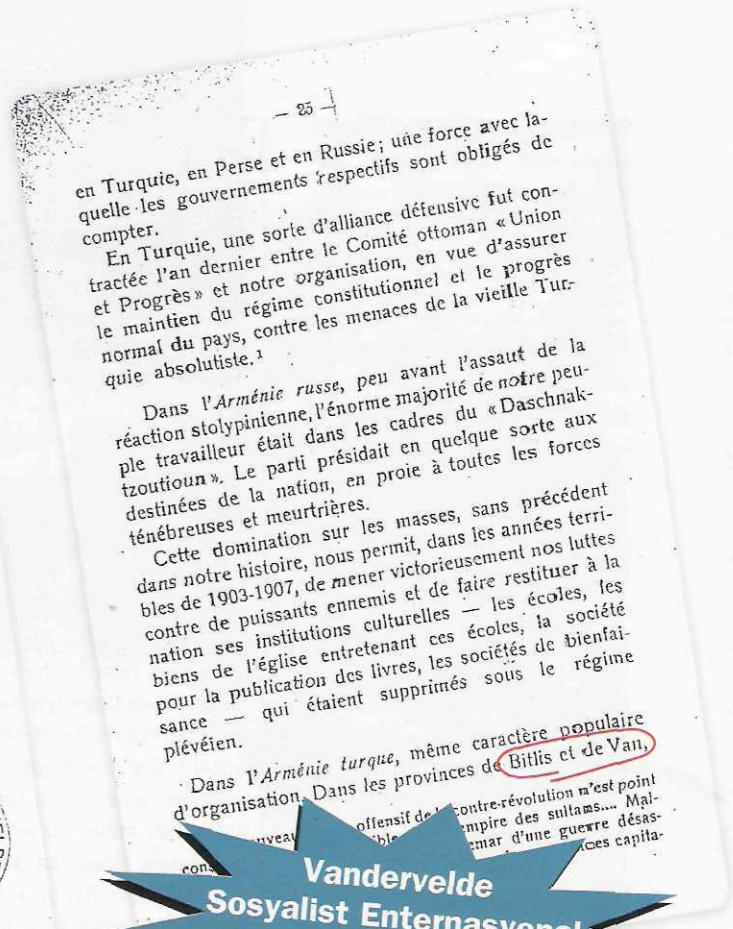
par le Parti Arménien

"DASCHNAKTZOUTIOUN"

TURQUIE — CAUCASE — PERSE

GENÈVE 1910

INSTITUT EMILE VANDERVELDE
BIBLIOTHÈQUE
B. 5792 38
BRUXELLES

— 25 —

en Turquie, en Perse et en Russie; une force avec laquelle les gouvernements respectifs sont obligés de compter.

En Turquie, une sorte d'alliance défensive fut contractée l'an dernier entre le Comité ottoman «Union et Progrès» et notre organisation, en vue d'assurer le maintien du régime constitutionnel et le progrès normal du pays, contre les menaces de la vieille Turquie absolutiste.[1]

Dans l'*Arménie russe*, peu avant l'assaut de la réaction stolypinienne, l'énorme majorité de notre peuple travailleur était dans les cadres du «Daschnaktzoutioun». Le parti présidait en quelque sorte aux destinées de la nation, en proie à toutes les forces ténébreuses et meurtrières.

Cette domination sur les masses, sans précédent dans notre histoire, nous permit, dans les années terribles de 1903-1907, de mener victorieusement nos luttes contre de puissants ennemis et de faire restituer à la nation ses institutions culturelles — les écoles, les biens de l'église entretenant ces écoles, la société pour la publication des livres, les sociétés de bienfaisance — qui étaient supprimés sous le régime plévéien.

Dans l'*Arménie turque*, même caractère populaire d'organisation. Dans les provinces de Bitlis et de Van,

Vandervelde Sosyalist Enternasyonal Arşivi'nden bir belge

Taşnaklar, 1915'ten çok önce isyana hazırdılar...

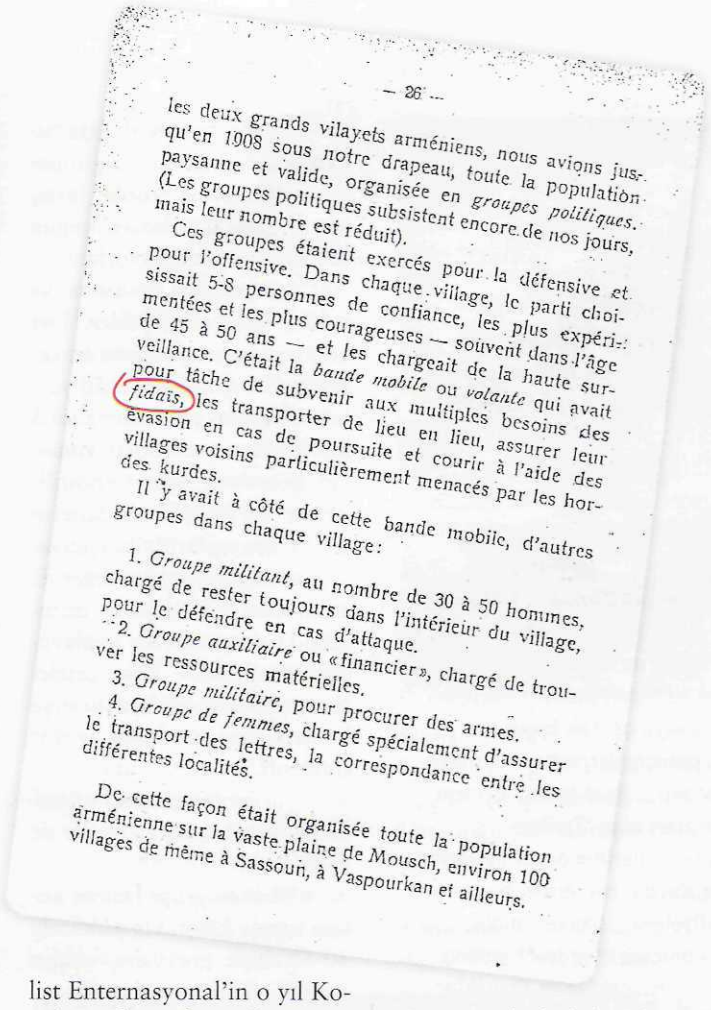
'Bitlis ve Van köylerinde silah deposu ve fedailer'

Ermeni Taşnak Partisi'nin sözcüsü M. Warandian, Sosyalist Enternasyonal'e sunduğu raporunda, 1908'de ve II. Meşrutiyet'i takip eden yıllarda, Bitlis ve Van bölgelerinde, Ermeni çetelerini nasıl kurduklarını ve isyana nasıl hazırlandığını ayrıntılı bir biçimde anlatır.

ORHAN KOLOĞLU

Brüksel'deki Vandervelde Sosyalist Enternasyonal Arşivi'nde, B.5792[38] numara altında kayıtlı belge, Ermeni Taşnak Partisi'nin bir raporudur.

Cenevre'de 1910 yılında basılmış olan bu rapor, Sosya-

— 26 —

les deux grands vilayets arméniens, nous avions jusqu'en 1908 sous notre drapeau, toute la population paysanne et valide, organisée en *groupes politiques*. (Les groupes politiques subsistent encore de nos jours, mais leur nombre est réduit).

Ces groupes étaient exercés pour la défensive et pour l'offensive. Dans chaque village, le parti choisissait 5-8 personnes de confiance, les plus expérimentées et les plus courageuses — souvent dans l'âge de 45 à 50 ans — et les chargeait de la haute surveillance. C'était la *bande mobile* ou *volante* qui avait pour tâche de subvenir aux multiples besoins des *fidais*, les transporter de lieu en lieu, assurer leur évasion en cas de poursuite et courir à l'aide des villages voisins particulièrement menacés par les hordes kurdes.

Il y avait à côté de cette bande mobile, d'autres groupes dans chaque village:

1. *Groupe militant*, au nombre de 30 à 50 hommes, chargé de rester toujours dans l'intérieur du village, pour le défendre en cas d'attaque.
2. *Groupe auxiliaire* ou «financier», chargé de trouver les ressources matérielles.
3. *Groupe militaire*, pour procurer des armes.
4. *Groupe de femmes*, chargé spécialement d'assurer le transport des lettres, la correspondance entre les différentes localités.

De cette façon était organisée toute la population arménienne sur la vaste plaine de Mousch, environ 100 villages de même à Sassoun, à Vaspourkan et ailleurs.

Cenevre'de 1910 yılında basılmış olan Taşnaksutyun raporu, Sosyalist Enternasyonal'in o yıl Kopehnag'da toplanan kongresine sunulmuştu: Bu Fransızca raporu kaleme alan M. Warandian, özellikle 25 ve 26. sayfalarda (solda), Bitlis ve Van bölgesindeki Ermeni çetelerinin faaliyetlerini aktarıyordu.

list Enternasyonal'in o yıl Kopehnag'da toplanan kongresine sunulmak üzere, M. Warandian tarafından hazırlanmıştır.

Raporun kapak sayfasında yer alan 'Türkiye-Kafkasya-İran' ibaresi, sözü edilen üç bölgedeki durumun da aktarıldığı izlenimini uyandırır. Ancak, 11.5 x 18 santim boyutlarındaki 31 sayfalık bu raporun sadece 7,5 sayfası Kafkaslar ve İran'a aittir; geri kalan sayfalar, Osmanlı ülkesindeki durumu yansıtır.

Raporun ana hatlarını aktarmadan önce, 'Sosyalist Enternasyonal' ve 'Taşnak Partisi' ilişkileri konusunda kısaca bilgi vermekte yarar var...

1890'da kurulan Taşnak Partisi ilk kez 1907'deki Stuttgart Kongresi'nde II. Enternasyonal'e katılmıştı. Enternasyonal, ilke olarak sınıf mücadelesini ve Marksist doktrini, "sosyal ihtilâlin kaçınılmazlığı" ilkesini benimsemiş bir örgüttü.

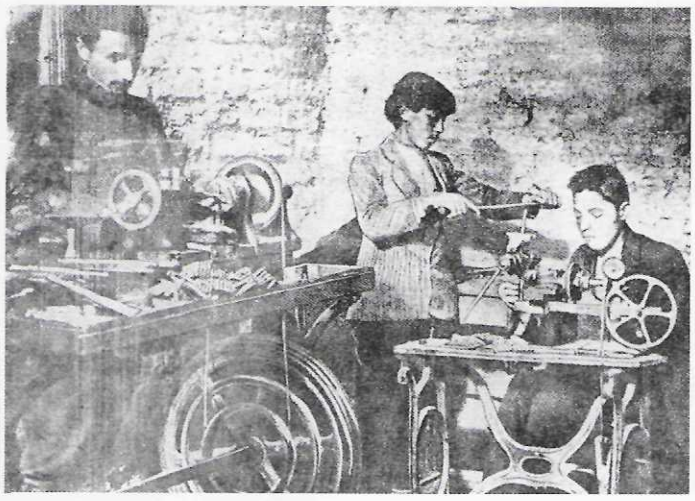
II. Enternasyonal'in Stuttgart Kongresi'nde Lenin, Rosa Luxemburg, Martov üçlüsünün önergesi kabul edilerek, ülkeler arasında savaş karşıtlığından vazgeçilmemekle birlikte, "savaşan ülkelerde, sosyal ve ekonomik krizin sosyal devrim için kullanılması" ilkesi kabul edilmişti. Ancak II. Enternasyonal bünyesinde, anarşist uygulamaları savunanlar da vardı.

Taşnak Partisi'nin II. Enternasyonel'e sunduğu bu Fransızca rapor, "Enternasyonal'in bir şubesi Türkiye Asya'sında, Ermenistan'da kurulmuştur" cümlesiyle başlıyor. Hemen altında, partinin "Türk Ermenistanı, Rus Ermenistanı ve İran Ermenistanı'nın her tarafında örgüt kurmuş olduğu" belirtiliyor.

Raporda, II. Abdülhamid muhaliflerinin 1902'de Paris'te düzenledikleri kongrede, kendileri [Taşnaklar] "şiddete dayalı devrim" yanlısı iken, Ahmet Rıza'nın, yani dolayısıyla İttihatçıların, "evrimcilikten ileri gidemedikleri" kaydediliyor.

Yine rapor, 1905'te Yıldız'da padişaha karşı düzenlenen suikastı şöyle anlatıyor: "Bir araba içinde Yıldız'a taşınan Taşnak'ın ölüm makinesi, 8 Haziran 1905 günü Selamlık'ta infilak edip 40 kişiyi öldürdü; ama asıl hedefi olan Abdülhamid'e ulaşamadı."

"Yirmi yıldır, Anadolu'da ve Yıldız'ın dibinde sürdürdüğümüz eylemlerin ürünüdür"

1915 öncesinde, bir Fransız gazetesinde yer alan bu fotoğrafın resimaltı şöyle: "Van'daki isyancı Ermeniler, bir mahzende fişek imal ediyorlar" (solda).

Hınçak ve Taşnak terör örgütleri

1880 ve 90'lı yıllarda Ermeni milliyetçiliği, kiliselerin denetiminden çıkıp ihtilâlci ve terörist örgütlerin denetimine girdi. 1885 sonbaharında Van'da kurulan ilk Ermeni örgütü, 'Armenakan' oldu. İhtilâlci yöntemlere dayanan örgütün lideri, İstanbul'un sayılı zenginlerinden bir bankacının oğlu Mekeriç Portukalyan idi. 1887'de ise, Cenevre'de Rus Ermenileri ilk Marksist partilerini kurdular. Bu grup 1890'da 'Hınçak İhtilâlci Partisi' [kısaca Hınçaklar] adını aldı. Önderleri, son derece fanatik bir ihtilâlci olan Avedi Nazarbekyan idi *(solda; iki Hınçak çetecisi, Habete Tekeliyan ve Kalust Andrasyan, dönemin bir kartpostalında)*... Önceleri 'Ermeni İhtilâlcileri Birliği' olarak ortaya çıkan ve 1890'da, irili ufaklı bütün Ermeni terörist grupları, özellikle de Tiflis'teki ve Van'daki ihtilâlci hücreleri tek bir çatı altında toplamaya çalışan örgüt ise, sonraları kendi içindeki bölünmeler sonucu 'Ermeni İhtilâl Birliği' adını alacak ve 'Taşnaksutyun' diye anılacaktı... Esat Uras, 'Ermeni Sorunu' konusundaki en önemli yapıtlar arasında baş sıraları alan 'Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi' adlı kitabında, Taşnak yöneticilerinin örgüt üyelerine şu ortak emrini, belgelere dayanarak açıklar: "Türkü ve Kürdü, her yerde, her şerait altında vur. Mürtecileri, ahdinden dönenleri, Ermeni hafiyelerini, hainleri öldür. İntikam al." Aslında, Hınçaklar da, Taşnaklar da silahlı mücadele ve terör yolunu benimsiyorlardı. Ancak aralarındaki tartışmalar nedeniyle, Hınçaklar ve Taşnaklar daima 'düşman kardeşler' olmuşlar ve özellikle Taşnaklar, terörü en acımasız bir biçimde uygularken, Hınçaklar daha 'sosyalizan' bir tavır takınmışlardır.

sözleriyle, İkinci Meşrutiyet'in ilanının da aslında Taşnak Partisi'nin eseri olduğunu ileri süren raporda, şu iddialar da yer alıyor: "Doğu Anadolu'nun, bu talihsiz bölgenin felaketi sayılan Kürt haydutlarıyla mücadele ettik... Van valisine *suikast düzenleyip* öldürdük... Bu işte, Türklerle de işbirliği içinde olduk... Türkler bizden, 18 yıldır uyguladığımız ve sonuca götüren tek yol olan ihtilâlci metotları kendilerine göstermemizi istediler... 1908'de bir ihanet sonucu Van'da hükümet, binden fazla tüfeğimizi, bir milyon fişeği ve büyük miktarda patlayıcı maddeyi ele geçirdi."

Neredeyse Osmanlı devletini ve Jön Türkleri yönettiklerini iddia edecek kadar işi ileri götüren Taşnak sözcüsü, raporun 25 ve 26. sayfalarında, ihtilâlci örgütlerinin nasıl silahlandığını ve hazırlandığını ayrıntılı şekilde anlatmaktadır. Aynen aktarıyoruz:

"Bitlis ve Van'ın köylerinde, 1908'de bütün Ermeni halkı bayrağımızın altında 'siyasî gruplar' halinde örgütlenmişti. (Bu siyasî gruplar, sayıları azalmış da olsalar, bugün de varlıklarını koruyorlar)..."

"Bu gruplar savunma ve saldırı için talimliydiler. Her köyde, en deneyimli ve en cesurlardan -çoğu 45 ilâ 50 yaşları arasında- güvenilir 5 ilâ 8 kişi seçiliyor ve bunlar yoğun bir gözetimle görevlendiriliyordu. Bu gruplar, fedailerin çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak, onları bir yerden diğerine aktaracak, kovalanma durumunda kaçmalarını sağlayacak ve özellikle Kürt çetelerince tehdit edilen komşu köylere yardım edecek, seyyar çetelerdi."

"Bu seyyar çetenin yanında her köyde başka gruplar da vardı:

- **Militan grup:** Daima köyün içinde kalmakla yükümlü 30-50 kişi; görevleri, saldırı anında vurmayı sağlamak.
- **Yardımcı ya da 'maliyeci' grup:** *Maddî* kaynakları bulmakla yükümlü olanlar.
- **Askeri grup:** Silah sağlayanlar.
- **Kadınlar grubu:** Mektup taşımak, değişik mahalleler arasında haberleşmeyi sağlamakla görevliler."

"Bu suretle, geniş Muş ovasındaki 100 köy gibi, Sas-

Tarih 2 Mart 1915: Ermeni-Amerikan dergisi 'Azk'ın yayımladığı bu fotoğraf, Osmanlı hükümetinin Tehcir emrinden en az 3 ay önce çekilmiş; Kafkas Cephesi'nde Osmanlı kuvvetlerine karşı savaşan bir Hınçak çetesini görüntülüyor.

Ermeni taburlarını, Batılı devlet adamları yarattı

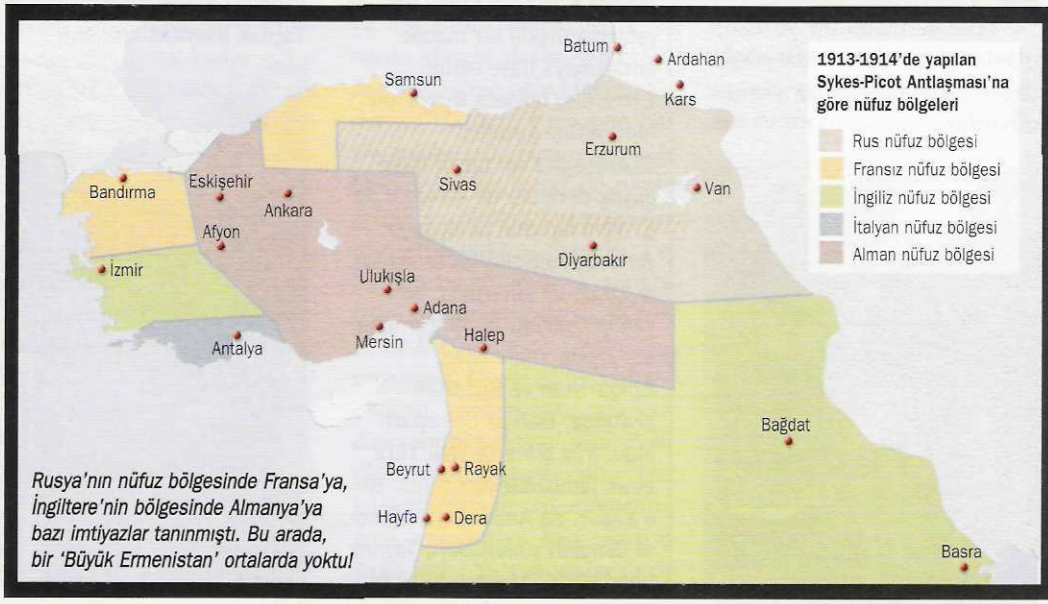

Önce Ruslar, sonra da İngiliz ve Fransızlar, I. Dünya Savaşı'ndan Kurtuluş Savaşı'na uzanan dönemde, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak için, 'Ermeni Sorunu'nu her seviyede kullandılar... 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısından sonra yavaş yavaş dillere yerleşen 'Ermeni Sorunu' tabiri aslında hiçbir devlet için 'sorun' olarak görülmemiştir...

Bu konuyu 'sorun' sayanlar ve 'dava'yı takip edenler, Ermeni Kilisesi, Ermeni terör örgütleri ve Batılı ülkelerin 'tuzu kuru' diyasporaları olmuştur. Ama bu 'sorun' yaratılmıştır ve sorunu yaratanlar da, Sevr'den çok önce Skyes-Picot Antlaşması'nı yapan Batılı devlet adamlarıdır. *(altta; antlaşmanın mimarı Albay Georges Picot)* Amaçları açıktı: Örneğin önce Rusya, savaşa girdiği Osmanlı'yı arkadan vurmak için Ermeni çetecilerini kullandı; acısını,Tehcir sırasında Ermeni halkı çekti. 'Tehcir' yani 1915'te, Birinci Dünya Savaşı'nın kan ve barut kokuları arasındaki zorunlu göç sırasında, Osmanlı'nın Çukurova bölgesine sevk ettiği Ermenileri daha sonra, Kurtuluş Savaşı'nda 'Doğu Lejyonu'nu kurarak Fransızlar, Türklere karşı kullandılar *(üstte; Fransızların 'Doğu Lejyonu' adı altında kurdukları Ermeni Lejyonu)*. Ermeni taburları, Fransız silahlarıyla Urfa, Antep ve Adana bölgesinde, 'yedi düvele karşı' mücadeleye girişmeye hazırlanan Müslüman Türkleri katletti. Aynı dönemde, 1919'da İngilizler, işgal ettikleri Azerbaycan petrolünü kontrol altına almak için, silahlandırdıkları Ermenileri harekete geçirdiler. Ermeniler, Bolşeviklere yenilince de onları yüz üstü bıraktılar...

Sevr Antlaşması'na 'geniş sınırlı bir Ermenistan' maddesini koydurmayı başaran Ermeni politikacılarının hayalciliği de, Batılı devlet adamlarının Ermenilere her an sırt dönmeye hazır politikalarından daha safiyane idi! Ama Batı'nın 'ihaneti' bu kez, Ermeni politikacıların ihtiraslarını dindirmedi. 'Ermeni Sorunu' 20. Yüzyıl'ın birinci yarısında da hep ateşin üstünde tutuldu. Yüzyıl'ın ikinci yarısında ise, ASALA terörü ile Türkiye'nin karşısına çıkarıldı...

Rusya'nın nüfuz bölgesinde Fransa'ya, İngiltere'nin bölgesinde Almanya'ya bazı imtiyazlar tanınmıştı. Bu arada, bir 'Büyük Ermenistan' ortalarda yoktu!

Sykes-Picot Antlaşması

Birinci Dünya Savaşı başlarken Osmanlı topraklarını paylaşmak için hazırlanan gizli Sykes-Picot Antlaşması, Osmanlı devletinin nasıl paylaşılacağını kararlaştırmak için, İngiltere ile Fransa'nın başlattıkları, sonradan Rusya ve İtalya'nın da katıldıkları gizli bir paylaşım antlaşmasıdır.

son'da, Vaspurkan'da ve başka yerlerde bütün Ermeni halkı örgütlenmişti. 1908'e kadar Türkiye'de partimizin faaliyeti gizli olarak ve geceleri sürdürülüyordu. Zira yoldaşlar gündüz çıkmayı göze alamıyorlardı. Silah taşınması, propaganda, halkın silahlandırılması, atış talimleri, hepsi geceleri yapılıyordu."

"Bu faaliyet esas olarak siyasî ve ihtilâlciydi; bugün de devam ediyor ama açıkça... Türkiye Ermenistanı'nın bütün merkezlerinde olduğu gibi, imparatorluğun Ermeni bulunan her yerinde de partimizin, reaksiyonun başkaldırmasını gözlemlemekle yükümlü 'fedai çeteleri' vardır. Bu zor ve gerekli görevde her tarafta müttefikimiz 'İttihat ve Terakki' komiteleridir."

... Ne tuhaf! Bugün, ne her köye kadar inmiş bir silahlanmadan, ne atış talimlerinden, ne de 'asıl düşman' Kürtlerden hiç bahsedilmiyor!

Taşnaksutyun adına bu raporu kaleme alan M. Warandian'ın 1910'da 'müttefikimiz' dediği İttihatçılar ise, bugün 'tek düşman' ilan ediliyor!

Yine herhalde bu yüzden, olayların tarihçiler düzeyinde değerlendirilmesine de yanaşmıyorlar... ■

Osmanlı-İran sınırında bulunan ve 1877-78'de, Ruslara karşı Osmanlı'yı destekleyen bir Kürt birliği (üstte).

Osmanlı-Rus Savaşı'ndan

Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Tehcir'e kadar uzanan 37 yıllık süreçte, Ermenilerin siyasî ve silahlı faaliyetleri, büyük devletlerin himayesinin yarattığı Ermeni yanlısı şartlarda gelişti.

● 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda Yeşilköy'de imzalanan San Stefano Antlaşması'nda *(üstte; Punch dergisi, 30 Mart 1878)*, Osmanlı topraklarındaki Ermeniler için 'reform' yapılması öngörülüyordu. Yeşilköy'e gelmiş olan Grandük Nikola'yı ziyaret eden Ermeni patriği Narses'in talebi üzerine, reforma ilişkin bir madde antlaşmaya ilave edildi. Ermeniler böylece Rusya'nın himayesine girdiler.

● Antlaşma'nın tarafı diğer büyük devletler de Anadolu'da Ermeni nüfusun bulunduğu yerlerde konsolosluklar açtılar.

● 1912-13 yıllarında, bir yanda Osmanlı İmparatorluğu, öte yanda Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan arasında, Balkan Savaşları oldu. Yüz binlerce sivil Türk etnik temizlikle öldürüldü. Bir o kadarı da Anadolu'ya sığındı.

● Osmanlı yöneticileri, Taşnak liderleriyle, Ağustos 1914'te bir toplantı yaptılar. Ermenilerden, savaşta sadık Osmanlı vatandaşları olarak hareket edeceklerine dair söz aldılar. Ancak bundan iki ay önce Erzurum'da yapılan gizli bir Taşnak toplantısında, savaştan istifade edilerek, Ermenilerin Osmanlı devletine karşı geniş bir ayaklanma yapması kararlaştırılmıştı. Taşnak liderleri, Osmanlı

Tehcir'e uzanan süreç

yöneticilerine verdikleri sözlere rağmen, bağımsızlıklarına kavuşmak hedefiyle, Ruslarla işbirliği yaparak, I. Dünya Savaşı şartlarında, düşman saflarda yer aldılar.

● Rus Ermenileri de Osmanlı'ya saldıracak Rus ordularında yerlerini aldılar. Rus çarı tarafından Tiflis'te kabulünde, Eçmiadzin Katolikos, Çar'a, "Ermenilerin kurtuluşu Anadolu'da Türk hakimiyetinin dışında otonom bir Ermenistan'la sonuçlanacak ve bu, Rusya'nın yardımıyla gerçekleşecek" dedi.

● Mart 1915'te Rus kuvvetleri Van'a doğru harekete geçtiler. 11 Nisan günü Van Ermenileri isyan etti ve Müslüman halka saldırdı. 21 Nisan günü, Çar II. Nikola, Van Ermeni Devrimci Komitesi'ne bir telgraf çekerek, "Ruslara hizmetlerinden dolayı" teşekkür etti *(sol altta; 1915 ilkbaharında Rus ordusunun yanında yer alan Ermeni çeteciler).*

● Osmanlı Dahiliye Nezareti, 24 Nisan 1915'te, Ermeni komite merkezlerinin kapatılması, evrakına el konulması ve elebaşlarının tutuklanması için bir tamim yayımladı. Devlet aleyhine girişikleri faaliyetler nedeniyle 2 bin 345 Ermeni çeteci tutuklandı.

● 1915 Şubat'ında başlayan Van Ermeni Ayaklanması, Nisan'da doruk noktasını yaşadı. Ayaklanmanın ilk birkaç gününde, 30 bin Müslüman öldürüldü: Amerika'daki Ermeni gazetesi Gochnak, 24 Mayıs tarihli sayısında, Van'da sadece 1.500 Türk kaldığını bildirdi. Osmanlı kuvvetleri Van'a 22 Temmuz 1915'te girebildiler.

● Osmanlı sınırını aşan Rus ordusu içindeki Ermeni güçlerine, devrimci ismi 'Armen Garo' olan eski Osmanlı milletvekili Karekin Pastırmacıyan kumanda etti *(altta; çetecilerle birlikte).* Diğer bir eski milletvekili, Hamparsum Boyacıyan, 'Murat' kod adıyla, Türk köylerine saldıran ve sivil nüfusu katleden gerilla gücünün başındaydı *(solda; komitacı kıyafetiyle).*

● 27 Mayıs 1915'te Sevk ve İskân Kanunu çıkarıldı. Boşaltılacak köylerde ikamet eden nüfusun nerelere yerleştirileceği belirlendi: Buna göre, Erzurum, Van ve Bitlis vilayetlerinden çıkarılarak tehcire tâbi tutulan Ermeniler, Musul'un güneyine ve Urfa sancağına; Adana, Maraş civarından çıkarılan Ermeniler ise, Suriye'nin doğu kısmı ile *(solda, en üstte; tehcire tâbi Ermeniler Toros Dağları'nda)* Halep civarına nakledilecekti...

Popüler Tarih'te 'Ermeni Sorunu'

Ocak 2001'den bugünlere uzanan süreçte, Popüler Tarih dergisi, farklı kalemlerin yazılarıyla, 'Ermeni Sorunu' konularına değişik noktalarından baktı. Ancak bunu hep aynı endişeyle yaptı: Okuru aydınlatmak... Bugün, 'Ermeni Sorunu' içinde çok önemli bir yer tutan 1915 Ermeni Tehciri'nin yani I. Dünya Savaşı'nın Çarlık Rusya'sı Cephesi'nde, Kafkaslar'da ve Doğu Anadolu'da düşman saflara katılan Osmanlı Ermenilerinin savaş dışı bölgelere, güneye zorunlu göç ve iskânının 90'ıncı yıldönümü... I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen Ermeni olayları konusunda çok yazılıp çizildi. Biz de 'Ermeni Terörü' olayını, ilk kez bizim sayfalarımızda yayımlanan bir belge ile dosyalaştırdığımız bu sayıda, daha önceki sayılarda işlediğimiz konulara da yer vermek istedik.

Soykırım iddialarının arkasındaki gerçekler

Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın, yayımlandığından bu yana birçok araştırmada referans gösterilen Popüler Tarih'teki ilk yazısı, 'Neden Ermeniler göç etmeye zorlandı?' başlığını taşıyordu. Popüler Tarih'te Ocak 2001 sayısında yer alan bu yazıda Ortaylı, 1915 Ermeni Tehciri'nin, "ihtimal dahilindeki bir isyana karşı düşünülmüş bir tedbir" olmadığını; 1915'deki zorunlu göç kararının, "fiilen ortaya çıkan isyan ve düşman orduyla işbirliğine karşı alınan ve günün şartları içinde kaçınılmaz olan" bir karar olduğunu vurgular. İlber Ortaylı, makalesini şöyle noktalar: "Ermenilerin tarihi gelişimleri ve ulaşacakları hedef, zamansız ve gereksiz bir harple sapmaya uğramıştır. Çoğunlukta olmadıkları bir bölgedeki gerçekleşmesi zor siyasî amaçları, diğer grupların tepkisini yaratmıştır."

1915 ilkbaharı: Avrupa ve Amerika'daki Ermeni lobilerinin örgütlediği, Rusların silahlandırdığı Ermeni çeteciler Van üzerine yürüyorlar (altta).

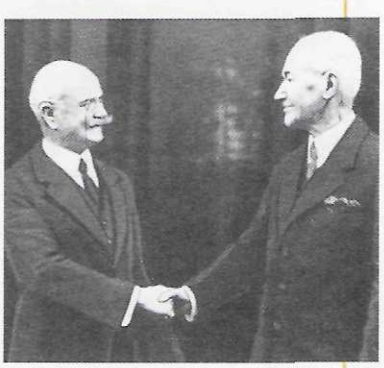

Batı dünyası Ermenileri nasıl kullandı?

Popüler Tarih'in Mart 2001 sayısında, Orhan Koloğlu, "Avrupalı 'büyükler'in günahı" başlıklı yazısında, 'Ermeni Sorunu'nu büyük Batılı devletlerin kendi aralarındaki çıkar çatışmaları çerçevesinden ele alır. Koloğlu bu makalesinde, önce Rusların, sonra da İngiliz ve Fransızların, I. Dünya Savaşı'ndan Kurtuluş Savaşı'na uzanan süreçte, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak için, 'Ermeni Sorunu'nu nasıl her seviyede kullandıklarını sergiler. Koloğlu bu yazısında Ermenilerin, I. Dünya Savaşı başlarken İngiltere, Fransa, Rusya arasında imzalanan Sykes-Picot türü gizli antlaşmalardan da haberleri olmadığını *(altta; Alman generali von Deimling ile Sykes-Picot'nun mimarı Albay Georges Picot);* açıklar...

Terör örgütü ASALA nasıl ortaya çıktı?

Popüler Tarih'in Nisan 2001 sayısında ise, yine Orhan Koloğlu'nun kaleminden, Ermeni terör örgütü ASALA'nın ortaya çıkış yılları anlatılır... ASALA hangi şartlarda, nasıl ortaya çıktı? Batı, bu örgüte ne zamana kadar göz yumdu? İki kutuplu bir dünyanın Soğuk Savaş şartlarında, 'Ermeni Sorunu' nasıl şekillendi?.. Koloğlu yazısında, iç savaş eşiğindeki Lübnan'da, Ermenilerin ASALA'yı oluşturmalarının öyküsünü de aktarır. 70'lerde 'Özgür Ermenistan' afişleriyle *(sol altta)* donatılmış Beyrut sokaklarını anlatır. Yazısını, 1973'ten 1991'e uzanan süreçteki ASALA katliamlarıyla noktalar.

1890'ların İstanbul'unda Ermeni terörü

Prof. Dr. Vahdettin Engin, Popüler Tarih'in Mayıs 2001 sayısında, başta *Hınçak olmak üzere, 1890'ların Ermeni terör örgütlerini ve bunların,* altı yıla yayılan bir süreçte, Osmanlı'nın başkenti İstanbul'un göbeğinde, nasıl üç büyük kitlesel terör eylemi uyguladıklarını anlatır. Bu eylemler arasında, en çok öne çıkanlar da, yazıda bütün safhalarıyla aktarılan Osmanlı Bankası baskını ve onun öncesindeki 30 Eylül 1895'teki Babıali saldırısıdır *(sağ altta).* 26 Ağustos 1896 tarihinde, sabah saat 6.30'da Ermeni terör örgütlerinin silahlı ve bombalı saldırılarla hedef aldıkları Osmanlı Bankası baskınında, öncü olarak seçilmiş militanların nasıl İstanbul'un çeşitli semtlerinde silahlı ve bombalı saldırılarla işe başladıkları da yazıda dile getirilir.

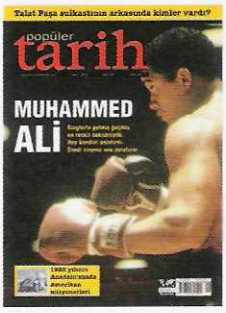

Osmanlı başkentinde
Ermeni terörü

Talât Paşa suikastının arkasında kimler vardı?

Mart 2002 sayısında Popüler Tarih, Ermeni Tehciri döneminin Dahiliye Nâzırı Talât Paşa'nın terörist Tayleryan tarafından 15 Mart 1921'de Berlin'de katledilişinin anısına, suikasta ve bu olay çevresinde yaşanan olaylara geniş yer verir.

Talât Paşa'nın İş Bankası Kültür Yayınları arasında çıkan anılarını yayına hazırlamış bulunan Alpay Kabacalı'nın kaleme aldığı bu yazıda; Berlin'de, 'Ali Saî' adına çıkartılmış bir pasaportla *(sol altta)* sürgün yaşayan Talât Paşa'nın suikast öncesi günleri de anlatılır. Ayrıca Alpay Kabacalı, suikastın arkasında İngiltere'nin bulunduğu yolundaki kimi iddiaları da ele alıp işler.

Suikastın arkasında
başka bir devlet mi vardı?

Hukukta 'soykırım' ve Ermeni olayları

Temmuz 2003 sayısında Popüler Tarih, iki önemli kalemin yazılarıyla, yeniden 'soykırım' konusunu ele aldı. 'Ermeni Soykırımı iddialarının arkasındaki gerçekler' adlı makalesinde Prof. Dr. İlber Ortaylı, "Soykırım için gerekli olan olumsuz bir ayırımcılığın, Osmanlı-Türk kültüründe yer almadığını" vurguladı. 1915 Ermeni Tehciri kararının, fiilen ortaya çıkan bir isyana ve düşman orduyla işbirliğine karşı alınan bir karara dayandığını ortaya koyan Ortaylı, tehciri 'soykırım' gibi göstermenin, Nazizm'in soykırım suçunu, dünyaya yayıp hafifletme anlayışına bağladı... Emekli Büyükelçi ve Radikal gazetesi yazarı Gündüz Aktan ise, 'soykırım' kavramını uluslararası hukuk çerçevesinde ele alıp inceledi. Gündüz Aktan bu incelemesinin ardından, 9 Aralık 1948'de kabul edilen ve 12 Ocak 1951'de yürürlüğe giren 'Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme' açısından 1915'teki Ermeni Tehciri'ni değerlendirerek, bugün farklı maksatlarla sürdürülen soykırım iddialarının temelsizliğini ortaya koydu.

1896'nın Van olaylarından tanıklıklar...

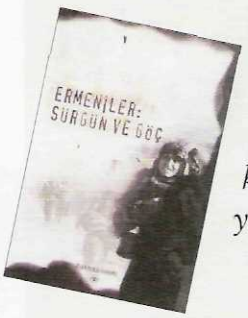
Sultan II. Abdülhamid'in emriyle 1896'da Doğu Anadolu'ya gönderilen Teftiş Heyeti Başkanı Sadettin Paşa'nın günlüğünde, 20 yıl sonra yaşanacak '1915 Ermeni Tehciri'nin nedenleri konusunda önemli ipuçları yer alır... Popüler Tarih de, 2003 Aralık sayısında, Sadettin Paşa'nın Remzi Kitabevi Yayınları arasında, Ekim 2003'te piyasa çıkan ve 'Ermeni-Kürt Olayları / Van 1896' alt başlığını taşıyan anılarını *(sağda)* okurlarına tanıttı... Kansu Şarman'ın kaleme almış olduğu yazıda, Osmanlı'nın Avrupa devletlerinin baskısıyla oluşturduğu Anadolu ıslahatıyla ilgili Teftiş Heyeti'nin öyküsü ve bu heyetin başkanı Sadettin Paşa'nın tuttuğu günlüklerin bir analizi yer almaktadır... Sadettin Paşa, söz konusu anılarında, Saray'a ve ilgili devlet kuruluşlarına çektiği tegraflar ve sunduğu raporların yanı sıra, o dönemle ilgili kişisel gözlemlerini de içeren ve raporlarına yazmadığı bazı önemli olayları aktaran bölümlere de yer verir.

'Ermeni Sorunu' konularında kısa bir

Bilmek gerekir ki, 'Ermeni Sorunu' çerçevesindeki yayınlar Türkiye'de, II. Meşrutiyet sonrasında, 1908'lerde başlar. Biz de bu sayfalarda, Türk Tarih Kurumu'nun 'Ermeniler: Sürgün ve Göç' adlı son kolektif çalışması dışında, son yılların, konuya ilişkin en önemli yapıtlarına yer vermeye çalıştık.

› AHMED RÜSTEM BEY; *Cihan Harbi ve Türk Ermeni* Meselesi, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2001

› ASAF, Mehmet; 1909 Adana Ermeni Olayları ve Anılarım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986

› ATAÖV, Türkkaya; Ermeni Sorunu: Bibliyografya, Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın ve Yayın Yüksekoğkulu Basımevi, Ankara, 1981

› ATAÖV, Türkkaya editörlüğünde; *Osmanlı'nın Son* Döneminde Ermeniler, TBMM, Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara, 2002

› BANOĞLU, Niyazi Ahmet; Ermeninin Ermeniye Zulmü, Ankara 1974

› BASGÜN, Neclâ; Abdülhamid'in Cülûsundan Zamanımıza Kadar Türk-Ermeni İlişkileri, Ankara, 1970

› BAŞAR, Z.; (der.), Ermenilerden Gördüklerimiz, Ankara 1974

› BAŞAR, Z.; *Ermeniler* Hakkında Makaleler – Derlemeler, Ankara 1978

› BAYKARA, H.; Azerbeycan İstiklâl Mücadeleleri Tarihi, İstanbul, 1975

› BEYDİLLİ, Kemal; 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler, 1988

› BLISS, Edwin M.; Turkey and the Armenian Atrocities, Philadelphie 1896

› BURÇAK, Rıfkı Salim; Türk-Rus-İngiliz Münasebetleri, İstanbul 1946

› ÇELİK, Hüseyin; Görenlerin Gözüyle Van'da Ermeni Mezalimi, Ankara

› CEMAL PAŞA; *Hatıralar, İstanbul,* 1972, 1977, 2002

› CENGİZ, H. Erdoğan; Ermeni Komitelerinin A'mal ve Harekâtı İhtilâliyesi, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1983

› ÇALIK, Ramazan; Alman Kaynaklarına Göre II. Abdülhamid Döneminde Ermeni Olayları, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000

› ÇARK, Y. G.; *Türk Devleti* Hizmetinde Ermeniler, 1453-1953, İstanbul 1953

› ÇAVDAR, Tevfik; Talât Paşa: Bir Örgüt Ustasının Yaşam Öyküsü, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1984

› DELİORMAN, A.; Türklere Karşı Ermeni Komitecileri, İstanbul, 1971, 1980

› DENKER, Arif Cemil; İttihatçı Şeflerin Gurbet Maceraları, Arma Yayınları, İstanbul, Temmuz 1992

› ENER, Kasım; Çukurova Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi, Ankara 1970

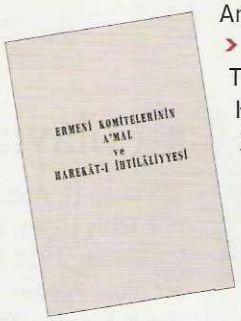
› ERÇIKAN, A.; *Ermenilerin* Bizans ve Osmanlı İmparatorluğundaki Rolleri, Ankara 1949

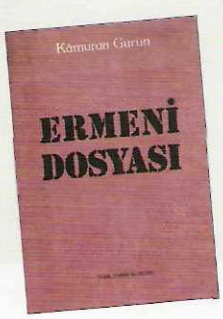
› FEIGL, Erich; Bir Terör Efsanesi, Milliyet Yayınları, İstanbul, Mayıs 1987

› GAZİGİRAY, Alper; Osmanlılardan Günümüze Kadar *Vesikalarla Ermeni* Terörünün Kaynakları, İstanbul, 1982

kaynakça çalışması

> GÜRBÜZ, Cenani;, Milli Mücadele'de Develi ve Ermeniler, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996

> GÜRÜN, Kâmuran; Ermeni Dosyası, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985

> HALAÇOĞLU, Yusuf; Ermeni Tehciri ve Gerçekler (1914-18), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2001

> HOCAOĞLU, Mehmet; Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler, İstanbul 1976

> KABACALI, Alpay; Talât Paşa'nın Anıları, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, Şubat 2000

> KARABEKİR, Kâzım; İstiklâl Harbimiz, İstanbul 1969

> KOCAŞ, Sadi; Tarih Boyunca Ermeniler ve Selçuklulardan Beri Türk-Ermeni İlişkileri, Truva Yayınları, *Ankara*, Haziran 1970

> KODAMAN, B.; Sultan II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası, İstanbul, 1983

> KURAT, A. N.; Türkiye ve Rusya, 1798-1919, Ankara 1978

> KÜÇÜK, Cevdet; Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı: 1878-1897, İstanbul,

> KÜRKÇÜOĞLU, Ö.; Türk-İngiliz İlişkileri, 1919-1926, Ankara 1978

> KÜRKÇÜOĞLU, Ö.; Osmanlı Devleti'ne Karşı Arap Bağımsızlık Hareketi:1908-1918, Ankara, 1982

> LLOYD, George David; The Truth about Peace Treaties, Londres 1938

> OREL, Şinasi-YUCA, Süreyya; Ermenilerce Talât Paşa'ya Atfedilen Telgrafların İçyüzü, 1983

> OREL, Şinasi-YUCA, Süreyya; Affaires Armeniennes, Les 'Telegrammes' De Talât Pacha, Société Turque d'Histoire, 1983

> OSMANLI ARŞİVİ YILDIZ TASNİFİ - ERMENİ MESELESİ, 3 cilt, (Editör: Ertuğrul Zekâi Ökte; İngilizce ve Türkçe), Tarihî Araştırmalar ve *Dökümantasyon Merkezleri* Kurma ve Geliştirme Vakfı, 1989

> ÖKE, Mim Kemâl; Ermeni Sorunu (1914-1923), 'Devletin Dış Politika Araç Alternatifleri Üzerine Bir Deneme), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991

> SABİS, Ali İhsan; Harp Hatıralarım, Ankara 1951

> SÜSLÜ, Azmi; Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Yayını, *Ankara*, 1990

> ŞİMŞİR, Bilâl N.; Osmanlı Diplomatik Belgelerinde Ermeni Sorunu, 2 cilt, İngilizce ve Fransızca, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985

> ŞİMŞİR, Bilâl N.; İngiliz Belgelerinde Osmanlı Ermenileri, 3 cilt, İngilizce ve Fransızca, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1989

> ŞİMŞİR, Bilâl N.; Osmanlı Ermenileri, İstanbul, 1986

> ŞİMŞİR, Bilâl N.; Malta Sürgünleri, İstanbul 1976

> TÜRKDOĞAN, Berna; Türk-Ermeni İlişkileri, 21. Yüzyıl'a Girerken Tarihe Dostça Bakış, Atatürk Araştırma Merkezi, 2000

> URAS, Esat; Tarihte Ermeniler *ve Ermeni Meselesi, Belge* Yayınları, İstanbul, 1987

> URAS, Esat; Berlin Kongresi'ne Kadar Ermenilerin Vaziyeti, İstanbul, 1934

> YILDIRIM, Hüsamettin; Ermeni İddiaları ve Gerçekler, Sistem Ofset Yayınları, Ankara 2000

> YURTSEVER, Cezmi; Ermeni Terör Merkezi Kilikya Kilisesi, İstanbul, 1983

FOTOĞRAF: ENGİN ÖZENDES KOLEKSİYONU

'Geleneksel ve yeni olanıyla' bir dönem romanı...

'Kiralık Konak'

'Kiralık Konak', iyisiyle ve kötüsüyle, çürüyeni ve filizleneniyle, geleneksel ve yeni olanıyla, bir dönemin; yaşanmış, tortular bırakmış tarihsel bir sürecin romanıdır. Anlatılan, I. Dünya Savaşı'nın hazin sonuyla noktalanan II. Meşrutiyet dönemindeki toplumsal çöküştür.

NECATİ GÜNGÖR

Topçu Ali Sami Bey'in (1866-1936) fotoğraf tarihçisi Engin Özendes tarafından bulunan ve 'Ali Sami' (Haşet Kitapevi, 1989) kitabında da yer alan bir cam negatifindeki görüntüde, 'modern' İstanbul efendisi, fonda da Afif Paşa Yalısı (üstte).

Türk edebiyatının kilometre taşlarından biri sayılan 'Kiralık Konak' romanı Tarık Günersel tarafından oyunlaştırıldı ve bir süreden beri Şehir Tiyatroları'nca sahneleniyor... Bu noktada, Türkiye'nin, Avrupa Birliği'yle bütünleşme umudu içinde kendine özgü bazı değerlerinden vazgeçme seçimiyle karşı karşıya bulunduğu bu süreçte, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemeçlerinde toplumumuzun yaşadığı kimlik bunalımını anımsamakta yarar var...

Geçmişin toplumsal olayları ve olgularıyla ilgilenen üç tür yazar var: Cennetin geçmişte kaldığına içtenlikle inanan ve bunun acısıyla yanan yazarlar; şimdiki döneme karşı çıkmak amacıyla, erdemin geçmiş zamanın değerlerinde kaldığını gösterme çabasında olan yazarlar; yaşadığı çağın koşullarını ve içinde bulunduğu toplumun nereden gelip nereye gittiğini doğru anlamak için dikkatli bakmayı gereksinen yazarlar...

Bize kalırsa, 'Kiralık Ko-

'Kiralık Konak' Şehir Tiyatroları'nda

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ilk romanı olan ve Tarık Günersel tarafından oyunlaştırılan 'Kiralık Konak', bir süreden beri Şehir Tiyatroları'nca sahneleniyor. Dekor tasarımı Atıl Yalkut'a, kostüm tasarımı Duygu Türkekul'a ait olan oyunun yardımcı yönetmeni ise Tarık Şerbetçioğlu. Gökhen Eğilmezbaş, Yeliz Tozan Uysal, Sevinç Erbulak, Toron Karacaoğlu, Mert Yavuzcan, 'Kiralık Konak'ta rol olan isimlerden bazıları... Oyun, 1914 yazında, Cihangir'de, yıpranmış bir konakta geçer. Osmanlı geleneklerine bağlı olan konağın sahibi Naim Bey burada ailesi ile birlikte yaşar; Naim Bey'in yaşama sevinci olan ama yaşamını bu konakta tüketmeye niyeti olmayan torunu Seniha, genç kızın gününü gün eden ağabeyi Cemil, Seniha'yı derin bir aşkla seven, Naim Bey'in yeğeni genç şair Hakkı, ağabeyi üzerinde sürekli baskı kurmaya çalışan Selma, züppe damat Servet, dünyadan habersiz karısı Sekine, Polonyalı mürebbiye, batılılaşma özentisi içindeki gençler... Aile giderek yoksullaşıp kuşaklar arası kopukluk uçurumlar yaratırken, I. Dünya Savaşı patlak verir. İstanbul ile birlikte Naim Bey ve ailesi de tehdit altındadır...

nak'ın yazarı Yakup Kadri Karaosmanoğlu, bu üçüncü türün önemli adlarından biri. 1889'da dünyaya gelen Karaosmanoğlu, kuşkusuz ki, bir Osmanlı çocuğudur. I. Dünya Savaşı'nın acı sonuçlarına delikanlılık çağında tanıklık etmiş; ardından Anadolu'da başlatılan Kurtuluş Savaşı'na kalemiyle katılmış; daha sonra da Türkiye Cumhuriyeti'ni yurt dışında temsil etme görevini üstlenmiştir.

Yakup Kadri, geçmişin değerlerine olumlu gözle bakarken de, bugünün 'nevzuhur' eğilimlerine eleştirel yaklaşırken de, bunu Osmanlıcılık sevdasıyla yapmaz. Cumhuriyet'e ve onunla gelen yeniliklere karşı çıkmak için kendince bahaneler 'icat etme' ihtiyacında değildir. Tersine, Cumhuriyet yönetiminin hizmetinde bir memurudur o. Peki, ne anlatır 'Kiralık Konak'ta Yakup Kadri Karaosmanoğlu?..

II. Abdülhamit dönemi nâzırlarından Naim Efendi (artık emeklidir), toplumsal değerlere bağlı bir aile reisidir. Kızı Sakine Hanım, damadı Servet Bey, torunları Seniha ve Cemil ile bir arada yaşamaktadır. Damat Servet Bey, kayınbabasının aksine, Batılı yaşam biçimine özenen biridir; bu nedenle kızı Seniha'yı 'serbest' yetiştirmiştir. Seniha'ya ilgi duyan genç erkekler, konağa çekinmeden girip çıkmaktadırlar. Seniha'nın hayranları arasında özellikle Faik ile şair Hakkı Celis başta gelir. Hakkı Celis, genç olmasına karşın olgun yapıda, gelenek ve göreneklerinden kopmamış bir delikanlıdır. Faik

'Kiralık Konak' (solda), Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun (altta) ilk romanı olarak, 1920'de yayımlanmıştı.

Yüzyıl başında Tepebaşı'ndan bir görüntüde, 'modern' giyimli beyler ve hanımlar bir arada (sağda). Aynı dönemde, Divanyolu'nda dolaşan kadınlar (altta).

ise tam tersine, alafranga bir yeni yetmedir. İnce ruhlu Hakkı Celis'in çekingenliğinin aksine arsız, uçarıdır. Seniha'nın gönlüne çelmekte geç kalmaz; kızla birlikte olurlar ve onu gebe bırakır... Durumu öğrenen Naim Efendi sarsılır, elinden bir şey gelmez, çaresiz kalır... Bu arada I. Dünya Savaşı'nın sıkıntılarının etkileri konakta da kendini gösterir. Pahalılık almış yürümüştür. Varlıklı aileler yoksullaşmaya başlar. Naim Efendi'nin Kanlıca'daki yalısı satılır...

Bundan sonrası tam bir çözülüştür: Romanda, toplumun özentili kesiminin ahlakî çöküşünü temsil eden Faik, Seniha'dan para sızdırarak ortadan kaybolur. Savaşın o zorlu günlerinde Hakkı Celis, Seniha'ya karşı beslediği duyguları kalbine gömer ve yurt savunmasına katılmak üzere cepheye yollanır. Seniha, o hep özlemini çektiği Avrupa'ya kaçar. Servet Bey, karısıyla birlikte bir aparman dairesine taşınmıştır. Seniha Avrupa'dan dönünce, apartmanda yaşayan savaş zenginleriyle ilişki kurar. Yokluk, yoksulluk içindeki topluma inat, bol paralı bir yaşam sürmeye başlar. Servet Bey kızının bu yeni yaşamından rahatsız olmaz...

Naim Efendi yalnız kaldığı konağı kiraya vererek kız kardeşinin yanına yerleşmeyi tasarlamaktadır. Ancak oldukça yıpranmış durumdaki konağı kiralayacak birileri çıkmaz.

Naim Efendi'nin yaşlı bedeni, çevresinde olup bitenleri kaldıracak güçte değildir artık; hastalanır, yatağa düşer, günler boyu, ölecek diye başında beklerler. "Para yapmalı, para yapmalı ve bir an evvel kapağı Avrupa'ya atmalı!"

İstanbul'da, II. Meşrutiyet döneminde, 'Jön Türk' modası: Batı ve Doğu kadını bir arada (altta). 'Kiralık Konak'ta, I. Dünya Savaşı'nın sıkıntıların etkileri konakta da kendini gösterir; Naim Efendi'nin Kanlıca'daki yalısı satılır (sağ altta; yüzyıl başından bir kartpostalda Kanlıca kıyıları).

diyen Servet Bey'in işleriyse iyi gitmektedir. Evinde 'düğün gecesini andırır' ziyafetler vermektedir. O gecelerden birinde, cepheden yeni dönen bir subaydan, Hakkı Celis'in şehit düştüğünü öğrenirler. Ne var ki, Hakkı Celis'in şehitlik haberinin ayrıntıları, Seniha'yı rahatsız eder. Haberi veren kişinin susturulmasını ister. Onu rahatsız eden şey, kendisini tertemiz duygularla seven gencin ölümü değil; önlerindeki ziyafet sofrasının havasının bozulmasıdır!..

'Kiralık Konak', I. Dünya Savaşı'nın hazin sonuyla noktalanan II. Meşrutiyet dönemindeki toplumsal çöküşü anlatmak üzere kaleme alınmış bir roman. Aslında çözülüşün kökleri Tanzimat dönemine, Kırım Savaşı yıllarına kadar uzanır. Yakup Kadri'nin, toplumsal hayattaki yozlaşmanın simgesi olarak Seniha'yı, yani bir genç kadını seçmiş olmasıysa elbette rastlantı değil... Bu eğilimi başka yazarlarda da görmek mümkün: Reşat Nuri Güntekin'in 'Yaprak Dökümü'nün olumsuz kahramanları (Leyla, Necla) kadın; Peyami Safa'nın 'Fatih-Harbiye'sindeki olumsuzlanan tip (Neriman) bir kadın; Refik Halit Karay'ın 'Bugünün Saraylısı'nda, toplumda yozlaşan kesimin simgesi (Ayşen) yine bir kadındır...

Kırım Savaşı günlerinde devlet ekonomik bir sıkıntının pençesinde kıvranır; paraya dönüştürmek amacıyla saray mutfağındaki gümüş tepsiler, tabaklar eritilir... Padişah Abdülmecid içtenlikle katılır alınan ekonomik önlemlere: Bir ara damatlarını da karşısına diker; "Karılarınıza sahip olun, nedir bu fayton gezmeleri?" diye azarlar onları. Kadınların tüketim ekonomisini azdırdığına inanılan o dönemde, Padişah, tarihçi Cevdet Paşa'dan, İstanbul şehrinin gündelik yaşamına ilişkin bir rapor hazırlamasını ister. Cev-

'Kiralık Konak'ın olumsuz kahramanı Seniha, olumsuzlanması açısından, Reşat Nuri Güntekin'in (en solda) kaleme aldığı 'Yaprak Dökümü'ndeki Leyla-Necla karakterleriyle örtüşür. Redingotlu beyler, bir Şirket-i Hayriye vapurunda (solda).

'Kiralık Konak'ta 'istanbulin' ve 'redingot'

Yakup Kadri 'Kiralık Konak'ta, "İstanbul'da iki devir oldu: Biri istanbulin, diğeri redingot devri" diyerek, bu iki dönem arasındaki farkı şöyle aktarır: "Osmanlılar hiçbir zaman bu istanbulin devrindeki kadar zarif, temiz ve kibar olmadılar. Tanzimat-ı Hayriye'nin en büyük eseri, istanbulinli 'İstanbul Efendisi'dir. Bu kıyafet dünyaya yeni bir insan tipi çıkardı ve Türkler bu kıyafet içinde, ilk defa olarak, vahşi Asya ile haşin Avrupa'nın arasında, gayet hususi yeni bir millet gibi göründü. (...) Bizde, Çerkes halayıkları, harem ağaları, Boşnak bahçıvanlarıyla büyük ev hayatı asıl bu devirden başlar. Yüksek rütbeli devlet adamlarının tesis ettikleri Osmanlı kibarlığının kundağı canfes astarlı ve serapa ilikli İstanbulin idi. Sonra redingot devri geldi ve redingotu içinden yarı uşak, yarı kapıkulu, riyakâr, âdi bir nesil türedi *[sağda]*. Bu neslin en yüksek, en kibar simalarında bile, bir saray hademesi hali vardı. Çoğu İkinci Abdülhamid Han devri ricalinden olan bu adamların her biri, bir hile ile efendilerinin arabasına binmiş seyisleri andırıyorlardı. Bunların elinde konak hayatı birdenbire köşk hayatına intikal ediverdi. (...) Abdülmecid devrinin o ağır, zarif ve için için gelenekçi Osmanlılığından eser kalmadı".

[sol üstte, Balkanlardan gelen bir heyetin istanbulinli beyleri ve hanımları, Abdülhamid'in huzurunda]

det Paşa, hazırladığı raporda, Tanzimat'tan sonra sokağa çıkan kadınlara ilişkin bir gözlemine de yer verir: "Zendostlar çoğalıp mahbuplar azaldı. Lût kavmi sanki yere indi!".

Sokağa çıkan kadınlar Beyazıt, Divanyolu, Vezneciler, Direklerarası çevresinde gidip gelirlerken, erkekler peşlerine takılıyor, bıyık burup laf atanlar çıkıyordu. Hatta İstanbul argosunun da o günlerde geliştiği söylenir... Naim Efendi kuşağından olan Cevdet Paşa'nın bunu içine sindirememesi olağan değil mi? Ama benzer bir bakış açısına Cumhuriyet dönemi yazarlarında da rastlanması, ilginç bir durum... Bilimi, teknolojiyi, felsefeyi, sanat ve edebiyatı göz ardı edip, yalnızca 'mefruşat' olarak Batılılaşma sevdasına düşmüş kesimlerin varlığına her dönemde rastlanmıştır... Bunun suçlusu olarak tek başına kadını görmek, romancı nesnelliğiyle ne ölçüde bağdaşır? Ya da, kadını tek başına toplumsal yozlaşmanın temsilcisi sayarak gerçekçi bir bakış açısı elde edilebilir mi?..

Yine de, toplumsal değişim sürecinde yaşanan dramlar karşısında rahatsızlık duyan Yakup Kadri ve öteki yazarların kaygılarını yabana atamayız. Tedirginlikleri, kökleşmiş bazı değerlerin parmaklarının arasından akıp gidişini çaresizlik içinde izlemelerinden kaynaklanır. Bu, her şeyden önce, anlamaya çalışmamız gereken bir duyarlılıktır. Değişen, eski kuşak yazarlarının doğup büyüdükleri, içinde var oldukları bir hayatın öğeleridir. Çürüyen, bağlı oldukları insanî değerlerdir. Kaybolan şey, inceliktir, çocukluklarının geçtiği evdir, içinde mutlu yaşadıkları mahalledir... Kırklı yıllarda Beyoğlu'nda sinema salonlarının çoğalışı karşısında Ahmet

Törensel siyah giysi: 'İstanbulin'

Osman Hamdi Bey, 'Elbise-i Osmaniyye' adlı yapıtta, Tanzimat yıllarından Meşrutiyet'e kadar kullanılan 'istanbulin'i, 'törensel siyah giysi' olarak tanımlar. İstanbulin ile redingot arasındaki fark, istanbulinde, göğsün tamamen kapalı olması, kolalı gömleğe, kolalı yakaya ve kravata ihtiyaç duyulmamasıdır. İstanbulinin iki parmak yüksekliğinde, düz ve dik bir yakası vardır. Yaka önden iliklenmez; fakat yakanın hemen altından istanbulinin ilk düğmesi başlar ve eteği diz kapağına kadar uzanır *(Abdullah Biraderler imzasını taşıyan, 1865 tarihli fotoğraflarda, Ressam Tevfik Paşa [solda] ve Artin Davud Paşa [sağda], istanbulin ile; Bahattin Öztuncay'ın 'Hâtıra-i Uhuvvet' adlı kitabından).*

Redingotu beyler ve 'Doğu' giysili hanımlar, Direklerarası'nda (sağda). II. Meşrutiyet yıllarında, Galata Köprüsü üzerinde, Avrupaî ve geleneksel kıyafetleriyle erkekler (en sağda).

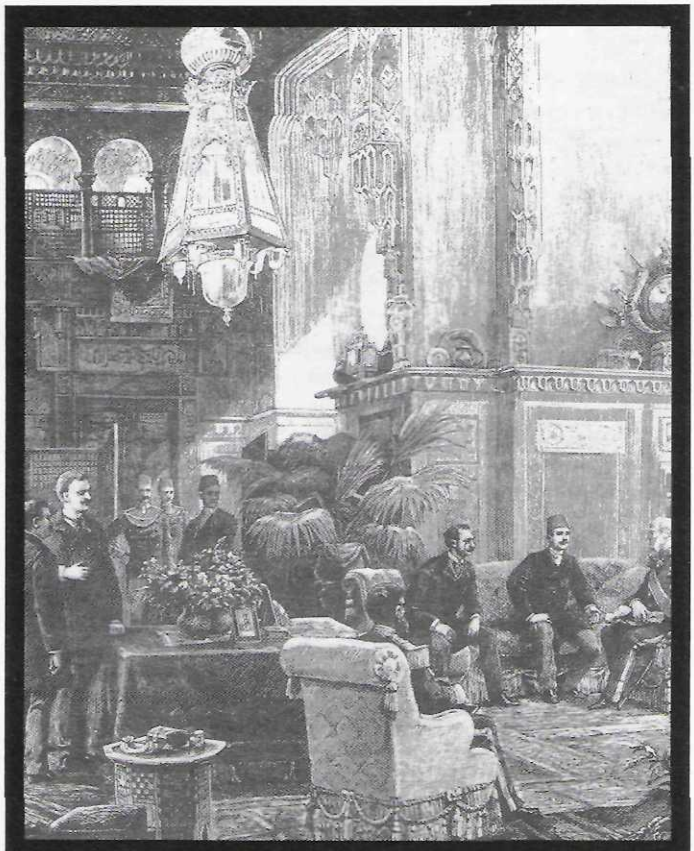

Hamdi Tanpınar'ın duyduğu tedirginliği anımsayınız: "Nerden çıktı bu karanlık salonlar? Türk zevkini dışarıdan idare ediyorlar!" diye adeta çığlık koparır! (Beş Şehir). Ünlü hikâyecimiz Ömer Seyfettin'in, 4 Eylül 1918 tarihinde günlüğüne yazdığı yakınma ne kadar anlamlıdır: "Beş sene evvel annem öldü. (...) Tabii ocağımız dağıldı. Ben apartmanlara düştüm!"

Apartmanda yaşamak, bir dönemin insanı için 'düşüş'tü, evet!... Oysa 'Kiralık Konak'ın olumsuz tiplerinden Servet Bey, içinde yaşadıkları konak kiraya verilirken, üzüntü duymaksızın gidip bir apartman katına yerleşir... Onun sorunu, anılarıyla birlikte konağın elden çıkması değil, "daha çok para kazanarak kapağı Avrupa'ya atmak"tır! Bugün de Avrupa Birliği'ne girelim diye yanıp tutuşan insanlarımız arasında, 'kapağı dışarı atma' özlemi çekenlerimizin sayısı az değildir sanırız!..

Naim Efendi, kaybolan, incelikli, dürüst, geleneklerine bağlı eski İstanbul efendisinin son örneğini temsil ederken; kiraya çıkarılan köhne konak da adeta Osmanlı'nın bir simgesi gibidir. Düyunu Umumiye müfettişlerinden Servet Bey, işbirlikçiliği, çıkarcılığı, yurtseverlikten uzak duruşu, ticaretteki becerisi ve alafrangalık özentileriyle, doğmakta olan yeni bir sınıfın habercisidir sanki. Seniha ile Faik'in sürüklendiği belirsizlik, aslında onların tutkusu haline gelen alafranga yaşamın boşluğudur, denilse yanlış olmaz sanırız. Yurt savunmasında canını veren Hakkı Celis'in ise, duyarlılık ve dürüstlük bakımından Naim Efendi soyundan geldiği açıktır.

Evet, iyisiyle ve kötüsüyle, çürüyeni ve filizleneniyle, geleneksel olanı ve yeni olanıyla bir dönemin; yaşanmış, tortular bırakmış tarihsel bir sürecin romanı 'Kiralık Konak'. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ilk romanı olarak 1922 yılında kitaplaştırılmış...

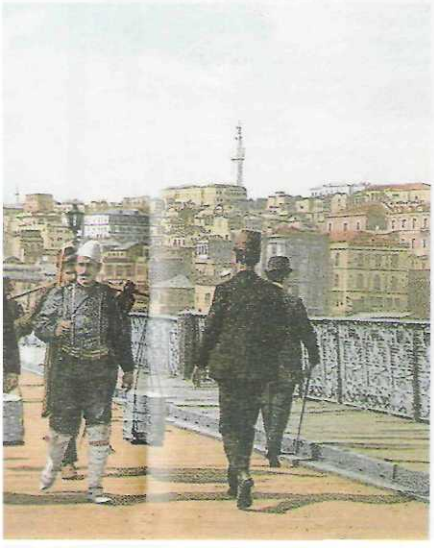

Modernleşme ve Avrupa âdâb-ı mûaşereti

Osmanlı'da Tanzimat dönemi ile başlayan Avrupa âdâb-ı mûaşereti, iç mekan tasarımında Doğu ve Batı kökenli objelerin üstüste yığıldığı arabesk bir dekor yaratmıştı.

Apartmanda yaşamak, bir dönemin insanı için 'düşüş' olsa da, 'Kiralık Konak'taki Servet Bey, içinde yaşadıkları konak kiraya verilirken, üzüntü duymaksızın gidip bir apartman katına yerleşir (altta; dönemin arnuvo binalarından bir örnek).

Fransa'dan Yeşilköy'e...

Dört kuşak Crespin'ler

Georges André Crespin adında genç bir diplomat, 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında, güneşin doğduğu yerlere, yani Levant'a doğru yola çıkar; Crespin ailesinin bu topraklardaki öyküsü böyle başlar...

TURGAY TUNA

Günümüzden 170 yıl kadar önce, Kral Louis Philippe'in Fransa'sını temsil eden Georges André Crespin adında genç bir diplomat, güneşin doğduğu yerlere, yani Levant'a doğru yola çıkar. Aslında, 1793'te İstanbul'da doğmuş, Levanten bir aileye mensup bu genç adam, eğitim görmek için Fransa'ya gitmiş, oradaki okul yıllarının ardından da Fransa Krallığı nezdinde hizmet görmek için İstanbul'a geri dönmüştür.

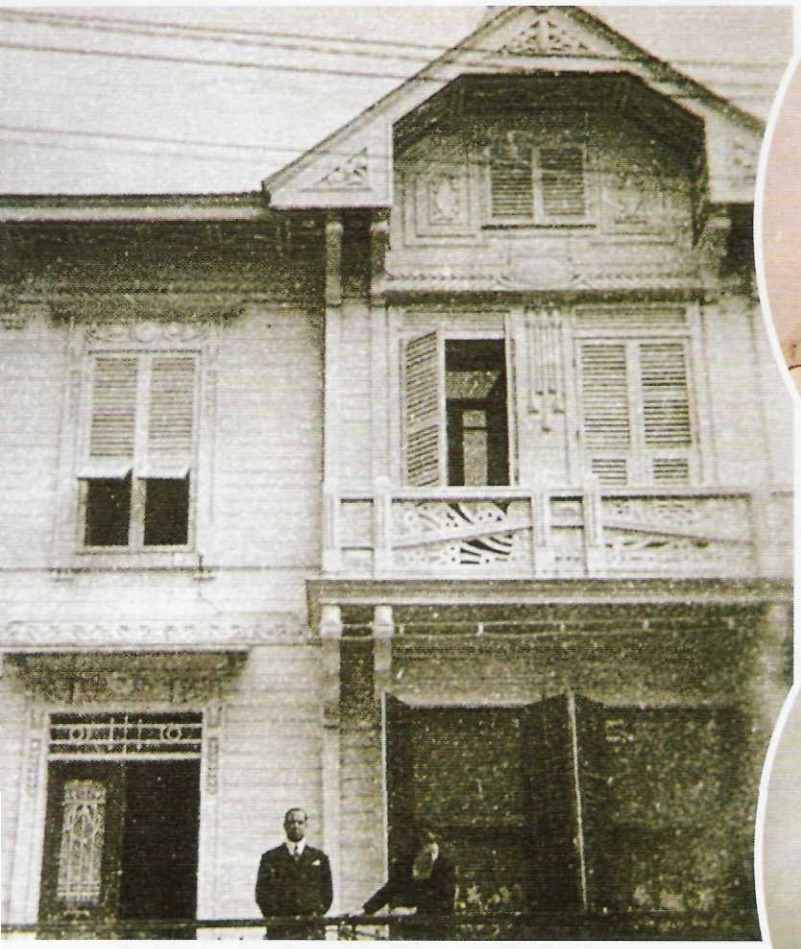

Jules Crespin (sağda) ve eşi Linda Crespin (sağda, ortada).

Georges Crespin; önce Pera'daki Fransız Sarayı'nda ikâmet eden Fransa sefirinin, daha sonra da Dersaadet'te kendisini bekleyen Vezir-ûl-Azam'ın huzuruna çıkmış; Bursa'da yapacağı Fransa Krallığı Konsolosu görevi onaylandıktan sonra, bu ipek kentine doğru yollara düşmüştür. 1820'li yılların sonlarında, kendisi gibi Fransız Levanten bir aileden gelen Mlle Anne Vallet ile evlenir. Ancak, genç ve güzel kadın evlendikten kısa bir süre sonra, henüz 19 yaşındayken gözlerini yaşama yumarak terk-i dünya eyler... Georges Crespin'in ikinci evliliğinden Edouard adında bir oğlu olur...

Bursa'da geçen yıllar içinde; Türkiye'ye gelen Fransa Kralı'nın oğullarından Joinville Prensi ile, Cezayir'in ünlü kahramanlarından, ülkesinin bağımsızlığı için büyük mücadeleler vermiş Abdelkader Ben Muhiddin'i ağırlar. Aradan geçen yılların ardından emekli olduğu gün gelip çattığında da gözünü kırpmadan kararını verir. Evet, bundan böyle çok sevdiği bu kentte kalmayı ve burada ipek ticaretiyle uğraşmayı yeğler; sonunda da 2 Eylül 1855'te, bu kentte vefat eder...

Babasının ölümünden sonra İstanbul'a gelip Pera'ya yerleşen Edouard Crespin'in 1890 yılında Danzig kökenli eşi Marie'den bir oğlu dünyaya gelir. Adını Jules koyarlar. Çok sonra, öteki Levanten aileler gibi Ayastefanos'un (Yeşilköy) cazibesine kapılarak, Beyoğlu'nda ve o dönemin Yeşilköy'ünde birbirinden görkemli konutlar inşa etmiş ünlü mimar Guiseppe Amanchich'e, İstanbul Caddesi üzerinde iki katlı, şirin bir ev yaptırır ve burada ikâmet etmeye başlar. Osmanlı devletinin hizmetinde çalışmaya, Dûyunu Umumiye'de müfettiş olarak hizmet vermeye başlar. Başarılı çalışmaları nedeniyle, Osmanlı devleti tarafından Mecidiye Nişanı ile ödüllendirilir. Ayastefanos, öylesine cezbedip çekmiştir ki onu, yaşamının sonuna dek burada kalır ve 1925 yılında burada ölür. Torunu Raoul Crespin'in vefakârlığı ve de varlığı nedeniyle, günümüzde Yeşilköy Katolik mezarlığındaki kabirler içinde var olan tek bakımlı mezar onun mezarıdır...

Jules Crespin, 1890'da İstanbul'da doğar, İstanbul'da büyür. Her ne kadar Türkiye'de doğup büyümüş olsa da, öteki birçok Levanten gibi mensubu olduğu milletin pasaportunu taşımaktadır. 23 yaşına geldiğinde, I. Dünya Savaşı patlak verir. Fransa ve Almanya kıyasıya bir savaşa girişirler.

Fransa Hükümeti büyük bir seferberlik ilanıyla, savaşa girmiş ya da girmemiş, Avrupa'nın hangi ülkesinde olursa olsun, vatandaşı sayılan ve eli silah tutan bütün erkekleri si-

Yeşilköy'deki İstanbul Caddesi üzerinde yer alan Crespin ailesi köşkünün, 1920'li yıllarda çekilmiş bir fotoğrafı (sol üstte). Ayastefanoslu Edouard Crespin (üstte) ve eşi Marie Crespin (en üstte). Edouard Crespin'in Yeşilköy Latin Mezarlığı'ndaki kabri (solda).

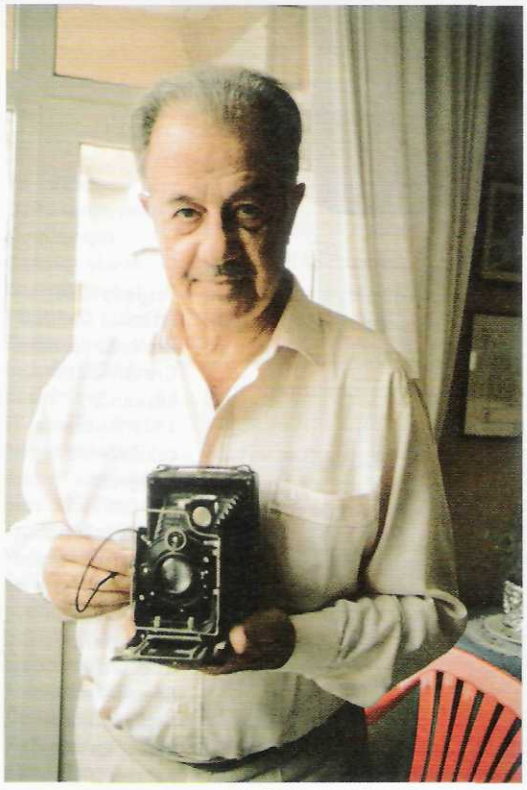

Yüzyıl başından bir kartpostalda Yeşilköy sahili (sağda). Raoul Crespin, Yeşilköy'deki şimdiki evinde, babasının körüklü fotoğraf makinesiyle (altta). Raoul Crespin'in çocukluk fotoğrafı (sağ altta). Günümüzde 'Yeşilköy Pansiyon' olarak kullanılan Crespinlerin evi (en sağda).

lah altına çağırır. Doğumundan beri Türkiye topraklarında yaşayan Jules Crespin de ister istemez bu çağrıya kulak vererek, çok uzaklarda da olsa, mensubu bulunduğu ülkenin hizmetine koşmak zorunluluğunda kalır. Ayastefanos'taki evini terk edip gemiyle Fransa'nın yolunu tutar.

General Foch'un Alman ordularına karşı açtığı büyük taarruz başladığı zaman, Verdun'deki kanlı çarpışmaların içinde bulur kendisini ve buradaki mevzilerde tam 18 ay aç, sefil kalır. Kendisinden kilometrelerce uzakta, sevgili annesi Marie'nin Ayastefanos Latin Kilisesi'nde dile getirdiği dualar, Aya Fotini Ayazması'nda diktiği mumlar kabul olunur ve Jules, tek yara almadan savaşı bitirerek ordudan terhis olur...

Güney Fransa'ya inip Marsilya'ya geldiğinde, büyük bir üzüntüyle sarsılır. Çünkü, İstanbul'a hareket eden gemiyi kaçırmıştır. Ancak iki gün sonra acı haberi duyduğunda üzüntüsü buruk bir sevince dönüşür. Yetişemediği gemi Akdeniz'de batmış ve bu kazadan çok az insan kurtulmuştur. Sevgili annesi Marie'nin duaları onu bir kez daha korur. Sonuçta doğduğu topraklara, Yeşilköy'üne, anne ve babasına kavuşur. Fakat, İstanbul'a geldiğinde kulaklarına inanamaz; çünkü, İstanbul'un Asya yakasında oturan Fransız Levanten gençler, hiçbir zaman Fransa Hükümeti tarafından seferberliğe çağrılmamışlardır. Yani, İstanbul'un öteki yakası Fransa Hükümeti tarafından Avrupa toprağı sayılmamıştır. Uzun yıllar böylesine bir haksızlığı kabullenemeden, hazmedemeden yaşar Jules Crespin...

Vatan hizmetinden döndükten kısa bir süre sonra kendileri gibi, Ayastefanos'un eski Levanten ailelerinden Fransız-İtalyan karışımı Armao'ların güzel kızları Linda ile evlenir. 1924'te, İstanbul Caddesi üzerindeki evlerinin birinci katındaki yatak odasında, nur topu gibi bir erkek çocukları dünyaya gelir. Adını, Raoul koyarlar.

Jules Crespin, uzun yıllar kimi yabancı ilaç firmalarının, hatta haşerelere karşı kullanılmaya başlanan ünlü haşere ilacı 'flit'in Türkiye temsilciliğini yapar. Bir ara Beyoğ-

lu'ndaki Rebul Eczanesi'nin sahibi Kemal Müderrisoğlu ile ortak çalışarak yurt dışından değişik marka ilaçlar ithal eder... En büyük hobisi ava çıkmak ve yağlıboya resim yapmaktır. Aylarca ateş altında kalan, Verdun hattından tek bir yara almadan çıkan, hatta bir vapur kazasından kıl payı kurtulan bu adam, sağlık dolu bir yaşamın sonlarına doğru, 77 yaşına bastığı 1967'de, Yeşilköy istasyonunda, tren kapısından inerken, ayağı kayıp rayların üzerine düşer ve trenin hareketiyle birlikte demir tekerlekler altında kalan bacakları kopar. Bu kazadan üç gün sonra da Gûreba Hastanesi'nde son nefesini verir...

Şimdilerde 80 yaşındaki oğlu Raoul Crespin, gerçek bir İstanbul Levanteni olarak, Fransa ile bağlarını koparmaksızın, doğup büyüdüğü bu topraklarda oturuyor ve ikinci vatanı saydığı bu ülkeye olan bağlılığını devam ettiriyor... ■

Ayastefanos'tan Yeşilköy'e...

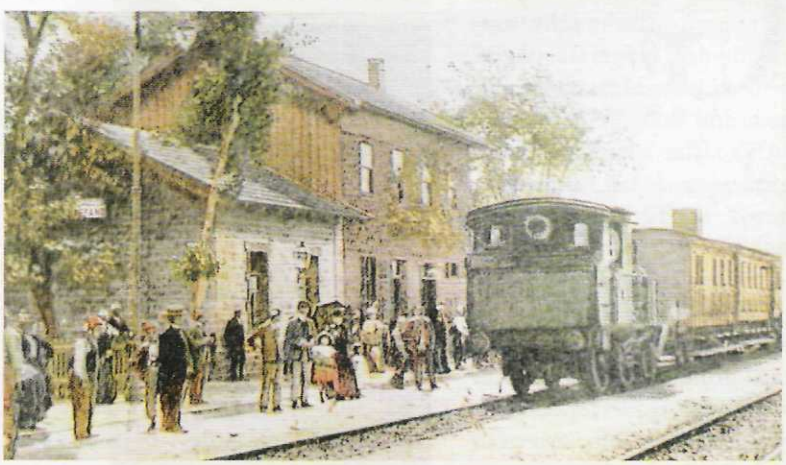
Bizans'ın Hebdomon'u, nam-ı diğer 'Makri Khora'sı veya 'Makro Khori'si ve onun hemen yanı başında uzanan küçük balıkçı köyü Ayastefanos. Günümüzde, Türkiye'nin de ötesinde Avrupa'nın en büyük ilçesi haline dönüşmüş Bakırköy'le, geçmişten günümüze onun uydusu görünümünde kalan Yeşilköy...

Saraylarla, konaklarla, kiliselerle süslü Bizans'ın Bakırköy'ü Hebdomon'da, kimi imparatorlar tahta çıktıkları vakit, taçlarını bu yerleşimin ünlü vaftizci Yahya Kilisesi'nde başlarına giymişler. Adını bir azizden alan küçük balıkçı köyü Ayastefanos da Hebdomon'dan aşağı kalmamış. IV. Yüzyıl'da söz konusu azizin kemiklerini barındıran sanduka İstanbul'dan Vatikan'a gönderildiğinde, Marmara üzerinde patlak veren ve on gün kadar süren fırtına yüzünden, bugünkü Yeşilköy Rum Kilisesi'nin olduğu yerde karaya çıkartılıp fırtına durulana dek bir çadırın içinde korunma altına alınmış. Fırtına ertesinde de, sanduka Latinlerin ülkesine gönderildikten sonra, bu küçük balıkçı köyü 'Aya Stefanos'un adını almış. Ardından da azizin adına bir kilise inşa edilmiş.

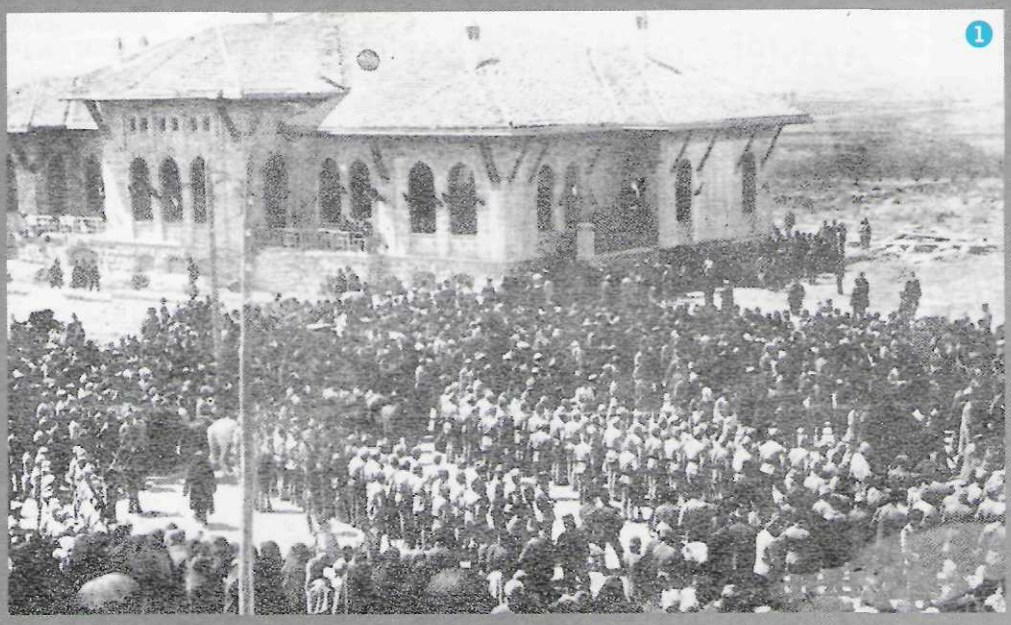

Yüzyıllar sonra, Makriköy karyesinde Baruthane-i Humayun kurulduktan sonra, baruthanenin başına getirilen Barutçubaşı Dadyanlarla birlikte, Anadolu'dan gelen Ermenilerin kurduğu cemaatin ibadet gereksinimi için, Rum Kilisesi'nin hemen yanı başında Surp Stepanos Ermeni Kilisesi inşa edilmiş. 1870'li yıllara gelindiğinde de Vatikan'ın gayretleriyle Osmanlı devletinden alınan izinle Katolikler, San Stefano Kilisesi'ni inşa etmişler. İstanbul'un köklü, kalburüstü Levanten aileleri gibi yazar-çizer, politikacı, tüccar takımından seçkin Müslüman aileler de Ayastefanos'a gelip yerleşmişler..

Bakırköy gibi Ayastefanos da, 1871 Ocak'ında hizmete giren demiryoluyla birlikte cazip bir sayfiye semtine dönüşmüş. Bugün de kimileri ayakta kalabilmiş birbirinden güzel köşkler, konaklar yapılmış. Deniz hamamları, İstanbul'un en gözdeleri arasında yer almış. Yeşilköy'ün 'kapalı bir kutu' içinde kalmış muhteşem tarihi inanılmayacak kadar zengin ve şaşırtıcı...

Yazarımız Turgay Tuna'nın 'Ayastefanos'tan Yeşilköy'e' adlı kitabı, bu semtin tarihine ilişkin ilginç bilgiler içeriyor (üstte). 20. Yüzyıl'ın başında Yeşilköy Tren İstasyonu (solda).

1

Ankara'daki ilk Meclis'in

Mustafa Kemal kürsüde, feshedilen İstanbul'daki Meclis'ten gelenlerle yeni sistemle seçilen vekillerin 'burada' bir arada olmasının, 'burasını', Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının devamı değil, 'millî bir meclis' haline getirdiğini anlatıyordu...

ERTAN ÜNAL

Mustafa Kemal Paşa, 'Büyük Millet Meclisi Reisi' seçildiği günlerde (sağda): Başlangıçta BMM'nin başında, 'Türkiye' sözcüğü yoktu: 'TBMM' ibaresi, 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun kabulünden önce, yalnız bir kere, 21 Ekim 1920'de yayımlanan bir beyannamede kullanıldı.

Gücünü ulusundan alan millî bir meclis toplanması fikrini Mustafa Kemal, Erzurum Kongresi sırasında, "Arkadaşlar ilk tedbir, milli egemenliğe dayalı, kayıtsız ve şartsız bir Türk devleti kurmak ve bu hedefe mutlaka erişmektir" demişti.

16 Mart 1920 günü İstanbul'un İngilizler tarafından kan dökülerek işgali, kimi milletvekili ve devlet ricalinin Malta'ya sürgünü, Meclis-i Mebusan'ın bu durumu protesto için, bileşimlerini 'süresiz erteleme' kararı alması ve sonra da İngiliz baskısıyla padişah tarafından feshi, Mustafa Kemal'e, "İngilizlerin böyle bir gaflete düşeceklerini sanmıyordum" dedirtecektir.

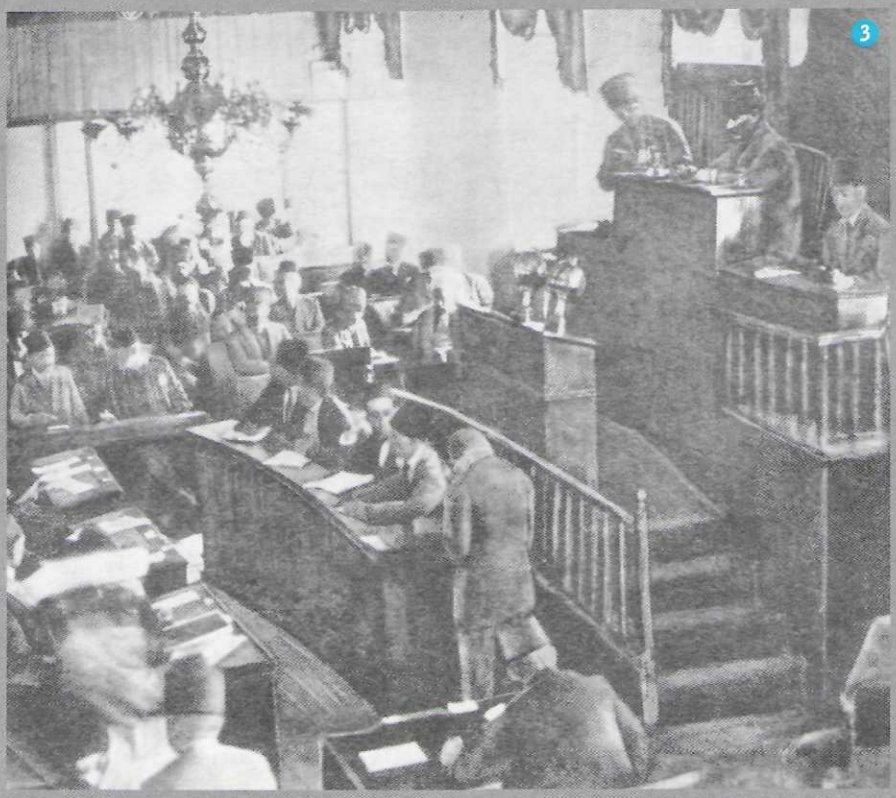

Mustafa Kemal bu gelişmelerin hemen ardından, 19 Mart 1920 günü 'Heyet-i Temsiliye' adına Ankara'dan kolordu komutanları ve valilere gönderdiği genelgeyle kısa sürede seçim yapılmasını ister.

Genelge özetle şöyledir: 'İşgal; yürütme, yasama ve yargılama güçlerinden meydana gelen devletin millî güçlerini kaldırmış, meclisi dağıtmıştır. Bundan dolayı devlet merkezinin korunmasını sağlayacak tedbirleri düşünüp uygulayacak yetkiye sahip bir meclisin Ankara'da toplanmaya çağırılması ve dağıtılmış olan milletvekillerinden Ankara'ya gelebilecek olanların bu meclise katılmaları gereklidir...'

Genelgede, yapılacak seçimle ilgili ayrıntılar da yer alıyordu. Buna göre, her ilden beşer milletvekili seçilecek,

ilk günü

1. Meclis'in Ankara'da açıldığı gün, 23 Nisan 1920'de ilk meclis binası önünde yapılan tören. 2. Meclis'in açılış töreninde, açılış duası okunuyor. 3. 1920'lerin ilk Meclis kürsüsünde 'Reis Paşa' Mustafa Kemal konuşuyor.

Meclis de Ankara'da açılacaktı; seçim 15 günde bitirilmiş olacak, seçimlere ikinci seçmenlerle birlikte belediye ve umumi meclis üyeleri de katılacak, ayrıca İstanbul'da dağıtılan Meclis'ten Anadolu'ya geçen milletvekillerinin, vekillik hakları tanınarak yeni Meclis'e katılmaları kabul edilecekti... Vekil seçimine katılmak isteyenlerin, en az 300 seçmenin imzasını taşıyan bir listeyi de seçim kuruluna vermeleri gerekiyordu.

Mustafa Kemal'in bu genelgesi üzerine, özellikle Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'nin faaliyette bulunduğu yerlerde seçim hazırlıklarına başlandı... Ama iş sadece seçimle bitmiyordu; Ankara'da Meclis nerede toplanacaktı?..

Bozkırın ortasındaki küçük Ankara'da, en az 400 kişinin toplanacağı bir bina bulmak, oldukça zordu. Sonunda -buna bir mucize de denilebilir- aranan bina bulundu!

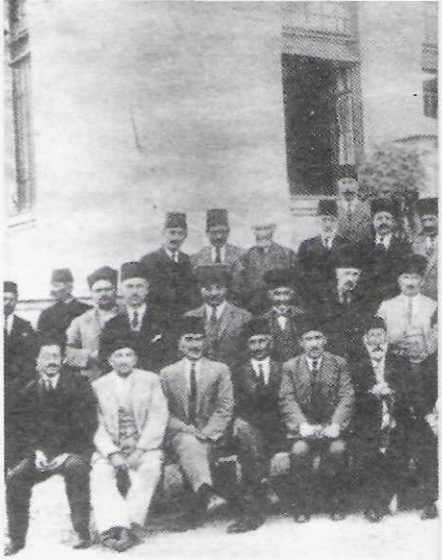
İttihat ve Terakki Partisi'nin liderlerinden Enver Paşa, 1915 yılında Ankara'da İttihat ve Terakki Kulübü için bir bina yapılmasını istemiş, bu işle ilgili planları Saim Bey adındaki şahsa çizdirmişti.

Aynı yıl binayı yapmakla görevlendirilen mimar Hasip Bey, Birinci millî mimarlık döneminin Ankara'daki ilk örneklerinden sayılabilecek yapının inşaatına başlamış, daha sonra malzeme yokluğu, onu takiben de Hasip Bey'in savaşta şehit düşmesi nedeniyle bina, çatısı açık bir halde, ka-

FOTOĞRAFLAR: RIZA EZER

Birinci Meclis'in Genel Kurul Salonu (solda): Bugün Ankara'da Cumhuriyet Caddesi üzerinde yer alan birinci ve ikinci meclis binaları 'Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzeleri' olarak hizmet vermektedirler.

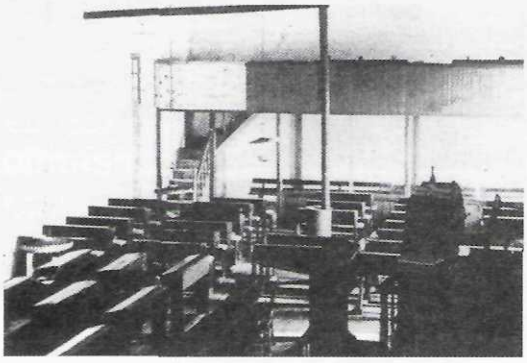

Bugün 'Kurtuluş Savaşı Müzesi' olarak hizmette bulunan ilk meclis binasının 'Reis Odası' (sağda). I. Dönem vekillerinden bir grup Meclis binası önünde (sağda, ortada). İlk Meclis'in toplandığı ilk gün, Genel Kurul Salonu'nun durumu (altta) ve bugünkü görüntü (en altta).

la kalmıştı...

22'ye 43 metrelik bir tabana oturan binanın bir bölümünde, I. Dünya Savaşı'nın ardından Ankara'ya gelen bir Fransız müfrezesinin komutanı bir süre kalmış, Mustafa Kemal'in Ankara'ya gelişinden sonra da (27 Aralık 1919), Fransızlar binayı boşaltıp kentten ayrılmışlardı.

Ulus'taki bina dış görünümüyle hazırdı; ama çatısı açıktı ve içi bomboştu. Ne milletvekillerinin oturacağı sıralar, ne hatiplerin konuşacağı kürsü vardı. Binanın ısıtma ve aydınlatması da yoktu elbette!

Mustafa Kemal, kente geldiğinden beri, kurtuluş ve özgürlük umutları daha da artan Ankaralılar, yapıyı açılış gününe kadar hazır hale getirmek amacıyla seferber oldular.

Evlerin damlarından toplanan kiremitler arabalarla müstakbel Meclis binasına götürüldü. Günler süren çalışma sonucu çatı örtüldü. Daha sonra Öğretmen Okulu'ndan milletvekillerinin oturacağı sıralar sağlandı.

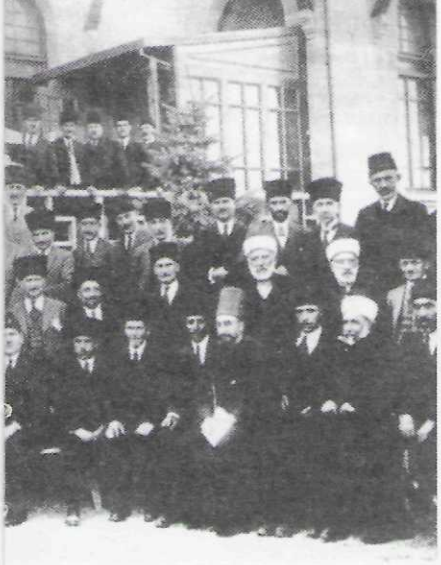
Başta Aynalı Kahve olmak üzere, çeşitli kahvehanelerden lambalar alındı. Ankaralı bir marangoz "Böyle hayırlı bir işten para alınmaz, bu da benim milletime hediyem olsun" diyerek para almadan bir yüksek kürsü yaptı.

Hattat Hulusi'nin dönemin Arap harfleriyle yazdığı 'Hâkimiyet Milletindir' yazısı da salona yerleştirildi.

Binanın eksikleri tamamlanmış gibiydi. Ancak Meclis'te görev alacak memurlar için de, masa ve sandalye gerekiyordu. Onlar da Ankara Valiliği'nin emriyle resmî dairelerden sağlandı.

Ülkede seçimlerin yapılmaya başlanması, İstanbul Hükümeti'ni ve ona bağlı kişileri ayrıca işgal güçleri komutanlarını telaşa düşürmüştü. İstanbul Hükümeti, bu olayı apaçık 'isyan' olarak görürken, işgal güçleri de bulundukları bölgelerde seçimlerin yapılmasını engellemeye çalışıyor, bunun için her çareye başvuruyorlardı.

Ancak tüm engelleme, kötüleme ve karşı propaganda çalışmalarına rağmen, Ankara'dan yükselen sese kulak ve-

Bugün 'Kurtuluş Savaşı Müzesi' olan ilk meclis binası; 1924'te yapımı tamamlanan ikinci meclis binası ise 'Cumhuriyet Müzesi' olarak hizmette.

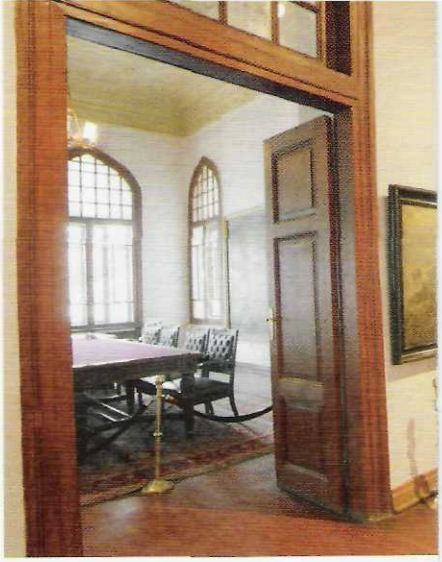
ren Anadolu, kendisini temsil edecek vekillerini seçip Ankara'ya yolluyordu.

Bu alanda ilk adımı Sivas, Kayseri, Tokat, Yozgat, Konya, Kastamonu atmış; 29 Mart 1920 günü, seçtikleri milletvekillerini Ankara'ya göndermişlerdi. Bu iller, nispeten Ankara'ya yakın yerlerdi. Ama ya uzak olanlar? Doğru dürüst yol yoktu, mevcut yollar da çetelerle kaynıyordu. Nitekim üç milletvekili, daha Ankara'ya gelmeden yolda çeteler tarafından öldürülmüş, Menteşe-Muğla sancağından milletvekili seçilen ve asilerle vuruşa vuruşa Ankara'ya gelmekte olan 24. Tümen Komutanı Mahmut Bey de Hendek'te pusuya düşürülerek şehit edilmişti.

Meclis neden Cuma günü açıldı?

İlk Meclis'te bulunan gazeteci Yunus Nadi, 'Birinci Büyük Millet Meclisi' adlı eserinde, bu değişikliği şöyle anlatır: "Hasımlarımız, bizi mağlup edebilmek için müracaat ettikleri muhtelif silahlar içinde, dine ve şeriata dahi istinat ediyorlar ve bizi şer'an 'asi' ilan etmek hususunda çok ileri gidiyorlardı. (...) Halbuki Ankara'da vatan ve milletin halâs (kurtuluş) ve istiklâli gayesi etrafında toplanan zevat (kişiler) din ve imandan tecerrüt etmiş (uzak kalmış, soyutlanmış) kimseler değildi. (...) Gerçek bu merkezdeyken İstanbul'un olanca redaetiyle (alçaklığı, kötülüğüyle) Ankara aleyhine milletin mukaddesatını tahrik vesilesi yapmasına karşı, Ankara'nın lazım ve layık olduğu gibi mukabele etmesi zarureti (zorunluluğu) hasıl olmuştur. Bu cümleden olarak, Meclis'in küşadı (açılışı) günü, Perşembeden Cumaya geçirilerek önce Hacı Bayram Camisi'nde Cuma namazının edası ve oradan da o büyük cemaatle (toplulukla) Meclis'e gidilerek ruhanî bir hava içinde küşad seremonisinin (açılış töreninin) yapılmasına karar verilmişti..." Bu değişikliğin bir nedeni de, cuma gününün haftasonu tatili olmasıydı. Bu sayede, Meclis'in açılışına katılımın daha fazla olacağı ümit ediliyordu ve nitekim öyle oldu (altta; ilk Meclis binasının ünlü balkonunda 'Reis Paşa' Mustafa Kemal ve birinci dönem vekiller, I. İnönü Zaferi'nin ardından yapılan töreni izliyorlar) ...

Heyet-i Temsiliye Başkanı Mustafa Kemal sesleniyor:
'Burası, Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı değildir'

Heyet-i Temsiliye başkanı ve Ankara Milletvekili Mustafa Kemal Paşa'nın Meclis'te *(altta; Celâl Esat Arsever'in ilk Meclis'i canlandıran tablosu)* yaptığı ilk konuşma şöyledir: "Yüce Meclis'imiz hepinizce malûmdur ki, sonsuz ve mutlak yetkiler alarak yeniden seçilen mebuslarla, işgale uğrayan saltanat merkezinden kurtulup buraya gelen mebuslardan kuruludur. Bu durumda, mevcut ve gelecek milletvekilleriyle birlikte, yüce bir meclis vasfı ile kurulabilmesi ve iş başına gelmesi, ancak yeni seçim sistemi ile mümkün olabildi. Bu anda Meclis fiilen toplanmıştır. Evvelce seçilen mebusların da aynı yetki ile vazife görebilmesi için bu gerçeği ifade etmek isterim... Biz burada Heyet-i Temsiliye'nin kabul ve tatbik ettiği seçim sistemi ile, milleti gerçekten temsil ederek bir kurucu ve kurtarıcı meclis hüviyeti içinde toplandık. İstanbul'dan gelenler bize katılmış olanlardır. Onları da içimize alarak şeklî hüviyeti içinde, ruhî ve felsefî düşünce düzeni olarak da, onlar da bize katılmış olduklarını hatırlasınlar. Yani burası, Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı değildir. Türk milleti için istiklâl savaşı yapacak ve onun neticesinde milletin istediği devleti kuracak olan millî meclistir. Onu, bu şekilde, padişah vesaire idaresi olmadan temsil eden meclis de bu büyük milletin meclisidir..."

Bu arada İstanbul'daki kapatılan Meclis'ten 92 milletvekili de Ankara'ya gitmek üzere yollara düşmüşlerdi. İstanbul'daki kontrolleri aşarak, tehlikelerle dolu bir yolculuktan sonra Ankara'ya ulaşan vekiller arasında, son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı Reisi Celalettin Arif Bey de vardı.

Milletvekilleri Ankara'ya gelmeye başlamışlardı; ama o tarihlerde Ankara'da, konaklamak için, altı ahır olan Taşhan, Mühendis Hanı bir de 'Yozgat' ve 'Hürriyet' otelleri bulunmaktaydı. Bunların da toplam toplam yatak kapasitesi, 50-60 idi! Tabii ki bu yataklar da yer yatağı idi!

Milletvekillerinin küçük bir bölümü bu otellere, geri kalanlar da öğretmen okulu-

na, bağ evlerine yerleştirildi. En son gelenler de, İstasyon Yolu sonundaki çayırlıkta, atlarının eğerlerini yastık yaparak gecelediler. Daha sonra bunların bir bölümü sıtmaya yakalanacaktı.

İstanbul'dan gelen milletvekilleriyle yapılan toplantıda, yeni Meclis'in 22 Nisan Perşembe günü açılması kararlaştırıldı. Ancak daha sonra bu karardan vazgeçildi; açılış 23 Nisan Cuma gününe ertelenerek durum, 'Gayet acele-dir' kaydıyla duyuruldu...

23 Nisan 1920 günü, sabahın erken saatlerinden itibaren Ankara halkı, bir bayram titizliği içinde, en temiz giysileriyle sokaklara dökülmüş, sokaklarda yer bulamayanlar damlara, hatta ağaç tepelerine çıkmıştı. Özellikle Hacı Bayram Camisi'nden Meclis'in toplanacağı binaya uzanan yol, iğne atılsa yere düşmeyecek kadar kalabalık-

Yıl 1925: Daha sonra adı Cumhuriyet Caddesi olarak değiştirilecek İstasyon Caddesi'nde, inşaatı 1924'te başlatılan II. meclis binası tamamlanmış; hemen karşısına yine 1924'te modern Ankara Palas oteli inşa edilmiş, yeni yapılmakta olan Sayıştay binasının arkasında kalan I. meclis binası da Cumhuriyet Halk Fırkası Merkezi olmuş (sağda).

tı. Çevre ilçe ve illerden gelen vatanseverler de bu kalabalığa dahil oldu.

Yol boyunca, üzerinde Kuran'dan ayetler bulunan bayraklar asılmış, resmi binalara da bayrak çekilmişti.

'Heyet-i Temsiliye'nin çağrısına uyarak Ankara'ya ulaşabilen 115 milletvekili -ki bu sayı daha sonra 338'e yükselecektir- halkın sevinç gösterileri arasında, Hacı Bayram Camisi'ne geldiler ve Cuma namazını burada kıldılar.

Namazdan sonra milletvekilleri, başlarında Mustafa Kemal olduğu halde, Meclis binası olarak seçilmiş yapıya doğru yürüdüler.

Meclis'in ilk toplantısını, saat 14.00 sıralarında, en yaşlı üye olduğu için geçici başkanlık görevini üstlenen Sinop Milletvekili Şerif Bey açtı. Maarif Müdürlüğü'nden emekli 75 yaşındaki Şerif Bey, vekillere heyecan dolu bir konuşmayla seslendi:

Meclis, adını nasıl aldı?

İlk Meclis toplanırken adının ne olacağı da tartışma konusu idi: 'Kurultay', 'Kurucu Meclis' ve 'İhtilâl Meclisi' adlarını savunanlar vardı. Mustafa Kemal bu sorunu da, milletvekilleriyle yapılan bir saatlik toplantıda çözümledi: Yeni meclisin adı, 'Büyük Millet Meclisi' olacaktı. Bu toplantının yapıldığı 'Riyaset Divanı' odası (solda) ve bugün müze olan ilk Meclis'in koridoru (solda, ortada).

Birinci Dönem Isparta Milletvekili Hafız İbrahim Efendi'nin meclis binası için hediye ettiği Misak-ı Milli'yi sembolize eden bir dokuma (sağda). Meclis'in ilk toplantısını 'en yaşlı üye' olarak yöneten Sinop Milletvekili Şerif Bey (altta).

Hıfzı Veldet, I. Dönem mebuslarını anlatıyor

İlk Meclis'e seçilen milletvekillerini *(üstte; I. Dönem milletvekillerinden bir grup Meclis'in önünde)*, bu mecliste kendisi de 'kâtip' olarak görev yapan Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, 'İlk Meclis' adlı kitabında şu satırlarla anlatır: "Bunların kılıkları, giysileri, yaşları, düşünsel düzeyleri ve görgüleri başka başka ve çok değişik... Beyaz sarıklı, ak sakallı, cüppeli, eli tespihli hocalarla, pırıl pırıl üniformalı genç subaylar, yazma veya şal sarıklı aşiret beyleri, külahlı ağalar ve kavuklu çelebilerle, Avrupa'daki yüksek öğrenimlerini bitirip yeni dönmüş, Batı kültürüyle yetişmiş, nokta bıyıklı, Kuvayı Milliye kalpaklı gençler yan yana..."

"İstanbul'un 'geçici' kaydıyla, yabancı kuvvetler tarafından işgal edildiğini ve hilafet makamı ve hükümet merkezi hürriyetinin ortadan kalktığını biliyorsunuz. Bu duruma boyun eğmek, milletimiz için yabancıların köleliğini kabul etmek demektir."

"Ancak ezelden beri özgür ve bağımsız yaşamaya alışmış olan milletimiz, köle olmayı kabul etmemiş, düşmanlara şiddetle karşı koymuş ve kendi temsilcilerini, sizleri vazife başına çağırmıştır."

"Bu yüksek Meclis'in başkanı olarak ve Tanrı'nın yardımıyla, ulusumuzun iç ve dışta tam bağımsızlık içinde alınyazısının sorumluluğunu doğrudan doğruya yüklenip kendisini yönetmeye başladığını dünyaya duyurarak, Büyük Millet Meclisi'ni açıyorum."

Şerif Bey'in konuşması, bir alkış yağmurunun kopmasına neden olurken Heyet-i Temsiliye Başkanı ve Ankara Milletvekili Mustafa Kemal'in söz istediği görüldü.

Mustafa Kemal'in konuşmasının satır aralarında, gelecekte kurulacak yeni bir devletin işaretleri de yer alıyordu...

Daha sonra, Mustafa Kemal'in önerisi üzerine seçim mazbatalarını incelemek üzere iki komisyon seçildi ve Meclis, ertesi gün saat 10.00'da toplanmak üzere oturumuna ara verdi.

Oturumun kapanmasına rağmen milletvekillerinin çoğu Meclis'ten ayrılmadılar ve binanın ana girişinden sonraki soldan ilk odada, yeşil çuhalı bir masa üzerinde hazırlanmış ilk akşam yemeğini topluca yediler.

Gaz lambalarının titrek ve solgun ışığı altında, "ekmek, peynir, zeytin ve helvadan" oluşan bu akşam yemeğini yiyen milletvekillerinin çoğu, Osmanlı toprakları üzerinde yeni bir ülkenin tarihini başlattıklarının farkında değillerdi; ama hepsi de artık yeni bir dönemi başlattıklarının farkındaydılar. ■

'23 Nisan' nasıl bayram oldu?

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çalışmaya başladığı 23 Nisan gününün bir 'Millî Bayram' olarak kabulü, bir yıl sonra aynı tarihte, Sinop Milletvekili Hakkı Hami (Ulukan) Bey *(solda)* ve Saruhan Milletvekili Refik Şevket (İnce) Bey'in *(altta)* verdikleri ortak önergeyle yasalaştı... *'Ulusal Egemenlik Bayramı'nın aynı zamanda bir* 'Çocuk Bayramı' olarak da kutlanmaya başlanması ise, bu tarihten 6 yıl sonra, 1927'de gerçekleşti. 1928 yılından itibaren, '23 Nisan'lar, 'Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı' olarak kutlanmaya başlandı. 1979'dan itibaren de evrensel bir nitelik kazanan '23 Nisan', UNESCO topluluğu içinde bulunan ülkelerde, 'Çocuk Günü' olarak kutlanmaya başlandı.

◆ Hazırlayan: Taner Güdükoğlu

Bilinmeyen topraklarda macera...

Amerikalı kâşif Robert Edwin Peary, 96 yıl önce ilk kez kuzey kutbuna giden insan olmuştu. Peary sayesinde, yerküre üzerinde bir bilinmeyen toprak daha gün yüzüne çıkmıştı. Robert Edwin Peary efsanesinin detaylarına, 'pearyhenson.org/robertepeary/index2.htm' adresinden ulaşabilirsiniz. Peary'nin yolculuğu Hürriyet gazetesince hazırlanan tarihteki 'en önemli 40 yolculuk' yazısında da yer alıyor. Kuzey kutbu yolculuğu dışında ilk 40 içerisine giren diğer yolculukları merak ediyorsanız adres şöyle: 'http://arsiv.hurriyetim.com.tr/tatilpazar/turk/00/01/01/eklhab/06ekl.htm'

Olimpiyatların uzun geçmişi...

Olimpiyat oyunlarının tarihi eski Yunan uygarlığına dek uzanıyor. Efsanelere göre, Olimpiyat Oyunları'nın kurucusu Herakles'tir. Bu dönemde oyunlar beş yılda bir yapılır ve tapınağı elinde bulunduran Yunan site devleti tarafından düzenlenir. Bu gelenek 12 yüzyıl boyunca sürdükten sonra, ilk kez 6 Nisan 1896'da modern olimpiyatların meşalesi yakılır. Olimpiyat Oyunları ile ilgili Türkçe içerikli kaynak arıyorsanız, Milliyet gazetesinin 2004 Atina Olimpiyatları için hazırladığı özel dosyada ilginizi çekecek bir çok bilgiye ulaşabilirsiniz: 'www.milliyet.com.tr/ozel/atina2004/olimpiyat_tarihinden.asp?ID=1'

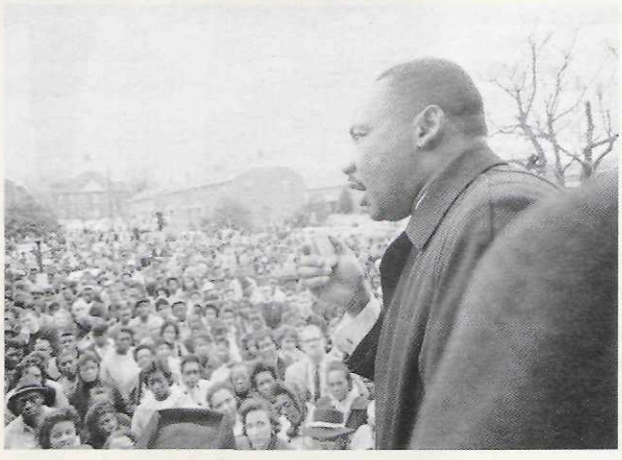

TBMM'nin tarihine bakış

85 yıl önce, Atatürk'ün millî egemenlik ilkesini ayağa kaldırmak için kurduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk parlamento binası, birkaç oda ve tek katlı büyükçe bir toplantı salonundan ibaretti. Yaklaşık bir sene kullanılan bu binanın ardından, Türkiye'nin ilk vekilleri ancak 1924'te gerçek bir meclis salonu olabilecek özellikte yeni bir binaya taşınmışlardı. 36 yıl boyunca kullanılan ikinci meclis binası, bu sürecin bitiminde Cumhuriyet Müzesi'ne dönüştürüldü ve parlamento bugünkü binaya taşındı. TBMM'nin tarihi yönlendirdiği mekânların öyküsünü ve bu sürecin detaylarını öğrenmek istiyorsanız, internette Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin resmî web sitesindeki tarihçe bölümüne göz atabilirsiniz. Aynı bölüm içerisinde ilk parlamento, ilk anayasa, Erzurum ve Sivas Kongreleri, TBMM'nin kuruluşu, çok partili döneme geçiş, 1921, 1924, 1961 ve 1981 Anayasaları ile ilgili bilgileri de bulabilirsiniz: 'www.tbmm.gov.tr/tarihce/tanitim.htm'

Martin Luther ve diğerleri...

Dünyanın en ünlü insan hakları savunucularından biri olan Martin Luther King, 4 Nisan 1968'de, bir suikastla öldürülür. Özellikle, ırkçılığa karşı duruşuyla büyük kitleleri arkasına toplayan King, Amerika'da yaşayan zencilerin en büyük idollerinden biri olmayı başarmıştı. İnternet'teki 'www.africanamericans.com' adresine girerseniz, burada Martin Luther gibi Afrika kökenli olup Amerika'da yaşayan siyahî kahramanlarla ilgili pek çok fotoğraf, bilgi ve belge bulabilirsiniz. Bu adresteki en dikkat çekici belgelerden biri, Martin Luther King'in 1963'te, Lincoln Memorial'in önünde yaptığı ve 250 bin kişilik bir kalabalığa seslendiği 'I Have A Dream' ('Bir Düşüm Var') konuşmasının ses kayıtları...

Ankara'nın politik nabzı olarak...

'Foto Süreyya'nın Tünel'deki vitrinleri

30'lu ve 40'lı yıllarda fotoğrafçılık hassas bir meslekti; ama Süreyya Bey'in işi daha da hassastı: Foto Süreyya'nın vitrinleri, Ankara'nın politika barometresi haline gelmişti!

ESER TUTEL

Devlet dairelerine resmi asılan ilk padişah, Sultan II. Mahmud idi... Başında fes, sırtında setre, kendinden öncekilerin tersine, ilk kez Batılı kıyafeti benimseyen II. Mahmud, yağlıboya portrelerini yaptırarak bu resimlerin devlet dairelerine asılmasını ister.

Büyük bir olasılıkla, hep yabancı ressamların ellerinden çıkan bu portrelerin, aradan geçen bunca zaman içinde ne oldukları bilinmiyor. Bilinen tek şey, bu resimler yüzünden devleti çağdaş uygarlığın düzeyine yükseltmek için çalışan reformcu padişahın adının, tutucu çevrelerde 'Gâvur padişah'a çıkmış olması...

Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak da, devlet dairelerine Atatürk'ün büyük boy portreleri asılmaya başlanır. Bu fotoğrafların tamamına yakınının alt köşelerinde de hep aynı imza okunur: 'Foto Süreyya'.

Foto Süreyya'nın fotoğrafhanesi, *İstiklâl Caddesi*'nin Tünelbaşı'na yaklaştığı yerde, tam olarak, bugün de yerli yerinde durmakta olan 509 nu-

Süleyman Süreyya Bükey, eşi Lütfiye Bükey ile birlikte, yaşamının son yıllarında (sağda).

maralı binada idi... Bu binada günümüzde, 'Dört Mevsim' lokantası yer almaktadır.

Tam adıyla, Süleyman Süreyya Bey (soyadı: Bükey), döneminin en önemli fotoğrafçılarından biri olması bir yana, girişimci bir işadamıydı da... Ticaret yapmış, dergiler yayımlamış, sergiler açmış, bu arada pek çok gence fotoğrafçılığı sevdirip öğretmeye çalışmıştı.

17 Temmuz 1895 günü İstanbul'da doğmuştu Süleyman Süreyya Bey. Sultan II. Abdülhamid'in Kilercibaşılığı'nda bulunmuş Kırım kökenli Mahmud Aziz Bey'in oğluydu. Annesi de İstanbullu Hayriye Hanım...

1913'te, o zamanki adı 'Mekteb-i Sultanî' olan Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra, Mekteb-i Mülkiye'de okumuş; Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla orduya katılarak, o karanlık ve çalkantılı günlerde vatan savunmasına koşmuştu. Nasıl mı? 1915'te, teğmen rütbesiyle Çanakkale Savaşları'na katılarak...

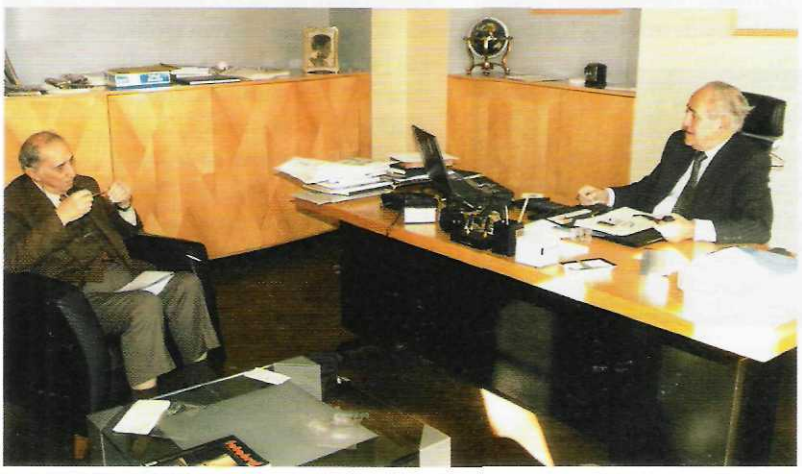
Savaş sonrasında Milano'ya giden Süleyman Süreyya Bey, Siyasal Bilgiler okumuş, böylece yarıda kalan öğrenimini tamamlamıştı. Bu tarihten sonra Süleyman Süreyya Bey'i işadamı olarak görüyoruz.

Önce 1924'te Eminönü'nde, Çiçek Pazarı'nda bir iş yeri açarak dünyaca ünlü Gavaert fotoğraf malzemeleri firmasının temsilciliğini yapmaya başlamış, bu işini ara vermeden 1930'lara kadar sürdürmüştü.

Bu arada Gavaert firmasının 'Foto Manuel' kitabını dilimize çevirerek o zamanki fotoğraf meraklılarına fotoğrafçılığın esaslarını öğreten çok değerli bir eseri Türkçe'ye kazandırmıştı. Gençleri fotoğrafçılığa teşvik ediyor, onlara bu alanda olanaklar sağlamaya çalışıyordu.

Kısa bir süre de Wella körüklü fotoğraf makinelerinin Türkiye temsilciliğini yaptıktan sonra 1928'de, Tünelbaşı'nda, İstiklâl Caddesi'nin üzerinde, 509 numaralı binada adını bütün İstanbul'a, sonra da tüm Ankara'ya duyuracak olan fotoğrafhanesini açmıştı Süleyman Süreyya Bey.

1930'lu, hatta 1940'lı yıllarda fotoğrafçılık yalnız bizde değil, tüm dünyada bir bilgi ve beceri işiydi. Fizik de bil-

Eser Tutel, Süleyman Süreyya Bükey'in oğlu Orhan Bükey ile birlikte, 'Foto Süreyya' günlerini konuşuyor (solda).

FOTOĞRAF: KAPLAN TANERÖĞLU

509 numaralı bina

Bugün, 'The Four Seasons Restaurant'ın mekânı olan Tünelbaşı'ndaki 509 numaralı binanın sağlı, sollu iki vitrinine yerleştiren fotoğraflar, 30'lu ve 40'lı yılların İstiklâl Caddesi'nde, Foto Süreyya'yı en ilgi çekici noktalardan biri haline getirmişti. Özenle düzenlenmiş bu vitrinlere herkes, dikkatle bakardı.

Süleyman Süreyya Bükey'in oğlu Orhan Bükey (üstte). İzmirli meslektaşı Panos Chérabin'in objektifinden Süleyman Süreyya Bey'in gençlik yılları (sağda). 1931-1934 yılları arasında yayımlanan aylık 'Foto Süreyya' dergisinin 1932 Haziran sayısından 'Hadisat Enstantaneleri' sayfaları, yani bir anlamda, kısa 'cemiyet haberleri' (sağ üstte).

mek gerekiyordu, kimya da... Stüdyolarda süjeyi aydınlatmak için güçlü spotların bulunmadığı günlerdi o günler... Üzerine çekim yapılacak üstü eczalı cam plâkalar hep laboratuvarlarda özel olarak hazırlanırdı. Pozlandırılan camlar da, karanlık odada, çekime göre değişik formüllerle elde edilen birbirinden farklı banyolarda yıkanırdı.

Bugün çekime en uygun filmi makineye takmakla, standart banyolarda otomatik olarak yıkayıp, yine makinede el değmeden kendiliğinden basmak, fotoğrafçılığı bir bilim dalı, hele hele sanat eseri olmaktan çıkardı.

Günümüzde, yeni dijital makinelere, film bile takılmıyor, fotoğraflar yine dijital ortamda, bilgisayarlarda kendiliğinden basılıyor. Yıllar önce Kodak firması, reklamlarında sanki bugünü daha o zamandan görmüşcesine boşuna söylememiş: "Siz düğmeye basın... Gerisini Kodak yapar!" diye...

ATATÜRK'ÜN SON PORTRELERİ

Usta bir portreci olarak tanınan Süleyman Süreyya Bey, Atatürk'ün ne yazık ki ancak son yıllarında portrelerini çekmek şansına erişmiş. 1936 - 38 yıllarında çektiği fotoğraflar, Atatürk'ün simge fotoğrafı olarak devlet dairesine asılmış.

O yıllarda pek çok devlet ileri gelenlerinin fotoğraflarını da çekmiş, Süleyman Süreyya Bey: Parti ileri gelenlerinin... Vekillerin... Bürokratların... Yüksek rütbeli askerlerin...

Kimler yokmuş ki fotoğrafını çektiği ünlülerin arasında? Başta Atatürk ve İnönü... Mareşal Fevzi Çakmak... Kâzım Karabekir Paşa... İran Şahı Rıza Pehlevî... Ünlü sinema oyuncusu Charles Boyer... Bir zamanların en tanınmış Comédie Française oyuncularından Marie Bell... 1932 Dünya Güzeli'miz Keriman Hâlis Hanım... Bu isimleri çoğaltmak hiç de zor değil...

Foto Süreyya'nın Atatürk'ü...

Usta bir portreci olarak tanınan Süleyman Süreyya Bey, Atatürk'ün ancak 1936-38 yılları arasındaki fotoğraflarını çekebilmişti...

Bu fotoğraflar, Tünelbaşı'ndaki 509 numaralı binanın sağlı, sollu iki vitrinine yerleştirilir, böylece günlerce gelip geçenin dikkatini çekmesi sağlanırdı. Bir aralar öyle olmuştu ki, Foto Süreyya'nın vitrinleri, Ankara'nın hassas bir politika barometresi haline gelmişti!

'MÜLKİYELİLİK' AVANTAJI!

Vitrinde bir kişinin portresinin görülmesi, o kişinin çok yakında yıldızının parlayacağı şeklinde yorumlanır olmuştu. Gerçekten de, o kişinin birkaç hafta içinde şaşmaz bir isabetle, ilk kabine değişikliği ya da ilk atamalarda önemli bir mevkiye getirildiği görülüyordu...

Mülkiye'de öğrenci olduğu yıllardaki okul arkadaşlarıyla olan yakın ahbaplığını sürdürmesi sayesindeydi ki, Süleyman Süreyya Bey, Ankara'nın politik nabzını elinde bulundurabiliyordu.

Her yıl özellikle Cumhuriyet Bayramı nedeniyle, günler öncesinden düzenlenen bay-

raklarla, defne yapraklarıyla süslü vitrinler, fotoğrafhanenin önünden geçenlerin ilgisini çeker, Süleyman Süreyya Bey'in fotoğraflarla yaptığı düzenlemeler takdirle seyredilirdi.

10 KASIM VİTRİNLERİ

Atatürk'ün ölümünden sonra, her 10 Kasım'da Foto Süreyya'nın özel olarak ışıklandırılmış tek bir Atatürk fotoğrafıyla yaptığı kompozisyon, başka kuruluşlara da örnek olur, İstiklâl Caddesi boyunca vitrinler, -ki çoğu yabancıların ve azınlıkların sahibi olduğu mağaza ve dükkânlardı- ay-yıldızlı bayraklar ve Atatürk fotoğraflarıyla süslenirdi.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Süleyman Süreyya Bey, renkli fotoğraf alanında da girişimlerde bulundu. 1946-47 yılıydı: Birleşik Devletler'deki Ansco fotoğraf firmasından renkli filmler getirtildi, bunlarla epey bir süre denemeler yapıldı. Ama o yıllardaki ulaşım zorluklarından olsa gerek, Foto Süreyya bu renkli fotoğraf çalışmalarını kesmek zorunda kaldı.

Çektiği fotoğraflarla, uluslararası sergilere de katılırdı Süleyman Süreyya... Bu arada, Bükreş'te yapılan bir sergiden yurda başarı madalyalarıyla dönmüştü.

TİTİZ BİR ARŞİVCİ

Foto Süreyya'nın Tünelbaşı'ndaki fotoğrafhanesinde gelin-damat fotoğrafları da çekilmekteydi, çocuk fotoğrafları da... Uygun güçte flaşlar olmadığı için, pek çok genç çiftin evlilik fotoğraflarını 300 - 500 vatlık ampuller kullanarak çekiyordu Süleyman Süreyya Bey. Çocuk fotoğraflarını çekerken, küçüklerin objektif karşısında sakin durmasını sağlamak için, Walt Disney'in Miki Fare, Vakvak Kardeş gibi birbirinden sevimli tiplerinin panolarından yararlandığını oğlu Orhan Bükey'den dinledim...

Aynı zamanda titiz bir arşivciydi de Süleyman Süreyya Bey... Çektiği fotoğrafları düzenli olarak arşivlediği için, yıllar önceki bir fotoğrafı yıllar boyunca sürüp giden düzenli çalışması sayesinde birkaç dakika içinde muhafaza ettiği yerde bulur, çıkartıverirdi.

Süreyya Bey'in yayıncılığı

Fransızca'dan başka Almanca ve İtalyanca da bilen Süleyman Süreyya Bey, hayatı boyunca yayıncılık da yaptı. Dergi ve de kitaplar yayımlamasındaki asıl neden, fotoğrafçılık konusunda kendisine gönderilen mektupları teker teker cevaplandıramamaktı. Eğer bir dergi çıkartırsa, sorulan soruların açıklamalarını konular halinde işleyebileceğine, böylece tek bir meraklıyı aydınlatmak yerine çok sayıda meraklıya yardımcı olabileceğine inanıyordu ki, doğrusu da buydu. Süleyman Süreyya Bey tarafından yayımlanan kitap ve dergiler şöyle sıralanıyor:

- 1924'te M. Avni ile birlikte 'Yeni Amelî ve Nazarî Fotoğrafya' kitabı
- 1928'de 'Lümiyer Fotoğraf Rehberi'
- 1928'de 'Gevaert Fotoğraf Rehberi' ve 'Fotoğrafçılığa ait Makine ve Levazımat' kataloğu
- 1931-1934 yılları arasında 'Foto Süreyya' adlı aylık dergi
- 1938-1941 yılları arasında 'Foto Magazin' adlı aylık dergi
- 1941-1946 yılları arasında 'Hollywood Dünyası' adında haftalık bir sinema dergisi
- 1942-1945 yılları arasında 'Ufuk' adlı haftalık siyasî dergi
- 1943-1945 yılları arasında 'Av ve Spor' adlı aylık spor dergisi...

Süleyman Süreyya Bey, yıllarca Hergün gazetesinde politika yazıları yazdıktan başka, dergilerde değişik konularda pek çok da makale kaleme almıştı.

1930'lardan 1940'ların sonuna kadar, İstanbul'un gece hayatında yer alan yabancı artistlerin bir bölümü Foto Süreyya'ya da uğrardı: İşte 1931'in Bayan Francesca'sı (solda).

Foto Süreyya'nın 1932 'Güzeller Albümü'

Süleyman Süreyya Bey'ın 'Foto Süreyya' adlı aylık dergisi zaman zaman özel yayınlar da yapardı: Bunlardan biri de, 'Dünya Güzeli' seçilen Keriman Hâlis Hanım'ın ve bu yarışmanın anısına yayımlanmıştı.

Süleyman Süreyya Bey'in oğlu Orhan Bükey, fotoğrafhanede arşivlenmiş fotoğrafların sayısının 60 bine yaklaştığını söylüyor. Hem de bunların çoğu, o zamanki tekniğin gereği, büyükçe cam plakalar üzerine çekilmiş büyük boyutlarda olmalarına rağmen!

Böylesine değerli bir arşiv sonra ne mi olmuştu? Stüdyo kapandığı zaman nasıl olduysa olmuş, hepsi imha edilmişti! Düşündükçe kahrolmamak elde değil! Cam plakalar üzerine çekim yapan ayaklı büyük makinesi ise, Süleyman Süreyya Bey'in ölümünden sonra, ailesi tarafından Mimar Sinan Üniversitesi'ne hediye edilmişti.

Süleyman Süreyya Bey, stüdyosunda kendi çalıştıktan başka, yanında çok değerli fotoğraf ustalarını da çalıştırmış bir kişiydi. Bunların başında 'Willy' adlı Alman usta geliyor.

Willy, İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine, çaresiz, memleketine dönmeye mecbur kalmıştı. Sonra, Kazbekyan Usta var... Mesleğine Lâle Sineması'nda fotoğrafhane açarak devam eden bu ustanın adı, aradan yıllar geçmesine rağmen 'Foto Kazbek' olarak hâlâ hatırlardadır. Renklendirme ve pastel ustası, Rusya göçmeni Emin Bey... Sonradan o da ayrılarak Foto Sabah'ı açmıştı. 1932'de Rusya'dan gelen Reşat Başmak... 1950'de Sivas'ın Zara ilçesinden gelen Mehmet Ali Sevim Usta... Hangi birini saymalı ki...

AİLE BÜYÜKLERİNİN FOTOĞRAFLARI

Süleyman Süreyya Bey'in vefatı, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın ikinci gününe rastladı. 21 Temmuz 1974 günü hayattan ayrıldığı zaman, 79 yaşında idi. En büyük arzusu gençlere fotoğrafçılığı sevdirmek, kendi bildiklerini gençlere öğretmek, hepsinden de önemlisi, her evde hayattan ayrılmış aile büyüklerinin birer fotoğrafının bulunmasını sağlamaktı!

Bu konu açılınca şöyle demekten kendini alamazdı: "Bir Bulgar köylüsünün evinde belki sandalye bile yoktur ama, ecdadının büyütülmüş fotoğrafları duvardadır." ■

Süleyman Süreyya Bükey, orta yaş dönemlerindeki bir fotoğrafında (sağda). Foto Süreyya'nın objektifinden, 1932'nin Güzellik Kraliçesi Nazire Hanım'ın fotoğrafı (en sağda): Nazire Hanım, Foto Süreyya dergisinde yayımlanan görüntüsünü, "Zevkle okuduğum Foto'ya" diye imzalamış.

popüler
tarih
populer.tarih@dunya.com Nisan 2005 Sayı 56 4 YTL / 4.000.000 TL

ANKARA'DAKİ İLK MECLİS

Osmanlı'nın Türkmen ve Yörük aşiretleri

Boğaziçi Lisesi'nin tarihçesi

İlk yerli otomobil 'Devrim'in öyküsü

'Kiralık Konak' ile gündeme gelenler...

Uğural Vanthoft'un 'Çanakkale Savaşları' koleksiyonu

Nazar boncuğunun İzmirli son ustaları

II. Enternasyonal arşivlerinden bir Taşnak-Ermeni belgesi

'Her köyde silahlandık'

İlk kez Popüler Tarih'te

ISSN 1302-6577 212323 05/04

Pertev Paşa Konağı'ndan Beyhan Sultan Sarayı'na...

Boğaziçi Lisesi

Dönemin varlıklı insanlarının desteğiyle, Divanyolu'nda, Pertev Paşa Konağı'nda açılan 'Feyz-i Âti Nümune Mektebi', 1935'te 'Boğaziçi Lisesi' adını almış ve o yılların en prestijli eğitim kurumu olmuştu.

ENGİN NARİN

"Feyziati„ yandı

Yangın bir kıvılcımdan çıktı, hasarat 100 bin lira kadardır

Sabahleyin mekteplerini bir harabe halinde

Evvelki gece saat ikide Çarşamba'da Feyziati Lisesinde bir yangın çıkmış ve Cifteseraylar namındaki büyük iki bina kâmilen yanmıştır.

Yangın etrafında bir mahşerin mizin yapılığı tahkikatı araştırıyorsunuz

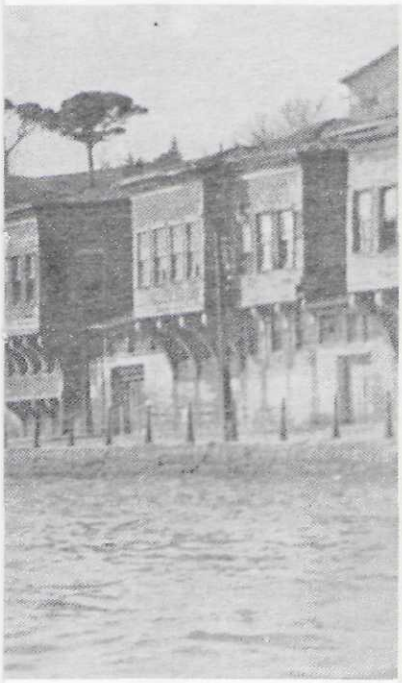
Yıl 1921... Savaş yılları, günden güne artan bir eğitim sorununu da beraberinde getirmişti. Öğretmenler maaşlarını alamadıkları için okula gidemeyecek durumdaydılar. Mahallelerde, Maarif Encümenleri kurularak bu soruna çözüm aranmaktaydı... İşte böyle bir dönemde, okulsuz kalan öğrencilere yardım etmek amacıyla, dönemin varlıklı insanlarının desteğiyle, Divanyolu'nda, Pertev Paşa Konağı'nda bir okul açıldı. 'Feyz-i Âti Nümune Mektebi' olarak kurulan bu okul, daha sonra 'Boğaziçi Lisesi' adını aldı, 1950'li yılların sonuna kadar sürecek bir serüven başladı...

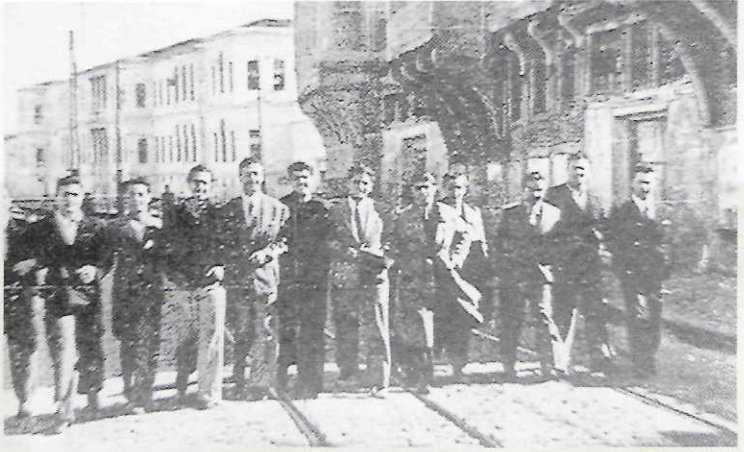
Okulun kurucuları, Galip Azmi ve Kudret Azmi Sandalcı adında, Selanikli iki kardeşti. Kurulduğu ilk yıl, okulda 234 öğrenci vardı. Çoğu fakir ve kimsesiz olan bu öğrencilerden eğitim parası alınmıyordu. İlk günden itibaren bü-

'Feyz-i Âti Nümune Mektebi'nin kurucuları B. Galip Azmi Sandalcı (altta) **ve Kudret Azmi Sandalcı** (sağ üstte). **Feyz-i Âti'deki yangın gazetelerde** (sağda, en üstte). **Boğaziçi Lisesi öğrencileri, 1930'larda bir geçit töreninde** (en sağda).

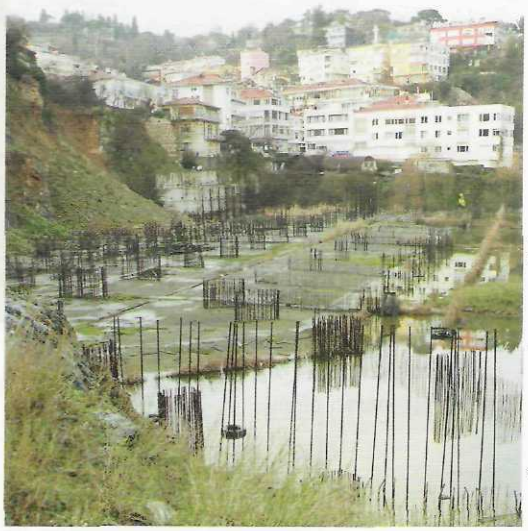

Beyhan Sultan'ın 100 odalı sarayı

Beyhan Sultan, 16 yıl üç ay padişahlık yapan III. Mustafa ile Adilşah Kadın'ın kızıdır. III.Selim kız kardeşini çok seviyor olmalı ki, 1804'te ona, Akıntıburnu'ndaki bu sarayı yaptırmış. Sarayın mimarı Teodor Efendi. Başlangıçta, Osmanlı mimarisine uygun olarak yapılan bu ahşap yapı 1865'te yıkılmış, yerine 1958'e dek yaşayacak kâgir saray yapılmış.

Beyhan Sultan vefatına, yani 1824'e kadar burada ve Çırağan'daki sarayında yaşamış. Onun ölümünden sonra da, Mihrimah, Atiye, Seniye, Zekiye ve Feride sultanlar, bu sarayın konuğu olmuş. 150 yıllık bir tarihe sahip olan ve sonrasında da Boğaziçi Lisesi öğrencilerine *(üstte)* ev sahipliği yapan bu saray, 1960'lı yıllarda yıkılmış. Bugün, sarayın yerinde tamamlanmamış bir otel inşaatı bulunuyor *(sağda)*.

FOTOĞRAFLAR: MİRHAN BİLİR

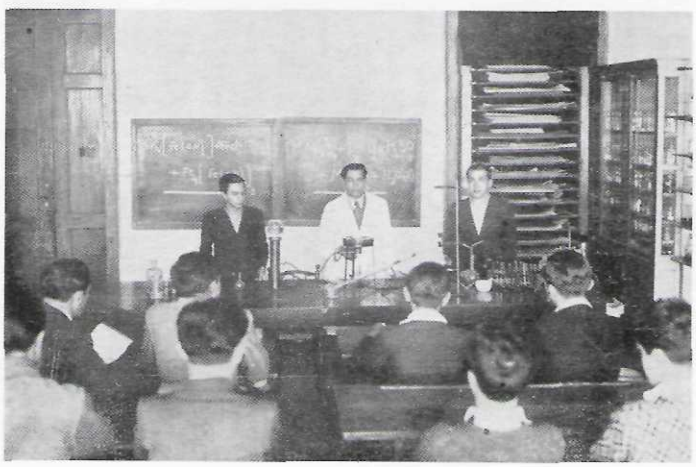
yük bir gelişme gösteren okul, ikinci yıl eğitime 320 öğrenciyle devam etti.

1924 yılına gelindiğinde Feyz-i Âti Nümune Mektebi yöneticileri, daha eski ve malî açıdan zor bir durumda olan, müdürlüğünü İbrahim Alaettin Gövsa'nın yaptığı 'Bakırköy İttihat Mektebi'ni de kadrolarına kattılar. İki kurumun birleşmesi ile Divanyolu'ndaki Şerif Paşa Konağı kiralandı ve o yıl eğitime 'Feyziati' adıyla başlandı (Bu konağın adı, bazı kaynaklarda, özellikle gazete haberlerinde, 'Çiftesaraylar' olarak anılmaktadır).

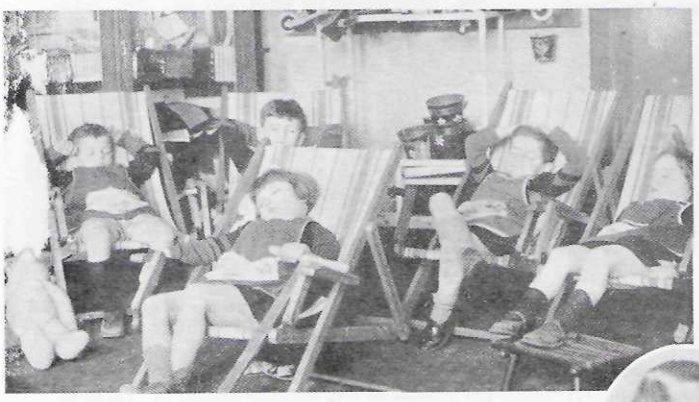
Kız ve erkek öğrencilerin yatılı olarak okuduğu bu binada, kimya, fizik laboratuarları, konferans, sinema ve jimnastik salonları bulunuyordu. Öğretmen kadrosu da her zaman en kaliteli seviyede tutuluyordu. Ne yazık ki, büyük emeklerle kurulan bu okul, kuruluşundan 9 yıl sonra, 5 Şubat 1930 gecesi çıkan bir yangınla, iki saatte kül oldu...

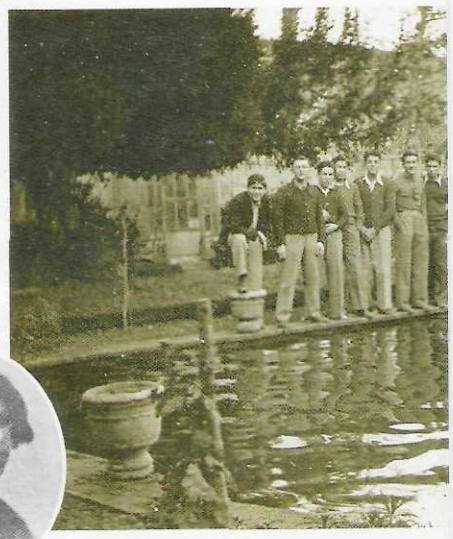
Yangın haberi, 6 Şubat 1930 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, özetle şöyle veriliyordu:

"Bütün öğrenciler yattıktan sonra, nöbetçi hademeler katlardaki sobaların ateşlerini mangallara almışlardı. Fakat, lisenin kızlar tarafında nöbetçi bulunan Hatice Hanım, yemekhanenin sobasındaki ateşi alırken tahta döşemeye sıçrayan kıvılcımı fark etmemiştir. Herkesin uykuya daldığı saatlerde, kıvılcım döşemeyi yakmış ve yemekhanenin alt ka-

Boğaziçi Lisesi kimya laboratuvarı (solda).

1935-36 yıllarında, Boğaziçi Lisesi anaokulu öğrencileri (sağda) ve öğretmenleri B. Tuna Hanım (sağ altta). Dr. Rıfat Tınç'ın arşivinden: Öğrenciler ünlü havuzun başında (en sağda).

Eğitime adanan bir ömür...

Feyz-i Âti Lisesi'nin iyi bir eğitim vermesinde en önemli etkenlerden biri de, okul müdürü Hıfzı Tevfik Gönensay'dır *(sağda)*. Kendisi, çok iyi bir edebiyatçı olmasının yanında, başarılı bir idarecidir. Okulun diğer kurucuları gibi Selânikli'dir. Gönensay, Mülkiye'den mezun olduktan sonra, 29 yaşındayken bu okula müdür tayin edilmiş ve neredeyse ölümüne kadar bu görevini devam ettirmiş. Müdürlüğün yanı sıra edebiyat ve tarih öğretmenliği de yapmış. Çok zarif giyinen, otoriter, bir o kadar da sayılan ve sevilen bir idareci olmuş.

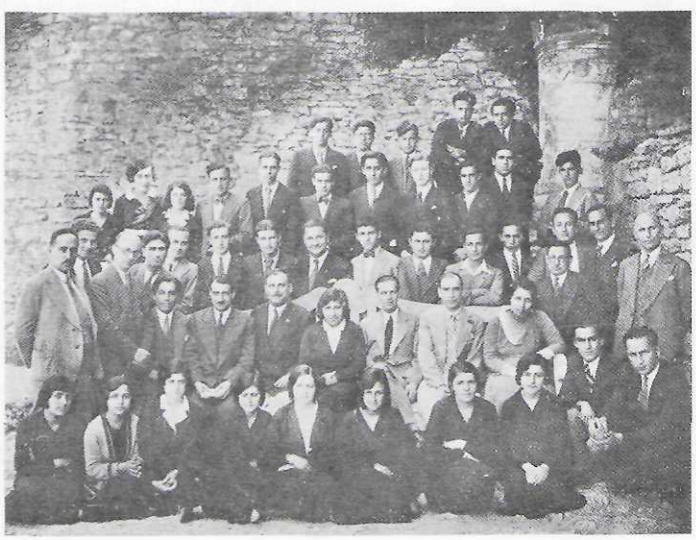
Amaçları İstanbul'daki boş binalardan birinin okula tahsisini ve öğrencilerin eğitime devamını sağlamaktı... Feyz-i Âti Lisesi, 15 gün sonra, geçici bir binada eğitime başladı. Bir yıl sonra, 1931'de ise son binası olan, Bebek Akıntıburnu'nda bulunan 'Beyhan Sultan Sarayı'na taşındı (Bazı kaynaklarda, özellikle okulun yıllıklarından bir kaçında, bu binanın adı 'Çiftesaraylar' olarak geçiyor. Fakat biz bu konuda, okulun eski öğrencilerinden, ünlü siyasetçi, yazar Cahit Kayra'nın 'Bebek, Mekânlar ve Zamanlar' adlı kitabını kaynak aldık).

Bir tütün deposu olarak kullanılmaya başlandığından beri bakımsız kalan Beyhan Sultan Sarayı, önce büyük bir tadilattan geçti. Cahit Kayra o ilk günleri, "Burada öğrenime başladığımız günlerde hâlâ tütün kokuyordu" diye anlatıyor kitabında.

tındaki odanın muşambalı ve yağlıboyalı tavanına sıçramıştır. Yangın fark edildiğinde ise artık çok geç kalınmıştır. Müdire Türkan Hanım, önce itfaiyeyi aramış, sonra da tüm öğrencileri binadan çıkarmıştır. Fakat itfaiye, yangını söndürmek için su bulamayınca, yangın genişlemiş, Beyazıt havuzundan su çekilmeye çalışılsa da yeterli olmamış ve Çiftesaraylar, içindeki tüm eşyalarla birlikte kül olmuştur..."

O günlerde okulda, 300 yatılı, 500 gündüzlü öğrenci eğitim görüyordu. Olayın hemen ardından, okulun kurucusu Kudret Sandalcı ve Müdürü Hıfzı Tevfik Gönensay Ankara'ya giderek Milli Eğitim Bakanlığı ve hükümet yetkililerine müracaat ettiler.

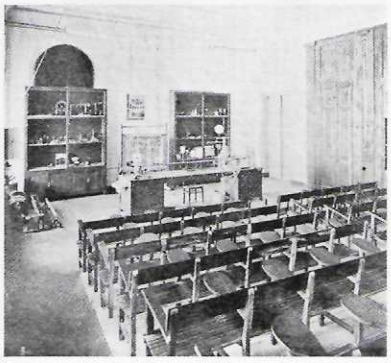

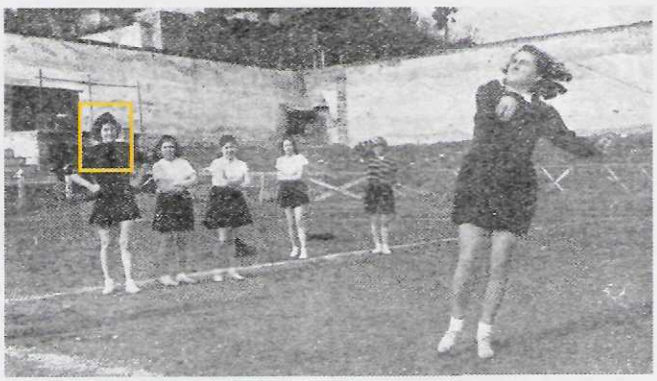
'Feyz-i Âti' öğrencileri bir geçit töreninde (sağ üstte). Feyz-i Âti Nümune Mektebi'nin 1931-32 yılı *mezunlarından* bir grup (sağda). Boğaziçi Lisesi fizik laboratuvarı (en sağda).

Önce kalorifer tesisatı yapıldı. Kısa bir süre içinde, kabul salonu, sinema ve konferans salonları, yatakhane, yemekhane, laboratuvar, kütüphane ve teneffüs bölümleriyle, modern bir okulun bütün imkânları yaratıldı.

Yeni dil akımları göz önüne alınarak, 14 Aralık 1935'te, okulun adı 'Boğaziçi Lisesi' olarak değiştirildi. Boğaziçi Lisesi ilk, orta ve lise kısımlarından itibaren karma eğitim veren, yatılı kısmı da bulunan bir okuldu. En parlak dönemini 1935 ile 1945 yılları arasında geçirdi; İstanbul'un en saygın okullarından biri haline geldi. Öğrencilerinin çoğu mesleklerinde Türkiye'nin önde gelen kişileri oldular. Boğaziçi Lisesi, şimdi mezunlarının anılarında yaşıyor...

Boğaziçi Lisesi 1941 mezunlarından Nurinisa Rodoslu, okuldaki spor faaliyetlerinden birini izliyor.

Nurinisa Rodoslu (1941 mezunu)

➤ *Yatılı öğrenci miydiniz?*

Evet, 1938'de Ankara'dan gelmiştim. 1940-41 öğrenim döneminde mezun oldum. Mektebi bitirdikten sonra tıbbiyeyi kazandım, Ankara'ya döndüm. Evlendim, eğitimimi tamamlamadım. Sonra, 1964'te tekrar İstanbul'a, Arnavutköy'e yerleştik.

➤ *Okulunuz spora olduğu kadar sanatsal faaliyetlere de önem veriyor muydu?*

Ben spor yapıyordum. Atletizm, voleybol, gülle atma... Ama okulumuzun temsil kolu da fevkalade idi. Operet, tiyatro çalışıyordu arkadaşlarımız, hocalarımız yardım ediyordu. Çok güzel gösteriler yapıyorlardı. Tabii binamız bir saraydı. Döner sahnemiz bile vardı. Hatırlıyorum, 'Krizantem Opereti' mesela, çok başarılı sergilenmişti... Ayrıca her hafta hocalarımız, imkânları dahilinde bizi operaya, tiyatroya ya da sinemaya götürürlerdi. Bilhassa biz daimi leylîleri (yatılıları). Tabii o hafta ceza almamak kaydı ile. Ceza almak, nokta almak demekti. Nokta alan gidemezdi. Mümkün mertebe yaramazlık etmemeye çalışırdık.

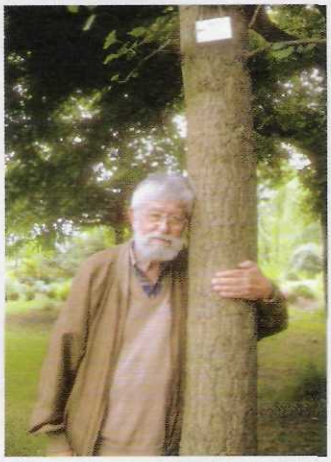
➤ *Okul binanızın yıkıldığını öğrendiğinizde ne hissettiniz?*

Bu benim için son derece acıdır; üzüldüm, ağladım... Binamız çok güzeldi, bir saraydı. Menderes döneminde yıkıldı. Nedenini hâlâ anlamış değilim. O günkü gazete haberlerine de konu olmuştu bu olay, "Adnan Bey Boğaz yollarını açıyor, çok güzel olacak" diye. Ama hiçbir şey olmadı. Hiçbir işe yaramadı. Ne o yol genişledi, ne de oraya daha güzel bir bina yapılabildi... Şahane bir bahçesi vardı binanın, erguvanlar, çamlar; büyük bir havuz...

Hayrettin Karaca

(1940 mezunu, TEMA Vakfı Onursal Başkanı)

➤ *Boğaziçi Lisesi'ndeyken seçtiğiniz meslek neydi?*

Öğretmenlerimden beni en çok etkileyen Nihat Sami Banarlı'dır; edebiyatı çok sevdirmiştir bana. Daha çok halk edebiyatçılarını, mesela Karacaoğlan... Bugün bile tekrar tekrar okurum, baş ucu kitabımdır. Onun verdiği kültür ve bilgiyle tarih ve edebiyat okumaya meyilliydim. Bu isteğimi babama bildirdim. Rahmetli, olmaz öyle şey dedi. Sanayici olduk. Ama hâlâ tarih ve edebiyat okumak üzerinde hevesim kaldı.

➤ *Okulda Hıfzı Tevfik Gönensay'ın çok büyük emeği var. Öğrenciler öğretmenlerini nasıl değerlendirirlerdi?*

Ben, kardeşlerimle ve halamın oğluyla beraber okuyordum. Onlar orta okuldaydı, ben lisede. Kütüphane murakıbı (sorumlusu) idim. Kazım Mirşan vardır; şimdi Türkolog. Onunla beraber kütüphaneye girerdik. Birgün kütüphaneye giderken, kardeşimle halamın oğlu koşarak geçtiler önümden. Koşmak haylazlık, yaramazlık gibi geliyordu onlara ... Beni görünce yavaşladılar. Hocamız Hıfzı Tevfik gördü, 'Bunlar senin önünde neden yavaşladı? dedi; 'Ben onların hem ağabeyi hem de velisiyim' dedim. Sorumluydum onlardan. Hıfzı Tevfik'in sevmesi, şöyle ufacık yanağınıza dokunmasıydı; sevdiğini öyle belli ederdi. Gülümsedi, dokundu yanağıma... Çok saygı duyulan bir öğretmendi. Çekinirdik doğrusu... Bir de matematik hocamız vardı. Hüsniye Çuhadar. Ondan da çok çekinirdik. Topuk sesini işittik mi, hemen herkes yaptığı yaramazlığı, gürültüyü keserdi...

➤ *Spor faaliyetlerine önem verilir miydi?*

Mesela, okulun futbol takımında milli takım oyuncuları vardı; Kaleci Cihat, sağ açık Erol... Mektepteki arkadaşlarımızdan bazıları, Galatasaray ve Fenerbahçe'de oynuyorlardı. Bombala Niyazi vardı; Ankaragücü'nden gelmişti, daha

Hayrettin Karaca'nın da görevli olduğu Boğaziçi Lisesi kütüphanesi (altta).

Kadir Has

(1941 mezunu, HASVAK Yön. Kur. Başk.)

➤ *Anadolu'dan gelmiş bir çocuk için İstanbul zor oldu mu?*

İstanbul'a Adana'dan geldik; o yöreye özgü bir aksanım vardı o zamanlarda. Arada bir konuşuyorum. Baktım gülüşmeler, kahkaha falan oluyor. Adana'da kullanılan bir kelime kullanıyorum; hoca 'bu ne demek?' diyor. Açıklıyorum, 'Yok' diyor, 'burada böyle bir kelime yok. Bu Adana tabiridir'... İşte böyle başladık.

➤ *Okula ne kadar aylık verilirdi ?*

Biz, 1937'de senelik 350 lira verirdik. Bazılarının pazarlık payı vardı, o zaman 250 liraya kadar inerdi ücret. Ben hiç pazarlık yapmazdım, çok para vereyim ama itibarlı talebeler arasında olayım diye. Haftada 2 lira da haftalığım vardı.

➤ *Kitabınızda, çok rahat bir öğrenim hayatı geçirdiğinizi anlatmışsınız. O günün Türkiye'si içinde değerlendirirsek, lükseleriniz nelerdi?*

O günün Türkiye'si, artık yüzünü Avrupa'ya çevirmiş bir Türkiye idi. İş hayatında, müteşebbisler çoğalmaya başlamıştı. Zaten Adana'nın en zengin ailesinin oğluydum. Çocukluğumdan beri iyi giyinmeyi çok severdim. Bu ta-

Boğaziçi Lisesi mezunlarından Dr. Rıfat Tınç'ın (ortada) arşivinden: 10 B Sınıfı 1939'un 19 Mayıs'ında.

okurken Fenerbahçe'de futbol oynuyordu.

➤ *Siz nasıl bir öğrenciydiniz?*

Ben cılız bir öğrenciydim; en kısa boylulardan biriydim. Daîmi yatılılar vardı, ben de öyleydim. Cumartesi yarım gün okul vardı. Sonra Arnavutköy'de volta atardık. Bir turşucu vardı Bebek'te; oraya kadar yürüyüp bir bardak turşu suyu içmek, o günün eğlencelerinden biriydi... Bir gün Arnavutköy'de volta atıyoruz. O zamanlar Rumlar da vardı Arnavutköy'de. Bir Rum kızı önümüzden gidiyor, biz de onu takip ediyoruz. Aramızdaki mesafeyi hiç bozmuyoruz. O günün çapkınlığı işte!.. Ama, öyle laf atma ya da başka bir şey yok. Kızların bize şöyle bir bakması yetiyordu. Ayazma diye bir yer vardı, kız oraya saptı. Biz de artık döneceğiz... Bir ufak çocuk çıktı, bize 'lacivert ceketli gelsin' dedi. Baktık üstümüze; kastettikleri benim. Arkadaşlarım beni iteklemeye başladı, git diye. Ama ben gitmemek için çırpınıyorum... Niye gitmedim biliyor musun? Kekemeydim de ondan... Hatta arkadaşlarım 'gügü' derdi bana. Gitsem, nasıl konuşacağım kızla!

357 Hayrettin KARACA
«Bandırma 1922»

Ahlâkî meseleler üzerinde durmaştmı seven Hayrettin hassas bir arkadaşımızdır. Öğrendiğimize göre lirik şiirleri varmış.

Lâkin tenkitten kaçındığı ve sırf kendisi için yazdığından kimseye göstermemektedir. Mesleğini şimdiden tayin etmiştir.

bii İstanbul'a gelince daha da arttı. Fakat buraya geldiğim zaman, her şeyden önce talebeydim. En önemli sorunum sınıfımı geçmekti...

➤ *Çok çalışkan değilmişsiniz ama?..*

Hem çalıştım, hem de çalışmadım. İcap eden derslerden çalışmadan geçtim. Çalışmadan geçmeye imkân olmadığını gördüğümde ise sabahlara kadar çalıştım. Velhasıl, diploma almaya muvaffak oldum. Hayatı seven bir kimseyim. Böyle biri, bu hayatı sürdürebilmek için para kazanmak zorunda. Bunun için ben iş hayatıma daha fazla önem verdim...

➤ *Yine de, okul yıllığına baktığımızda sizi Talebe İdare Heyeti'nde görüyorum...*

Talebelerin idari yönetimde olması çok önemliydi. Türkiye'nin siyasî hayatında, o günlerde 'tek parti', Cumhuriyet Halk Partisi vardı. Demokrasi ülkemize henüz gelememişti; ama biz Boğaziçi Lisesi'nde okul başkanı olabilmek için kıran kırana bir seçim kampanyası yapardık. (Fotoğrafı göstererek) Bu fotoğrafta, talebe idare heyeti görülüyor. Bu heyette her sınıftan bir kişi olurdu. Ben 10. sınıf talebesiydim.... O günlerde çok sıkı bir kampanya başlattık. Destekçilerim de vardı. Mesela, gazete sahibi Sedat Simavi'nin oğlu Haldun Simavi... Haldun, babasının basın imkânlarını benim için kullanıyordu. Seçim sabahı okula geldik ki; okulun duvarları benim afişlerimle süslenmiş. Tabii bunları gören okul müdürü beni makamına çağırdı. 'Kadir nedir bu yaptığın? Ders çalışmıyorsun, bir de okul başkanı olursan, dersleri iyice rafa kaldırır sınıfta kalırsın' dedi. Politik cevabım hazırdı tabii: 'Ben başkan olmak istemiyorum, ama arkadaşlar beni istiyor. Arkadaşlar seçerse, onlara mâni olabilir miyim?'

➤ *Okulda disiplin nasıldı peki?*

Dersler zordu. Ciddi bir okuldu, pek çok kural vardı. Herkes çocuğunu buraya seve seve gönderiyordu. Özellikle okul müdürü son derece otoriterdi. Ayrıca müdür yardımcıları, müdür muavinleri de bize göz açtırmazlardı. Haftada bir, cumartesi dışarı çıkar, pazar günü dönerdik. Hafta içinde izin almak için müdüre gitmek gerekirdi, ama o da izin vermezdi zaten... ■

Kadir Has (solda), Boğaziçi Lisesi Talebe İdare Heyeti'nde (altta).

FOTOĞRAFLAR: BURCU ILGIN

Camın esrarengiz tılsımı

Nazar boncuğu

Nazar boncuğu ustaları, yıllarını ateşin çevresinde geçirmiş, gözlerindeki ışığı ateşe kaptırmış son cam dervişleridir. Fırınlardaki cam, belki de ustaların gözündeki ateşi çaldığı için, bu denli parlak ve göz alıcıdır...

BURCU ILGIN

'Kem gözler'in, nazarın hedefi olma, çok yaygın ve güçlü bir duygudur. Nazarın psikolojideki açıklaması ise, altbeyin sisteminin gözlerle iletişim kurduğu ve alt beyinden gelen güçlü nevrotik enerjinin karşı tarafın altbeynini etkilediği ve rahatsız edici bu aşırı nevrotik enerjinin hastalığa yol açtığı şeklindedir...

Geleneksel toplumlarda haset, kendinde olmayanın başkasında olmasını çekememe biçimindedir. Negatif bir eşitlik talebi olarak, eşitler arasında, yakınlar, akrabalar, kardeşler, arkadaşlar arasında belirir. Mevlana Mesnevi'sinde, "Tanrıya haset eden kişi yoktur" der. Padişahlara da haset edilmez...

Temelinde kıskançlık, kin ve nefret gibi duyguların yattığı, kem gözlü olarak tarif edilen kimselerin sahip olduğu kuvvetin, ruhun dışarıya açılan iki noktası sayılan gözler-

Bugün, geleneksel göz boncukları, İzmir'e bağlı Görece ve Kurudere köylerinde, bu işe gönül vermiş birkaç usta tarafından yapılıyor (üstte).

den çıkarak kurbana ulaştığına inanılır... Bu sebeple, uygarlık tarihinin hemen her döneminde, insanoğlu korkularından ve sıkıntılarından kurtulmak veya kötü etkileri savmak için, 'tılsım' adını verdiği büyülü nesnelere baş vurmuş. Üzerinde çeşitli harfler, rakamlar veya soyut şekiller bulunan tılsımların, tek tanrılı dinlerle birlikte kutsal metinlerinde çeşitli sembollerle birlikte kullanıldığı görülmüş. Bu sembollerden biri var ki, hemen her kültürde göze çarpmakta; bu sembol, 'göz' figürüdür...

Göz figürünün kökeni, 5 bin yıl önceki Mısır inançlarına uzanır. Dünyadaki bütün kötülükleri gören Mısır tanrısı Osiris'in gözünün, yoksulluğu ve cehaleti uzaklaştırdığına inanılırdı. Oğlu Horus, gözlerini açtığında ortalığın aydınlandığı, kapattığında karanlık olduğu düşünülürdü... Nazar ve göz tılsımı, Mısır'dan çıkıp tüm Akdeniz'e, Ortadoğu'ya, Avrupa'ya yayılmıştır.

Binlerce yıldır insanları koruduğuna inanılan gözün, Anadolu'da nazarlıklara yansıması da rastlantısal değildir. Hakim rengi mavi olan nazar boncuğu, Anadolu'da kem gözlere karşı kullanılan en yaygın tılsımdır.

Gözden yayılan nazara, renkli gözü simgeleyen mavi renkte bir göz boncuğuyla karşı durulmaya çalışılmıştır. Hemen her yerde binlerce cam gözün insanlara bakmasının tek nedeni, kem gözlerin yıkıcı etkilerini yine gözlü bir nazar boncuğuyla ortadan kaldırma çabasıdır.

Nazara karşı kullanılan göz boncuklarının doğum yeri, Anadolu'dur. Bugün geleneksel göz boncukları, sadece

Görece ve Kurudere köylerindeki nazar boncuğu ustalarının geleneksel yöntemlerle ürettikleri boncuklar (üstte ve altta).

Türkiye'de, İzmir'e bağlı Görece ve Kurudere köylerinde, bu işe gönül vermiş birkaç usta tarafından yapılıyor. Bu sanat, binlerce yıllık süreç içinde çok az değişime uğramış. 3 bin yıllık Antik Akdeniz cam sanatı, tüm incelikleriyle Anadolu göz boncuğu fırınlarında yaşıyor...

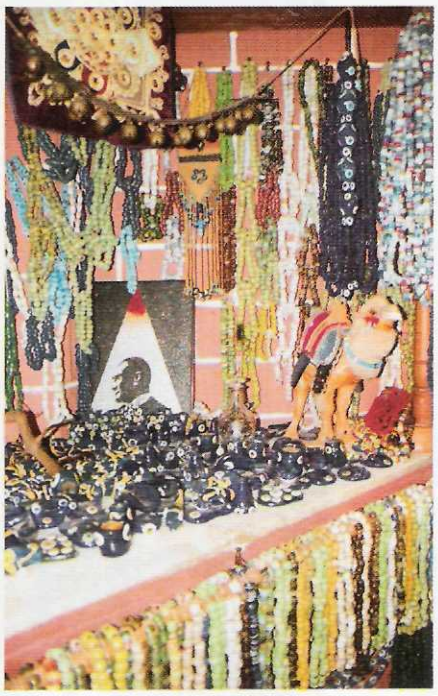

Bugün bu geleneği yaşatan az sayıdaki boncuk ustasının kökeni, 19. Yüzyıl sonlarında, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmaya başlamasıyla İzmir ve çevresine yerleşen Arap asıllı cam ustalarına dayanıyor. Anadolu'da unutulmaya yüz tutmuş olan cam işleme tekniği, bu tarihten sonra göz sembolüyle birleşerek yeniden hayat bulmuş. Önceleri Araphan ve Kemeraltı'nda ocak kurup hal hal ve göz boncuğu yapan ustalar, fırınların çıkardığı dumanın çevre sakinlerini rahatsız etmesi ve yangın tehlikesi yaratması üzerine, bu bölgeden sürülmüşler. 1930'larda büyük miktarda tükettikleri çam odununun bol olduğu Görece'ye, 1950'lerde Kurudere köyüne yerleşmişler...

Görece ve Kurudere'de ustalar, sabahın erken saatlerinde işlerinin başına geçiyorlar. Çam odunuyla yakılan fırın, atık camların ve özel olarak hazırlanan renklendirici kimyasalların fırın içindeki gözlere yerleştirilmesinin ardından, çok kısa sürede 900 santigrat derecelik bir sıcaklığa ulaşıyor. Bu sadece ateş tuğlası, kil ve samandan yapılmış olan fırınlardaki üstün teknolojinin bir göstergesi. Her gün inanılmaz bir ısı derecesine yükselip soğuyan fırınların üzerindeki kil sıva, hem ideal yalıtımı hem de dağılıp parçalanmasını önlüyor. Çam odunu ise yandığında yüksek ısı vermesi, çok az kül bırakması, cama parlaklık ve şeffaflık kazandırması nedeniyle, özellikle tercih ediliyor.

Ocağın gözlerinde, ateşin kızıllığını almış, sıvılaşmış cam bulunuyor. Ustaların elinde birazdan hayat bulacak olan erimiş cam, gözleri ateşe odaklanmış ustalara emanettir artık. Ustalar, çelik çubuklarıyla hızlı ama telaşsız, bilmediğimiz bir oyunu oynar gibidirler. Birkaç kesin hareketle erimiş cama biçim verilir. Kullanılan araçların adı bile, mistik bir törende okunan duaların yankıları gibidir. Ana

Kızgın fırın karşısında geçirilen uzun yıllar, ustaların her birine bozulmuş bir omurga, ateşin kavurduğu bir beden ve yarı körlük 'kazandırmış' (üstte ve sağda).

Farklı amaçlarla kullanılan nazar boncukları Görece ve Kurudere köylerindeki tezgâhlarda da sergileniyor (solda).

parçayı oluşturan camın sarıldığı çubuğun adı 'asebe', boncuğun üzerine gözleri kondurmada kullanılan şiş 'merdan', erimiş cama biçim verilen yassı demir 'merteke', boncuk işlendikten sonra soğumaya bırakıldığı bölüm 'kavara' diye anılır...

Göz boncuğunun renklendirilmesi, Sümer tabletlerinde anlatılandan farklı değildir. Bakır tozu, kepek ve sofra tuzu camla karıştırıldığında mavi renk; kalay, çinko kurşun ve cam karışımına bakır tozu eklendiğinde çeşitli tonlarda yeşil elde edilir. Cama opal karıştırıldığında ise kaliteli beyaz renge ulaşılır. Ama, her ustanın renklere ilişkin, uzun yıllar sonunda edindiği çok özel sırları da vardır.

Göz boncuğunda, klasikleşmiş isimleri bulunan temel figürler bulunur: 'Küçük dana göz', sadece bir yüzünde göz bulunan, üzerinde sarı renk bulunmayan bir boncuktur. 'Karagöz', silindir biçiminde olan ve üzerinde üç göz bulunan bir boncuktur

'Sarıgöz', yapımı özel ustalık isteyen bir boncuktur. 'Yedigöz' ise adını üzerindeki göz sayısından alır... Asıl nazar boncuğu ise, mavi üzerine sarı rengi bulunan göz boncuğudur. Sarı rengin içindeki kurşun, tıpkı nazarın bir kişi üzerindeki varlığının saptanmasını sağlayan kurşun dökme işleminde olduğu gibi, nazarın uzak tutulmasında ve kovulmasında da etkilidir.

Göz boncuklarının bir başka özelliği de özgün oluşlarıdır; renk tonları ve simetrileri, ustadan ustaya, fırından fırına, karışımdan karışıma değişir. Binlerce boncuk bir araya getirilecek olursa, hepsinin birbirinden farklı olduğu görülür. Dolayısıyla nazar boncuğu taşıyan herkes kendisine has, eşi benzeri olmayan bir boncuk taşır...

Simgesel mavi göz, sınırları aşarak gittiği her yere Anadolu'nun renkli mesajını da götürüyor. İyi ile kötünün sonsuz mücadelesinde iyiyi destekleyen saf bakışın, kötülüğün karşısındaki kararlı duruşun mesajı, o mavi gözlerden yayılıyor. Bu binlerce yılın tılsımı, Anadolu'da kem gözlere karşı yaptığı mücadeleyi dünyanın dört bucağında da sürdürüyor.

İnançlar ve kültürler, geleneksel tılsımın bu estetik ortamında birbirinin içine giriyor; kaynaşıyor. Günümüzden 5 bin yıl önce Mısır'dan yola çıkan 'göz', Anadolu cam ustalarının ışıltılı boncuklarıyla, insanlık serüveni içindeki o uzun gezisini sürdürüyor... ■

Süleyman Tokgöz...

Gelibolu'da bir gazeteci

FOTOĞRAFLAR: İSKENDER ÖZSOY

Çanakkale ve ilçelerinde yayımlanan ilk gazete olan 'Yeni Gelibolu Gazetesi'ni tek başına çıkaran ve her hafta okuyucularıyla buluşturan Süleyman Tokgöz, 54 yıldır ilk günkü heyecanı taşıyor ve hâlâ ayakta...

İSKENDER ÖZSOY

O bir gazeteci; adı Süleyman Tokgöz, 80 yaşında. 27 Ağustos 1951'den bu yana Çanakkale'nin Gelibolu ilçesinde 'Yeni Gelibolu Gazetesi'ni çıkarıyor. 'Yeni Gelibolu', Çanakkale ve ilçelerinde yayımlanan ilk gazete. Gazetesinin adını ilköğretim müfettişi Ethem Övül koymuş, Gelibolu'da bir yenilik diye. Tokgöz, 54 yıldır ilk günkü heyecanı taşıyor ve o yüzden hâlâ ayakta...

Gazetesini 45 yıl tabloid boyda dört sayfa günlük, sonra haftada iki gün çıkaran Tokgöz, üç yıldır da haftada bir gün tek yaprak yayımlıyor. Gazete, her hafta çarşamba gün öğleden sonra daha mürekkebi kurumadan okuyucularıyla buluşuyor.

Süleyman Tokgöz, haberleri topluyor, kurşun harfleri elle tek tek diziyor. Türkiye'de tek olan Alman malı Heidelberg marka, maşalı tabir edilen makinede elle basıyor ve dağıtıyor gazeteyi. Her hafta 300 adet basılan 'Yeni Gelibolu', ilçede dağıtıldıktan sonra posta yoluyla Türkiye'nin dört bir yanındaki abonelerine gönderiliyor.

Gelibolu'da 1960 yılından 1990 yılına kadar önce yazlık, sonra da kışlık Hürriyet Sineması'nı işleten Süleyman Tokgöz, o alanda da ilçede öncü...

Tokgöz'ün mesleğe başlamasından bu yana gazete hazırlama teknolojisi çok değişti; ama o değiştirmedi, değişme-

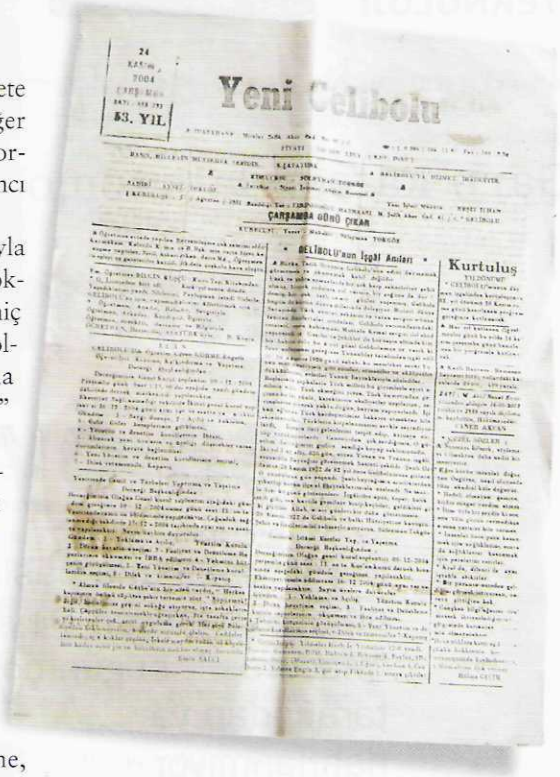
54 yıllık gazeteci Süleyman Tokgöz, 'Yeni Gelibolu' gazetesinin baskıdan çıkan ilk örnekleriyle (üstte).

di. Teknolojisi eski, ama meslek ilkeleri 54 yıl önce olduğu gibi yeni ve dipdiri. Tokgöz, içindeki meslek aşkını ve matbaayı kurarak gazeteciliğe başlayışını şöyle anlatıyor:

"İlkokuldayken yolda bulduğum gazeteleri eve getirir, düzeltir okurdum. Gelibolu Ortaokulu'ndaki Türkçe öğretmenim Haydar Ediskun beni, 'Sen gazeteci olursun' diye teşvik etti. Daha o zamanlardan gazeteci olmak aklımdaydı... Haydarpaşa'dan Gelibolu'ya döndükten sonra babamın ekmek fırınında çalışmaya başladım. Aradan epeyce bir zaman geçtikten sonra gazetede gördüğüm bir ilân, içimdeki gazetecilik aşkını körükledi; Almanya'dan matbaa makineleri geliyormuş... İstanbul'a gittim. Cebimdeki 100 liranın 95 lirasını kaparo olarak verip ayda 300 lira taksitle beş bin liraya makineyi aldım... Önceleri gazeteyi dört sayfa olarak çıkardım. Gazete çıkarmanın yanı sıra diğer matbaa işlerini de yapıyordum. Yanıma bana yardımcı olacak üç kişi aldım."

Mesleğini gönül rızasıyla ve sınırsız sevgiyle yapan Tokgöz, "54 yıldır bu sevgim hiç eksilmedi. İyi ki gazeteci olmuşum; dünyaya bir daha gelsem yine gazeteci olurum" diyor:

"Sabah ilk işim Gelibolu'yu şöyle bir dolaşmak olur. Gördüğüm aksaklıkları not ederim. Beni görenler de mutlaka bir şeyler anlatır. Sonra matbaaya gelir, aldığım notları sorar soruşturur, doğrulattıktan sonra haberleştiririm... Meslek ilkelerine, doğru haber yazma kurallarına sıkı sıkıya bağlıyım. Bugüne kadar bu kuralların dışına çıkmadım. Gazetecilikten başka bir dünyam yok. Haberle yatıp kalkıyorum. Gazete ve haber benim gıdam. Yurdun her tarafındaki abonelerim beni sık sık arar, 'memleketten sayende haberdar oluyoruz' diye..."

Yeni Gelibolu
53. YIL
ÇARŞAMBA günü ÇIKAR
GELİBOLU'nun İşgali Anıları
Kurtuluş

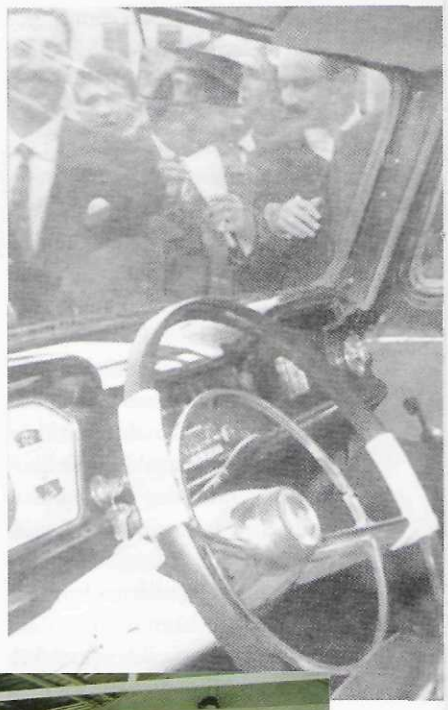
Yerel gazeteci olarak, bölgesinde bir çok başarıya da imza atan 'Yeni Gelibolu Gazetesi'nin sahibi Süleyman Tokgöz, "Yayınlarımla Gelibolu-Lâpseki arasında araba vapurlarının çalıştırılmasını sağladım. O zamana kadar iki yaka arasında ulaşım motorlarla sağlanıyordu... 1960'lı yıllarda göçmenler gelmişti buraya. Onları harap bir binaya yerleştirdiler. Bunun üzerine binanın eski olduğuna ve çökebileceğine yönelik haberler yazdım. Dönemin kaymakamı Zeki Ocaklı haberleri okuyunca binayı boşalttırdı. Bina boşaltıldıktan iki gün sonra çöktü... ABD başkanlarından J.F.Kennedy'nin öldürüldüğü haberini yabancı radyolardan dinleyip yazdım. Gazetem öğleden sonra çıktığı için Gelibolu halkı Kennedy'nin öldürüldüğünü önce Yeni Gelibolu'da okudu" diyor. ■

Tokgöz, 'Yeni Gelibolu' gazetesi bürosunun kapısında (solda).

'Garp kafasıyla' otomobil yapmak...

Devrim'in kısa öyküsü

Büyük umutlarla başlayan ancak arkası gelmeyen Devrim otomobili 'macerası', bugün çoğu kimse tarafından ya hatırlanmıyor ya da yanlış biliniyor...

FATİH TOPTAN

Türkiye'de, 1961 yılının çalkantılı siyasî ortamında, umutla başlayan, ancak arkası gelmeyen bir öykü yaşanır. Son derece kısıtlı imkânlarla ve kısıtlı bir zamanda, yüzde yüz yerli işçilikle ve yüzde seksenden fazlası yerli malzemelerle, Türkiye'nin ilk otomobili üretilir. Ancak, her ne olduysa, otomobilin seri üretimine geçilemez. Bugün, Devrim otomobilini hatırlayanların önemli bir kısmı, onu, benzin ikmali yapılmadığı için Cemal Gürsel'i yarı yolda bırakmasıyla tanıyor...

Öykü, 16 Haziran 1961'de, Ankara'da başlar. Devlet Demiryolları Fabrikaları ve Cer Daireleri'nin yönetici ve mühendislerinden oluşan 23 kişi, Ankara'ya bir toplantıya çağırılırlar. Toplantıya başkanlık eden, Devlet Demiryolları Genel Müdür Yardımcısı, yüksek mühendis Emin Bozoğlu, toplantı masasında bulunan 22 meslektaşına, Ulaştırma Bakanlığı'ndan gelen ve üzerinden 'gizli' ibaresi bulunan bir yazı okur. Yazıda, ordunun cadde binek ihtiyacını karşılayacak bir otomobil tipinin geliştirilmesi görevinin TCDD işletmesine verildiği ve bu amaçla 1 milyon 400 bin TL ödenek ayrıldığı belirtilir.

Kuşkusuz, o gün orada bulunanlar, böyle bir amaçla çağırıldıklarını tahmin etmiyorlardı. Yazı okunduğunda, ilkin odaya bir şaşkınlık hakim olur. Aydın Engin'in, '75 yılda Çarklardan Chip'lere' (Tarih

Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel Türk otomobili Devrim ile ilk gezisini, Anıtkabir'e yaptı (sağda, en üstte ve üstte). **Bugün Eskişehir'deki TÜLOMSAŞ tesislerinde sergilenen Devrim otomobili** (üstte, ortada).

"Türkiye'de otomobil yapılamaz„ iddiası "Devrim„le çürütüldü

ERDOĞAN BAYRAKTAR

Yapımı 129 günde tamamlanan Devrim otomobili, basında geniş yer bulmuştu (solda). Cemal Gürsel'i Anıtkabir'e götüren otomobilin içi (altta). Devrim otomobilleri Eskişehir'de (en altta).

Vakfı Yayınları) adlı kitapta bulunan yazısında aktardığına göre, o gün orada bulunanlardan biri olan yüksek mühendis Nurettin Erguvanlı, o anı şöyle anlatıyor: "Benim önce içim güldü. Sonra yüzüm. Baktım öteki arkadaşlarım da benden farksız değil. Bu bir gülücük ama, nasıl? Hani hem meydan okursun, hem de yenik düşmekten ürker, tedirgin olursun, o sırada gergin bir gülücük belirir ya insanın yüzünde. Tam öyle işte..."

Şaşkınlığın üzerinden, uzun bir teknik tartışmaya girilir ve ekip üç gün sonra, 19 Haziran 1961'de, Eskişehir Cer Atölyesi'nin, bir süredir kullanılmayan dökümhanesinde işe başlar. Zaman kısadır. Otomobilin, tam 129 gün sonrasına, Cumhuriyet Bayramı kutlama törenlerine yetişmesi gerekmektedir. İlk gün, çalışma ortamı düzenlenir ve çalışma grupları belirlenir. Ekip, Emin Bozoğlu başkanlığında, yönetim, tasarım, motor şanzıman, karoseri, süspansiyon ve fren, elektrik donanımı, döküm işleri, satın alma işleri ve maliyet hesapları olmak üzere gruplara ayrılır.

Çalışmaya, mümkün olduğunca çeşitli tipte otomobilin yapısı incelenerek başlanılır.

TÜLOMSAŞ'a bağlı kaynaklardaki bilgilere göre önce, karoseri için hazırlanan 1/10 ölçekli maketlerden seçilen birinin 1/1 ölçekli alçı modeli yapılır. Çeşitli parçalar, bu modelden alınan kalıplarla yapılmış beton bloklara çekilmek ve çekiçle düzeltilmek suretiyle tek tek imal edilir. İncelenen çeşitli modellerden sonra, Warswa motoru örnek alınarak yandan supaplı bir 4 silindirli motorun gövde ve başlığı, Sivas Demiryol Fabrikası'nda dökülüp, Ankara Demiryol Fabrikası'nda işlenir. Piston, segman ve kolları Eskişehir' de yapılır. Motor Ankara Demiryol Fabrikası'nda monte edilir. Frenlemede 40 beygir gücünden fazla güç alınamayan bu motora alternatif olarak Ankara Fabrikası, aynı gövde ve krank milinden yola çıkarak başka bir tip geliştirir. Bir üçüncü motor da Eskişehir'de imal edilir. Süspansiyon grubu ön takımları da Eskişehir'de imal edilir. Montaj sırasında karşılaşılan uyum sorunları da aşılarak, Devrim otomobilleri-

TÜLOMSAŞ'daki Devrim otomobili, cam bir garajda sergileniyor (sağda). **Deposunda yeterli benzin olmadığı için Gürsel'i ve beraberindekileri yarı yolda bırakan siyah Devrim otomobili** (altta).

Eskişehir'de 'Devrim'i yapan işçi ve mühendisler (üstte). **Ulaştırma Bakanı Orhan Mersinli'nin otomobil yatırımlarıyla ilgili açıklaması gazetelerde** (sağda, en üstte). **28 Ekim 1961 tarihli Milliyet gazetesi, ikinci Devrim otomobilinin tamamlandığını duyuruyor** (sağda, ortada).

nin ilki, Ekim'in ortalarında denenmeye hazır hale getirilir.

Devrim otomobilinin, bazı elektrik malzemeleri, göstergeler, lastikler, camlar ve rulmanlar gibi bazı parçalarının dışında, kullanılan malzemelerin yüzde sekseninden fazlası yerli malıdır. Jantların göbeğinde ve ön kaputta 'Devrim' yazar. Göstergelerdeki ibarelerin tamamında, 'hararet', 'benzin', 'yağ' gibi, Türkçe sözcükler kullanılır.

Üretilen üç Devrim otomobilinden ilki olan sarı renkli 'Devrim' hazırdır; deneme sürüşleri yapılarak testlerden geçirilir. İkinci otomobil ise siyah renge boyanır. Ankara'ya gidecek olanlar, bu iki otomobildir. Boyası yapılmayan ve koltukları takılmayan üçüncü otomobil ise Eskişehir'de kalır...

Devrim otomobillerinin Ankara yolculuğu nihayet başlar. İkinci otomobilin pasta cilasının vurulması, ancak yoldayken, trende mümkün olur. Katar şefi, buharlı lokomotifin kıvılcımlarının bir kazaya yol açmaması için otomobillerin benzin depolarının tümüyle boşaltılmasını ister. Ankara'ya varıldığında ise, depolara ilk benzin istasyonuna gitmeye yetecek kadar benzin koyulur. Ne var ki, Ankara'ya varıldığında, ekibi karşılayan Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in eskort polisleri, cumhurbaşkanının Meclis'in önünde beklediğini söyleyerek, otomobillerin benzin ikmali yapmasını engeller. Böylece, o meşhur 'trajik' olaya zemin hazırlanmış olur...

Cumhuriyet Bayramı sebebiyle düzenlenen tören sırasında, TBMM'nin önünde, Devrim otomobilleri, Ulaştırma Bakanı Orhan Mersinli tarafından Cemal Gürsel'e sunulur.

Yerli otomobil bir yıl tecrübe edilecek

Ulaştırma Bakanı "İhtiyacımız olan vasıtaları yapmak için 100 milyonluk yatırım lâzım,, dedi

ANKARA, ÖZEL

ULAŞTIRMA Bakanı Orhan Mersinli, dün yaptığı basın toplantısında «Ulaştırma ve haberleşme konusunda ihtiyacımız olan vasıtaların memleketimizde temin edilmesi için 100 milyon dolarlık yatırım yapmamız lâzımdır» demiştir.

Bakan Türk malı otomobilin mevcut arızalarını ve hattâ 175 bin dolar değerindeki hasarlıların da onarılıp

Devamı Sa. 2, Sü. 4 de

Otomobillerin yanına gelen Gürsel şunları söyler: "Bu eseri meydana getiren demiryollarının kıymetli mühendis ve işçilerini tebrik ederim. Bir aşağılık duygusu ile bugüne kadar otomobil yapamayız fikri böylece yıkılmış oluyor". Ardından, Mersinli, "Size bir numaralı otomobilin anahtarını takdim ediyorum. Bugün huzurunuzda iki otomobil var. Fakat atölyelerimizde iki otomobil daha yapılmaktadır" diyerek anahtarı Gürsel'e teslim eder ve otomobille ilgili bilgi verir.

2. YERLİ OTOMOBİL DE DÜN TAMAMLANDI

ESKİŞEHİR, ÖZEL

Eskişehir Cer Atelyesi fabrikalarında gizli olarak imalâtına devam edilen yerli otomobillerden ikincisi bitirilmiştir. Birincisine nazaran daha mükemmel olduğu söylenen otomobil 29 Ekim günü diğer iki modelle birlikte Ankarada teşhir edilecektir.

Otomobiller tren rengine boyanmış olup tip itibariyle 1961 Cumali veya Mercedes'i andırmaktadır.

Sonunda Gürsel; Fahri Özdilek, Orhan Mersinli ve Başyaver Binbaşı Kadri Erkek ile birlikte siyah renkli Devrim'e biner. Ancak, depoda yeterli benzin olmadığından, otomobil kısa sürede durur. Benzinin bittiğini öğrenen Gürsel, o 'ünlü' sözlerini söyler: "Garp kafasıyla otomobil yaptık, ancak şark kafasıyla ikma-

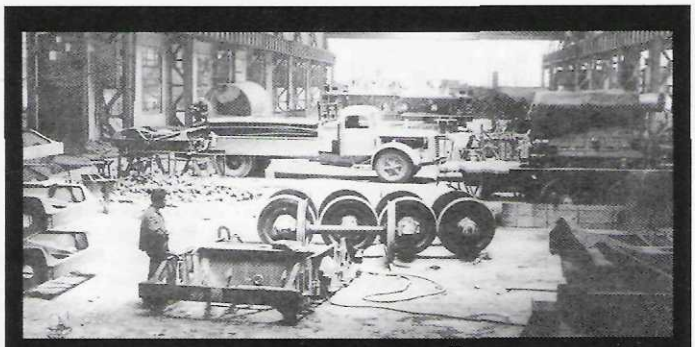

lini yapmadık..."

Bugün, Devrim otomobili tartışılırken, bazı noktalar bazen atlanabiliyor. Böylece, 'Devrim'in öyküsü', 'kahramanlıkla başladı, bir ihmal sonucu zor anlar yaşandı ve bu 'zor anlar' bazı kötü niyetli kişilerce kullanıldı' şeklinde özetlenebiliyor; olumsuz bir izlenim doğuyor. Evet, kuşkusuz otomobiller, son derece kıt imkânlarla ve büyük bir özveriyle üretilmiştir. Basit bir ihmal sonucu benzinin bitmesi de, kötü niyet kullanılarak abartılmış olabilir. Ancak, 'Devrim'in seri üretimine neden geçilmedi?' sorusunun cevabını, zamanın iktisadî ve siyasî koşullarında aramak gerekiyor.

'Devrim'in üretiminin ekonomik olması için, yıllık 20 bin adet üretilmesi gerektiği söyleniyordu ve bu talebin, o günün ihtiyaçlarının çok üzerinde olduğu vurgulanıyordu. Ancak, bugün 'lokomotif sektör' olarak nitelendirilen otomotiv sektörünün oluşması için başta bazı ekonomik tavizler verilemez miydi? Bunun yanında, o sıralarda Türkiye'ye yatırım yapan büyük uluslararası otomobil firmalarının ve hükümete karşı olan çevrelerin, 'Devrim'in seri üretimine geçilmesini engellediği yönünde de iddialar var. Bu soruların ve iddiaların tartışılmasını bir başka yazıya bırakarak, 'öykü'müze kaldığımız yerden devam edelim...

Eskişehir Cer Atölyesi'nden TÜLOMSAŞ'a

Devrim otomobilinin üretildiği Eskişehir Cer Atölyesi', 1984'te, 'Türkiye Lokomotif ve Motor Sanayii A.Ş. (TÜLOMSAŞ) adını alır. Kurum bugün, TCDD'nin lokomotif ve vagon ihtiyacını karşılamak üzere, çeşitli demiryolu araç ve gereçlerinin üretim ve onarımlarını yapıyor.

Türk yapısı otomobil Gürsel'e hediye edilirken ve otomobilin plânlarını hazırlayan Yüksek Mühendis Emin Dereğlu

İlk Türk otomobili Gürsel'e hediye edildi

Cumhurbaşkanı, otomobillerin seri olarak ve daha ucuza imâlini emretti

Ankara, 29 (Cumhuriyet-Telefon) Son bir törenle Cumhurbaşkanı Ce... «Devrim» ismini taşıyan Türk ... Gürsel'e hediye edilmiştir. ... Cumhurbaşkanı Konutu ... Büyük Millet Meclisi binasında yapı...

— Arkası Sa. 3 Sü. 7 de —

Benzinin bitmesinin ardından, Gürsel ve beraberindekiler, sarı renkli 'Devrim'e geçer. Bununla, Anıtkabir'e giderler. Yaşanan olaya karşın, Gürsel, Devrim otomobillerinin seri üretimi ve fiyatlarının ucuzlatılması yönünde direktif verir.

Aynı gün, Ulaştırma Bakanı Orhan Mersinli, yaptığı basın toplantısında, ulaştırma ve haberleşme konusunda ihtiyaç duyulan vasıtaların temin edilebilmesi için 100 milyon dolarlık yatırım yapılması gerektiğini söyler. 'Numune otomobilin' yapılması ile ilk aşamanın geçildiğini söyleyen Mersinli, 'Devrim'in, bir sene boyunca çeşitli şartlarda deneneceğini, diğer taraftan da otomobilin seri üretimi için gerekli çalışmaların yürütüleceğini vurgular. Mersinli ayrıca, yerli otomobil piyasaya çıktığında, kendi ayarındaki yabancı otomobillerden çok daha ucuza satılacağını da belirtir.

Ancak, seri üretime hiçbir zaman geçilmez. Üretilen Devrim otomobillerinden sadece birisi bugüne ulaşır. Halen çalışır durumda olan bu otomobil, 2002 yılında TÜLOMSAŞ Müzesi'nde özel olarak yapılan camlı garajda sergilenmeye başlanır...

Devrim'i üreten grupta yer alan ve aynı zamanda, o talihsiz anda Devrim'in direksiyonunda bulunan, yüksek mühendis Rıfat Serdaroğlu'nun, Aydın Engin'in aktardığı şu sözleriyle bitirelim yazımızı: "Bir otomobil fabrikası kurulmadan ve yardımcı sanayi tam oluşmadan seri halinde otomobil yapılamayacağını herkes bilir. Biz de biliyorduk tabii. Biz sadece, istenirse ve zorlanırsa, Türkiye'de otomobil yapılabileceğini ve hatta bu yolda geç bile kalınmış olduğunu göstermiş olduk. Zaten asıl hedef de buydu." ■

Devrim otomobillerinin 29 Ekim 1961'de, Cumhurbaşkanı Gürsel'e tanıtılması, gazetelerde de yer almıştı (sol üstte). Tamamlanan Devrim otomobilleri Eskişehir'de (solda).

Görelilik kuramının 100. ve ölümünün 50. yılında

Albert Einstein

Einstein'ın, dünyayı algılayışımızı kökten değiştirecek çalışmalarına başlayışının 100. yılı, Almanya'da 'Einstein Yılı' olarak kutlanıyor...

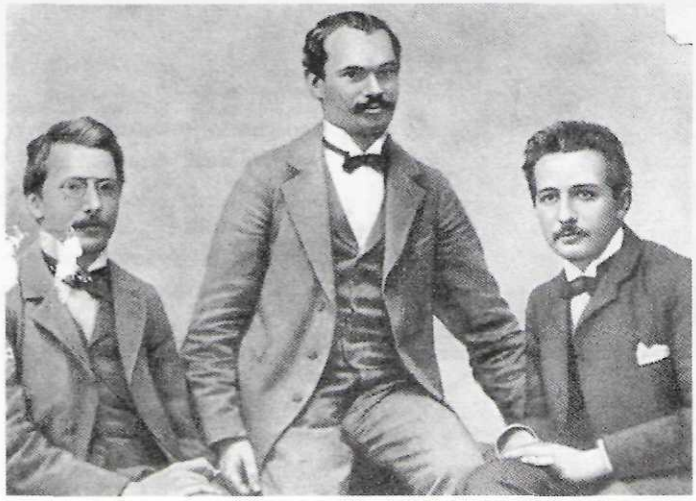
FATİH TOPTAN

Bundan 100 yıl önce, Bern'deki patent bürosunda çalışan bir 'üçüncü sınıf teknik uzman'ın, Almanların ünlü fizik dergisi 'Annalen der Physik'te, art arda dört makalesi yayımlanır. Makalelerdeki görüşler, hemen farkına varılmasa da, insanlığın evrene bakışını köklü bir biçimde değiştirecektir. Makalelerin yazarı, 'üçüncü sınıf teknik uzman' Albert Einstein'dır...

Bilim alanında çok büyük işler yapmakla beraber, yaşamı boyunca tek çabası bu olmadı Einstein'ın. Ve belki de bu yüzden, bugün hiçbir bilim insanının ulaşamadığı ölçüde popülerliğe sahip...

Bugün, 'deha' sözcüğü adıyla neredeyse özdeşleşmiş olsa da, o bu dehasını başlarda pek açığa vurmaz. 14 Mart 1879'da, Yahudi kökenli bir ailenin oğlu olarak Almanya'nın Ulm kentinde doğar. İçe dönük, oyundan pek hoşlanmayan bir çocuktur. 3 yaşındayken konuşmaya başlar. 4-5 yaşlarındayken, babasının gösterdiği pusula ile bilime olan merakı başlar. Daha sonra, anılarında, pusulanın iğnesinin kararlı bir biçimde işlemesinin, bildiği başka olaylara ve bunların oluşturduğu kavramlar dünyasına hiç uymadığını anlatacaktır. Einstein, böylece, görünenlerin arkasında saklı bir şeyler olması gerektiğini düşünmeye başlar...

1884 tarihli bir *fotoğrafta, Albert* ve kızkardeşi Maja (sağ üstte). Bern, 1910: Einstein ve okul arkadaşları Paul Habicht ve Maurice Solouine (sağda).

İlkokulu, pek başarılı olmayan bir işadamı olan babasının işi sebebiyle bir yaşında taşındıkları Münih'te, bir Katolik okulunun tek öğrencisi olarak tamamlar. Bu sıralarda, mühendis olan amcasından cebir ve geometri dersleri almaya başlar. 12 yaşında, 'pusula'dan sonraki en önemli bilimsel etkiyi, Öklid geometrisindeki 'Pisagor' teoreminin keşfiyle yaşar. Anılarında, Pisagor teoreminin kendisinde, alışılmadık olayların açıklanmasına yönelik bir eğilim yarattığını ve görünürdeki karmaşıklığın altında mantıksal bir çözümün yattığına ilişkin bir düşünceye yol açtığını yazacaktır...

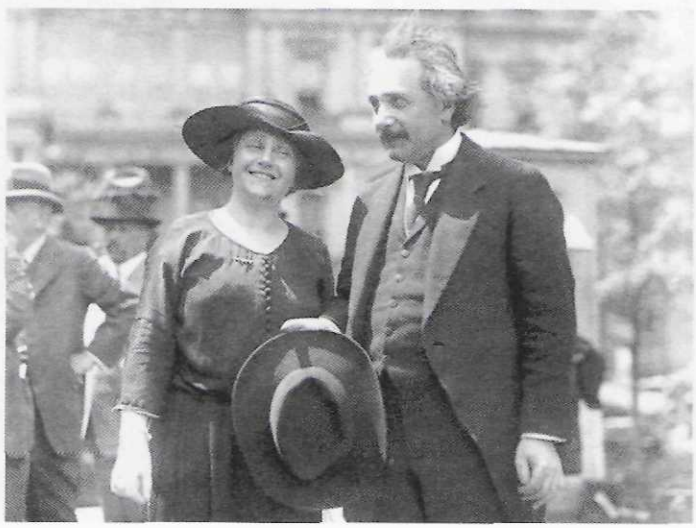
15 yaşında, Münih'teki Luitpol Gymnasium'una devam ederken, babasının işleri bozulur ve ailesi Milano'ya taşınır. Einstein, öğrenimine devam etmek için Münih'te bir ailenin yanında kalır. Ancak, Gymnasium'daki katı disiplinli ve ezberci eğitimden nefret etmektedir ve bundan kurtulmanın yollarını aramaktadır. Ailesinin gidişinden altı ay sonra, bir doktordan, sinir bozukluğundan dolayı okulu bırakması ve ailesinin yanına gitmesi gerektiğine dair bir rapor alır. Ancak, üniversiteye gitmek istiyordur. Bunun için, matematik öğretmeninden, matematik bilgisinin Gymnasium diploması olmadan bir üniversiteye gitmeye yetecek kadar ileri olduğunu belirten bir rapor alır...

10 Aralık 1930: Einstein, kendisini ABD'ye götürecek geminin yanında (solda). Einstein Amerika'ya giderken yakınları tarafından uğurlanıyor (sol altta). Bir İsviçre pulunda Albert Einstein (en solda).

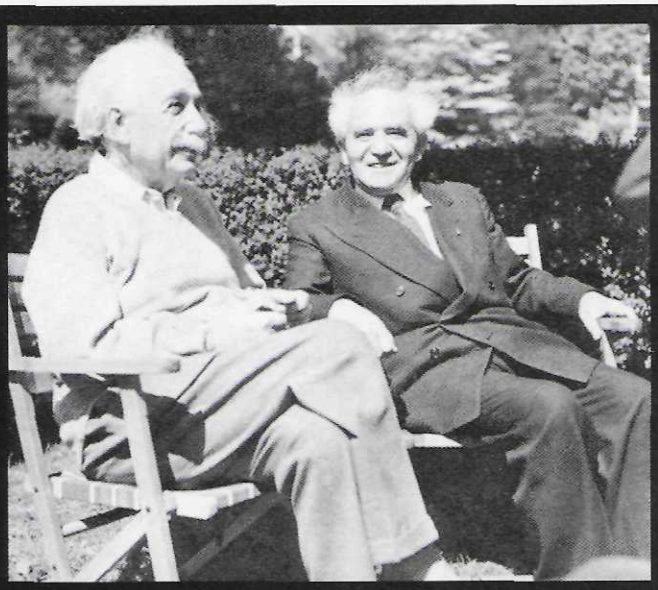
Planını başarıyla gerçekleştiren Einstein, ailesinin yanına, Milano'ya gider. Babasının yönlendirmesiyle, Zürih Teknik Üniversitesi'nin (ETH) sınavlarına girer. Bu okula gitmeyi, Einstein da, Münih'teki günlerinden beri istiyordur. Lise diploması olmadığı için, giriş sınavlarına katılır. Sınavı, matematik dışındaki konularda başarılı olamaması sebebiyle kazanamaz. Ancak, matematik sorularında gösterdiği üstün başarı okul müdürünü etkiler ve Einstein'a, bir İsviçre kanton lisesini bitirip yeniden başvurmasını tavsiye eder. Böylece, Aarau'daki bir lisede bir yıl okuyup diplomasını alır ve sonraki yıl yeniden başvurarak, sınava gerek kalmadan, ETH'nin, fizik ve matematik öğretmeni yetiştiren bölümüne girer.

1921 Nisan'ında çekilmiş bir fotoğrafta, Einstein ve ilk eşi Mileva Maric (solda).

Einstein ve Ortadoğu

Einstein, Nazilerin yükselişi karşısında Siyonist harekete destek verse de, milliyetçiliğe karşı olduğunu belirtir. 1952'de kendisine teklif edilen İsrail başkanlığı görevini reddeden Einstein, İsraillilerin Filistinli Araplara karşı tutumunu da zaman zaman eleştirir *(üstte; Einstein, 13 Mayıs 1951'de, New Jersey'de, İsrail Başbakanı David Ben-Gurion ile birlikte).*

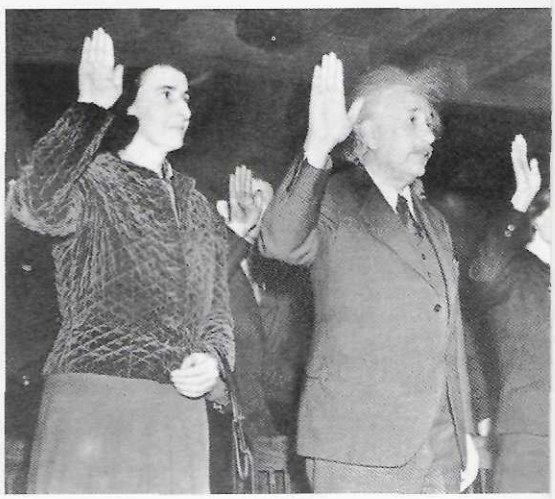

Einstein, anılarında ETH'de mükemmel öğretmenleri olduğunu ve güçlü bir matematik eğitimi aldığını, burada zamanının büyük bir bölümünü fizik laboratuvarında geçirdiğini anlatır. 1900'de mezun olduktan sonra, ETH'de veya bir başka yerde, ileri eğitim için, bir profesörün asistanı olabilmeyi istiyordur. Ancak, öğretmenleri, böyle bir pozisyon için onu tavsiye etmeyi reddederler. 1901'de, Milano'ya geldiğinde başvurduğu ancak yaşı sebebiyle tamamlanamayan İsviçre vatandaşlığına geçişi gerçekleşir. Bir süre öğretmenlik yapsa da bu işte tutunamaz. 1902'de, bir yıl önce başvurduğu Bern'deki patent bürosunda 'üçüncü sınıf teknik uzman' olarak işe başlar. Bir yıl sonra da, okul arkadaşlarından Mileva Maric'le evlenir...

Einstein'ın farklı konularda da çalışmaları vardı ama, kuşkusuz, en önemlisi 'görelilik' kuramıydı. İki yüzyılı aşkın bir süredir kullanılan Newton'un hareket yasaları başta olmak üzere, birçok kavrama yenilik getirdiği 'özel görelilik' kuramını 1905'te yayımlamaya başlar. Duraganlık ve sabit hızla hareket durumlarının, sistemlerin birinde ya da diğerinde bulunan bir gözlemci tarafından yürütülen herhangi bir deneyde birbirinden ayırt edilemeyeceğini söyleyen Einstein, uzayda mutlak hareket kavramına karşı çıkar. Dört boyutlu uzay, ışık hızının 'hareketli olsun olmasın' tüm gözlemcilere göre sabit olması, ünlü formülü '$e=mc^2$' ile ifade edilen ve hareket eden herhangi bir nesnenin kütlesinin hareketsiz haldekinden daha fazla olması gibi kavramlar, özel görelilik kuramının bazı önemli sonuçlarıydı.

Einstein'ın bu devrim niteliğindeki çalışmaları hemen kabul görmez. Nitekim, ilk makalesini yayımlamasının üzerinden dört yıl geçmesine rağmen, 1909'da hâlâ patent bürosunda çalışmaktadır... Molekül boyutlarının hesaplanmasına ilişkin çalışmasıyla bir yıl önce Zürih Üniversitesi'nden doktor unvanı alan Einstein, 1909'da, patent bürosundaki işinden kurtularak, Zürih Üniversitesi'nde, profesör olarak göreve başlar. Bundan sonra, çeşitli üniversite ve

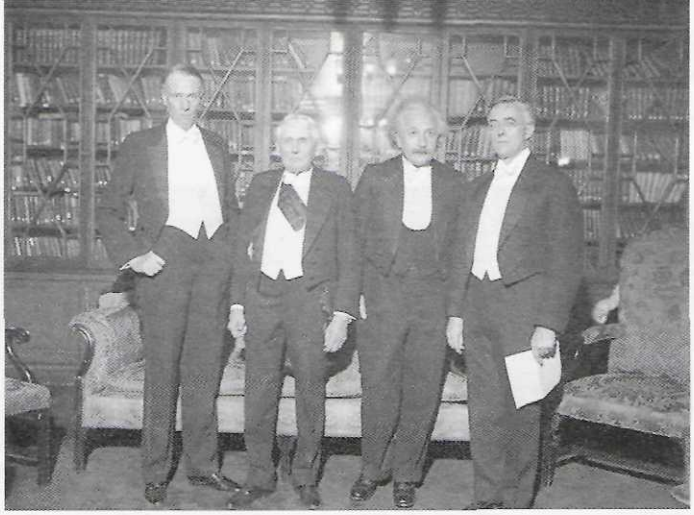
1. Albert Einstein, New York'ta karşılanıyor.
2. 1 Ekim 1940: Einstein, kızı ve sekreteri Helene Dukas ile birlikte, ABD vatandaşı oluyor.
3. Einstein ile eşi Elsa, 1930'da bir seyahatte.
4. 17 Ocak 1931: Einstein, 'California Institute of Technology'de, İsveçli Astronom Dr. Gustov Stromberg'in dersinde tahtaya bir eşitlik yazıyor.

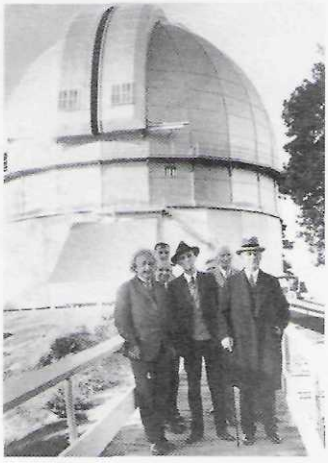
enstitülerde görevler üstlenir...

Özel görelilik kuramı, bir cismin, belli bir gözlemciye göre, sabit hızda ve sabit yönde hareket ettiği durumların dışında, yani, pratikte gerek atomaltı parçalar, gerekse gezegen ve yıldızların hareketlerinde yetersiz kalıyordu. Einstein, 1916'da yayımlanan 'genel görelilik' kuramı ile, özel görelilik kuramını aşıyor; Newton'un evrensel çekim kuramının yerini alan genel görelilik kuramı ile, bilim dünyasında bir kez daha büyük bir hayranlık yaratıyordu. Böylece ufkumuzu süpernovalar, kara delikler, yıldızlara seyahat gibi çeşitli kavramlarla genişletiyordu.

Einstein kuramında, büyük kütlelerin yakınından geçen ışık ışınlarının kütleçekimi alanının etkisiyle eğileceğini, böylece uzak bir yıldızın ışığının güneş kenarından geçerken yapacağı sapmanın hesaplanabileceğini belirtiyordu. Bu tezin doğruluğu, güneş tutulması sırasında gözlemlenebilirdi. 1914'te, bir Alman astronomlar ekibi, tam güneş tutulmasının gözlemlenebileceğini düşündükleri Rusya'ya gitti. Bu ekibin alacağı sonuçlar Einstein'ın işini kolaylaştıracaktı belki; ancak, I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber ekip savaş tutsağı olarak tutuklandı. Daha sonra, 1919'da, Gine Körfezi'ndeki Principe Adası'nda ve Brezilya'daki Sobral'de gerçekleştirilen güneş tutulması gözlemleri sonucunda, belli hata payları olsa da, Einstein'ın haklılığı ortaya çıktı.

Kuram, daha sonra da, pek çok kez sınandı ve doğruluğu kabul edildi. Hatta, Boston'daki Harvard astrofizik merkezindeki bilim insanları, dünyadan 40 bin ışıkyılı uzaklıktaki Akila takımyıldızında bulunan bir kara delikte yaptıkları incelemeler sonucunda, kara delik etrafında tam tur atan madde parçalarını ilk kez izleme olanağı buldular ve gözlemlerinin kara deliklerin kendi etrafındaki zaman ve uzayı büktüğüne dair teoriyi doğruladıklarını bu yılın başında açıkladılar...

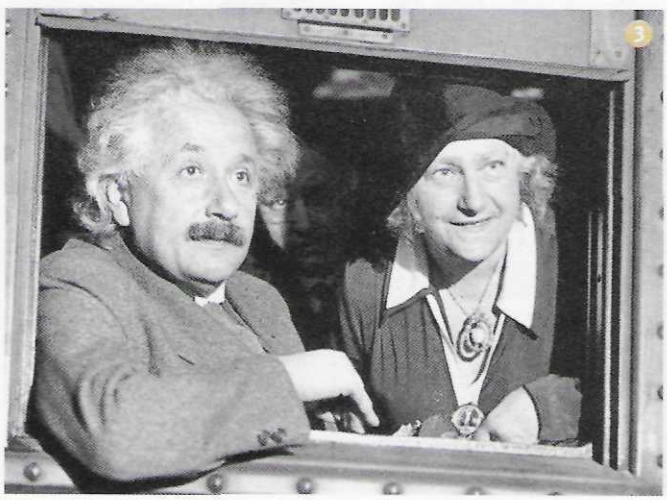

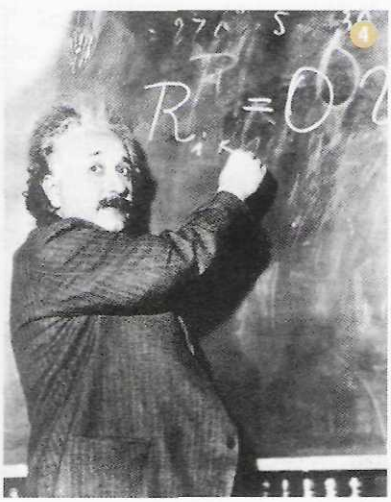

18 Aralık 1933: Einstein [soldan üçüncü], Sinclair Lewis, Frank Kellogg ve Irving Langmuir ile birlikte, Alfred Nobel'in 100. doğum günü kutlama töreninde (solda). Albert Einstein 1940'ta Mount Wilson Gözlemevi'ni ziyaret ediyor (solda).

Einstein, 1914'te Zürih'ten Berlin'e gider ve hemen ardından I. Dünya Savaşı başlar. Bu sırada eşinden ayrılır; eşi, iki çocuğuyla beraber Zürih'e döner. Einstein da Berlin'de, yanında kaldığı akrabalarının kızı Elsa ile 1919'da evlenir. 1921'de Nobel Ödülü'nü alır; ancak bu ödül, görelilik üzerine yaptığı çalışmalar için değil, fotoelektrik etkiyle ilgili

30 Nisan 1937: Einstein, dünyanın en büyük teleskobu 'Hale'nin önünde (sağda).

5 Kasım 1949: Einstein, Princeton Üniversitesi'nde, Hindistan Başbakanı Nehru ile (altta).

Elsa ve Albert Einstein 1931'de, 'City Lights' filminin prömiyerinde, Charlie Chaplin ile (sağ altta).

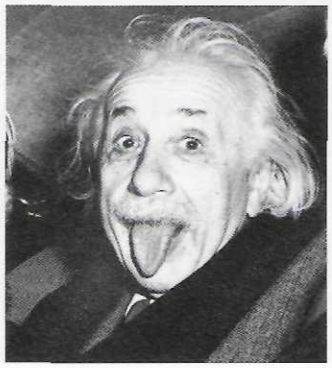
çalışmaları sebebiyle verilir. Einstein, bilimsel çalışmalarını son nefesine kadar sürdürecektir. Ancak, bu yıllarda, dünyada yaşanan büyük siyasî gelişmeler, onun farklı alanlarda da var olmasını gerektirir...

Einstein, erken yaşlardan itibaren pasifist düşünceler taşıyor; savaşı ve askerliği temsil eden her şeye karşı, tam bir nefret ve küçümseme duyuyordu. I. Dünya Savaşı'nın sonlanmasıyla 'sıcak savaş' biter; ancak kısa bir süre sonra, Almanya'da Nazi'lerin yükselişi başlar. Einstein, faşizme karşı da barışçı söylemlerini sürdürür. Dindar bir aileden gelmemesine ve pek dindar olmamasına rağmen, Siyonist harekete destek verir. Bunun yanında, ekonomik olarak da sıkıntı çekmeye başlar. Almanya'daki enflasyon hayatı zorlaştırırken, o bunun yanında, İsviçre'deki eski eşine ve çocuklarına maddî destek sağlamak zorundadır. Durum böyleyken dahi, yurtdışında kendisini maddî rahatlığa ulaştıracak bir işi alma şansı varken, kalıp mücadelesini sürdürmeyi yeğler.

İngiliz gözlem ekibinin gözlemlerinin Einstein'ı doğruladığı haberi, işle böyle bir ortamda duyulur. Böylece Einstein'ın ünü daha da artar. Öte yandan, Nazilerce, görelilik kuramına saldırılar başlar. Öyle ki, 1920'de Einstein karşıtı bir dernek kurulur ve Einstein'ın çalışmasına yalanlama yazabilecek kişiye yüksek miktarlarda para vaat edilir.

Einstein, 1930'da, ABD'de, California Teknoloji Enstitüsü'nde bir yıl konuk profesör olarak ders verir. Sonraki yıl Oxford Üniversitesi'nde konuk profesör olarak bulunur. Bu sırada, savaş karşıtı çalışmalarına devam eder. 1932'de yeniden ABD'ye gider. Bir sonraki yıl Hitler iktidara gelir ve Einstein Almanya'ya dönmekten vazgeçerek, yaşamının sonuna kadar görevini sürdüreceği New Jersey'deki Princeton Üniversitesi'ne bağlı Yüksek Araştırma Enstitüsü'nde çalışmaya başlar. Yeni kurulan bu enstitüde, genç akademisyenlerle kalıcı önemli üyelerin, resmiyetsiz bir çalışma ortamı oluşturması tasarlanır. Enstitünün katı bir ders programı olmayacaktır ve diploma vermeyecektir...

Nazilerin Einstein'a karşı tutumu ise aynı vahşiliğiyle sürmektedir. Berlin yakınlarındaki yazlık evi Nazilerce

Einstein, 14 Mart 1951'de 72. doğum *gününde* gazetecilere böyle poz veriyor (sağda).

1940'lı yıllardan bir fotoğrafta, Albert Einstein, Oppenheimer ile (en sağda).

New York World-Telegram
The Sun
All Sports Final

DR. EINSTEIN IS DEAD AT 76

Kindergarten Tots to Get Free Vaccine

Baseball

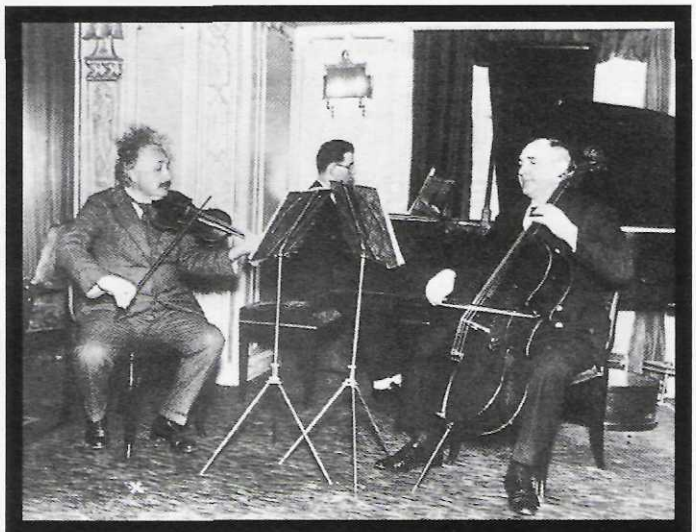
Reds Blasted As Bandung Talks Begin

Burst Artery Proves Fatal To Physicist

yağma edilir ve mallarına el konulur. Ateşli bir Nazi yanlısı olan fizikçi Phillip Lennard, 1933'te, bir Nazi dergisine, görelilik kuramının Almanya'da bir yer edinmesine izin verilmemesi yönünde bir yazı yazar ve 2 yıl sonra, bir fizik enstitüsünün açılışında, Bernstein'ın 'Einstein' adlı kitabında aktardığına göre, şu sözleri sarf eder: "Kurumun bilimde Asyatik ruha karşı bir mücadele bayrağı olacağını umarım. Führerimiz politikada ve ulusal ekonomide Marksizm olarak bilinen bu ruhu ortadan kaldırdı. Oysa bilimde, Einstein üzerindeki aşırı vurguyla hâlâ hüküm sürmektedir. Bir Yahudi'nin entelektüel izleyicisi olmanın bir Alman'a yakışmadığını anlamalıyız. Adına layık olan doğa bilimi, tümüyle Aryan kökenlidir ve Almanlar bugün de bilinmeyene doğru kendi yollarını bulmalıdırlar."

Bu arada, Nazi vahşetinin korkunçluğu giderek artar. Bunun karşısında Einstein, pasifist düşüncelerine rağmen, ilkelerinden vazgeçmediğini vurgulayarak ve içinde bulunulan özel koşullara dikkat çekerek, Avrupa ülkelerine Nazilere karşı silahlanmayı önerir. Aynı kaygılarla, 1939'da, Alman araştırmacıların uranyum atomunu parçalamayı başardıklarını öğrendikten sonra, bunun dev bir bomba yapımına yol açabileceğini sezerek, ABD Başkanı Roosevelt'e, o ünlü uyarı mektubunu yazar. Ve bombayı geliştirmek için yapılan çalışmaların hiçbir aşamasında yer almaz. Ancak bu bomba, 1945'te, ABD tarafından Japonya'ya karşı kullanılır. Bu, Einstein'ı derinden üzer ve yaşamının bundan sonraki bölümünde, bu dehşet verici silahın kullanılmasını önlemek için var gücüyle mücadele eder...

Bu büyük dahinin 'çalışkan' ömrü, 18 Nisan 1955'te, 1940'ta vatandaşlığına geçtiği ABD'de, New Jersey, Princeton'da sona erer. Son nefesine kadar çalışmaya devam eder; öldüğünde, yatağının yanında, birleşik alanlar kuramı üzerine tamamlanmamış hesaplar bırakır. Beyni araştırmalar için muhafaza edilen Einstein'ın bedeni yakılır, külleri bilinmeyen bir yere savrulur. İnsanın evreni algılaması yolunda getirdiği devrimci görüşlerle Einstein, ileride kuramına karşı kanıtlar getirilse de, Kopernik ve Newton gibi, bilim tarihindeki büyük yerini sonsuza dek koruyacak...

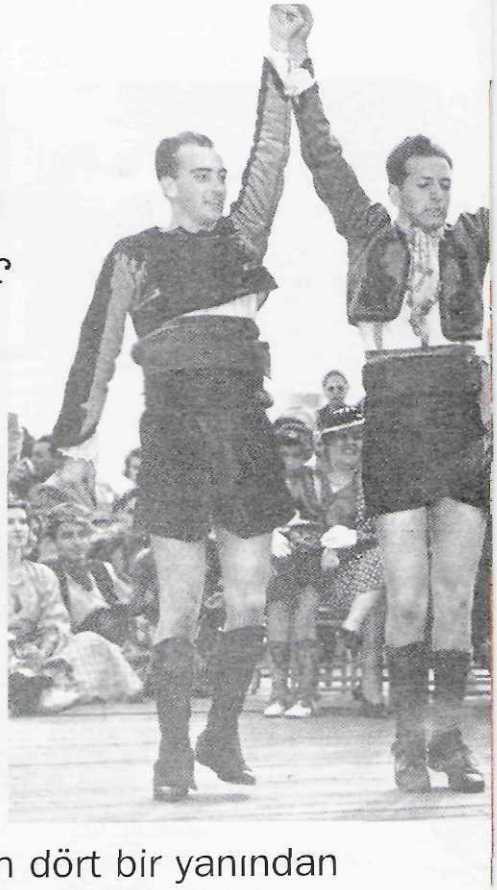

Einstein'ın bir ömürlük uğraşı

Kendisi de piyano çalan annesi Pauline'in isteği üzerine küçük Albert, 6 yaşındayken keman dersleri almaya başlar. Einstein, bu uğraşını hayatı boyunca sürdürecektir *(üstte; Einstein, 1930'da, kendisini ABD'ye götüren S.S. Deutchland adlı gemide keman çalıyor).*

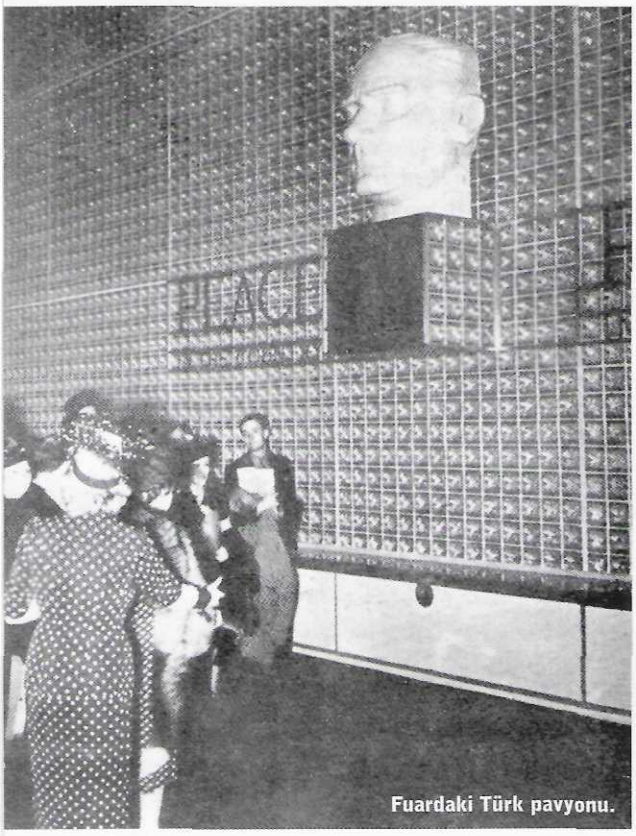
Einstein'ın ölümünü ilk sayfasından duyuran bir gazete (solda, en üstte). **1 Mart 1933: Einstein, tatili sırasında, ünlü film yönetmeni Ernst Lubitsch ile sohbet ediyor** (solda).

'Genç Cumhuriyet' görücüye çıkıyor

New York Dünya Sergisi

Yaşanan bütün aksiliklere ve yetersiz görevli sayısına rağmen Türkiye, New York Sergisi'nde küçük bir bütçe ile büyük bir başarı yakalamış; Amerikalıların ve dünyanın dört bir yanından sergiyi görmeye gelenlerin beğenisini kazanmıştı.

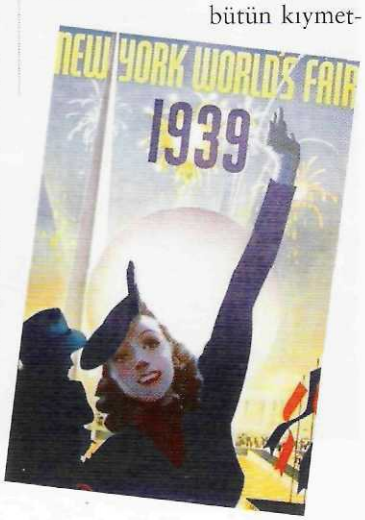
Fuardaki Türk pavyonu.

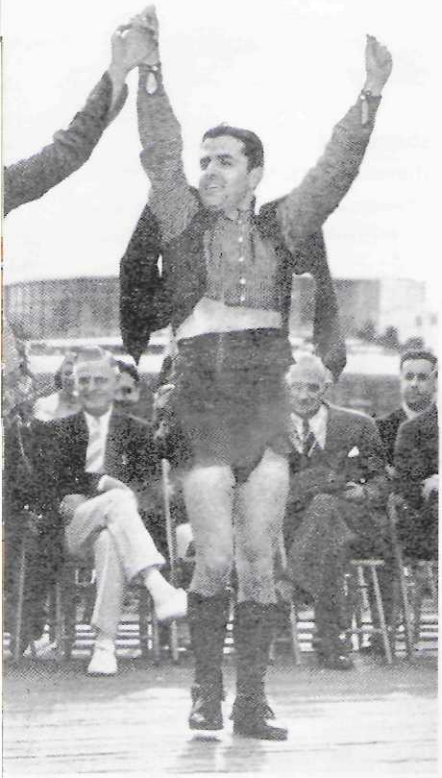
FEZA KÜRKÇÜOĞLU

Yıl 1939... Türkiye Cumhuriyeti, ilk kez Amerika'da yapılacak bir uluslararası fuara, New York Dünya Fuarı'na ya da o dönem basına yansıyan adıyla 'New York Dünya Sergisi'ne katılacak...

ABD'nin bağımsızlığını kazanışının 150. yılında düzenlenen New York Sergisi, iki yıl süren hazırlığın ardından, 30 Nisan 1939'da, ABD Cumhurbaşkanı Roosevelt tarafından açılır.

Fuarın hazırlık çalışmaları, 1938'de başlar; fuarla ilgili yazılar yazılır. Bu yazılardan birini Neşet Halil Atay, -1939 New York Sergisi açılışında, zeybek kıyafetiyle Türk bayrağını taşıyacaktır- yazar. 21 Haziran 1938 tarihli 'Yedigün' dergisinde yayımlanan "1939 Nevyork Sergisi'ne Kemalist Türkiye Neler Götürebilir?" başlıklı yazıda, New York Sergisi'ne Türkiye'nin Türk medeniyetini bütün dünyaya tanıtacak tarihî eserler ile genç cumhuriyetin ürettiği ticarî ürünlerle katılması gerektiğini vurgulayan Neşet Halil Atay, yazısını şu satırlarla bitirir: "Maddî manevî bütün kıymet-

lerin nankörce münakaşa edildiği şu devirde, Kemalist Türkiye'nin 1939 Nevyork Sergisi'ne Avrupa'nın nadir demokrat ve ender sulhcu devletlerinden biri olarak iştirak etmesi kadar, Amerika milletinin kalbini –maddî manevî – hiçbir kıymet teshir edemez."

New York Sergisi'nin sorumluluğu, "Ticaret Vekaleti Turizm Müdürü" Vedat Nedim Tör'e verilir. Dönemin Ticaret bakanı Şakir Kesebir tarafından bir gece yarısı bu sergi ile görevlendirilen Vedat Nedim, 'Yıllar Böyle Geçti' adlı kitabında o günleri şöyle anlatır: "Amerika'da savaşçı, fanatik, otokratik, medeniyet düşmanı, haremli, acaip kıyafetli, hatta renginden bile şüphe edilen Türk toplumunu yeni rejimimizin ışığı altında göstermek için bu sergi büyük bir fırsattı."

Dönemin Ticaret Bakanlığı, gerek Türkiye'nin dünyada tanıtımı gerekse de yeni ticarî pazarlar açısından bu sergiye büyük bir önem vermiş, ancak yeterli insanı bu sergi için seferber edememiştir. Bu yargıya varmamızın nedeni, New York Sergisi'nde çalışan toplumbilimci Niyazi Berkes'in 'Unutulan Yıllar' adlı anılarında yazdıkları oldu: "Türkiye bu dünya sergisine katılıyordu, fakat yeterli 'eleman' yokmuş. (...) Türkiye'ye dönmeden Vedat Nedim Tör'ü ziyaret etmeyi bir ödev bildim, fakat New York'taki halini görünce ağlamaklı oldum. Zavallıyı o dev gibi sergiye üç dört kişilik bir ekiple yollamışlar. Vedat Nedim Tör'den sonra gelen önemli kişi Falih Rıfkı'nın kardeşi Neşet Atay'dı. O da bir yabancı dil bilmediğinden açılış günü zeybek kıyafetine girerek Türk bayrağını taşıyacaktı... Bu durum karşısında Tör'ün isteğini kıramadım. Maaşsız olarak teklif ettiği ödevi kabul ettim. Bu ana pavyonda 'information' işi olacaktı..."

Yaşanan bütün aksiliklere, yetersiz görevli sayısına rağmen Türkiye, New York Sergisi'nde küçük bir bütçe ile büyük bir başarı yakalamış, gerek Amerikalıların gerekse de dünyanın dört bir yanından sergiyi görmeye gelenlerin beğenisini kazanmıştı. Onlardan birinin tanıklığı ile yazımızı noktalayalım.

İsmini Türk pulculuk tarihinden bildiğimiz Ali Nusret Pulhan, New York Sergisi'ne gidenlerdendir. Ali Nusret, fuar izlenimlerini 22 Ağustos 1939 tarihli 'Yedigün' dergisinde "Nevyork Dünya Sergisi Türk Paviyonunda Neler Gördüm?" başlığı ile yayınlar:

"... Türk pavyonlarının mimarları Sedat Zincirkıran ve Sedat Erdemler eserlerinin dahilî tezyinatı ile uğraşıyorlar. (...) Türkiye heyeti reisi Vedat Nedim Tör ve sergi komiseri Nizamettin Ali [Sav] günde birkaç defa sergi sahasına gelerek umumî vaziyete nezaret ediyorlar ve çalışanlara, üzerlerine aldıkları büyük vazifenin ehemmiyetini hatırlatıyorlar..." ■

Fuarın 6 Mayıs 1939'da yapılan açılış töreninde, Türk halk oyunu ekibi (solda). Neşet Halil Atay'ın 1938'de Yedigün dergisinde yayımlanan yazısı (üstte). 1939 Dünya Fuarı'na katılan RCA Radyo'nun ilanı (altta).

◆ Hazırlayan: Lale Uçan
laleucan@yahoo.com

'İzmir hapishanesinin müthiş misafiri'

Tatar Ömer Ağa

İzmir hapishanesinin ve İzmir'in en hatırı sayılır kabadayılarından bir olan Tatar Ömer Ağa, nasıl katil olduğunu, 'isli bir kandilin puslu ışığı altında', Haftalık Mecmua'ya anlatır...

ازمیر حبسخانه‌سنك دائمی ومدهش مسافری: عمر آقای

"İzmir'e giden bir muhâbirimiz yazıyor: İzmir hapishanesinde, İzmir'in en hatırı sayılır kabadayılarından bir olan Tatar Ömer Ağa vardır. Ağayı tanımayan bir İzmirli yok gibidir. 38 yaşına giren Ömer Ağa, 18 yaşındayken katil olmuştur. Ömer Ağa, isli bir kandilin puslu ışığı altında maceralarını şu sûretle nakleder:

'Benim asıl sanatım dalgıçlıktır. Bir taraftan da kayıkçılık yaparak geçinmeye çalışırdım. O zamanlar 18 yaşında idim. Kanımın tam başıma sıçradığı sıralar. Şöyle her akşam işimi bitirdim mi, yorgun argın meyhanelere baş vurur, kafayı dumanlar evlerden birinde mutlaka sabahlardım. 1904 senesinde bir gece içkiyi çok kaçırmışım. Ayaklarım dolaşıyor; Uranya'yı gördüm, hemen koluma asıldı:

- Bırak beni Marika'ya gideceğim, dedim. Kollarını boynuma dolamıştı. İleriden geçen devriye görmemezlikten geliyordu. O zaman şimdiki gibi sıkı sıkı inzibat yoktu. Güzel Rum kızı gözlerini süzerek yalvarıyordu:

- Bir tek be, Ömer. Geleceksin ve benim odamda içe-

1913 senesi İstanbul futbol şampiyonu Galatasaray Kulübü (*Donanma, No.92-44/1915, S.38*)

ceksin...

Zaten ben de ona gidiyordum. Koluma girmişti. Ağı ağır merdivenlerden çıkıp odasına gittik. Bana çok para kazanıp kazanmadığımı sormaya başladı:

- Birkaç lira.

- Sen delikanlısın Ömer. Sana çok para lâzım.

- Lâzım ama iş yok.

- Ya, ben sana çok kârlı iş bulursam?

Hâlâ Uranya'nın maksadını anlamamıştım. Meğer, bütün o cilveler bir iş teklifi içinmiş. Bana 200 lira karşılığında beş kişiyi gece karanlıkta liman açıklığındaki vapurlardan birine götürme teklifinde bulundu.

- Vapura gitmek isteyenler kim?

- Tanırsın Ömer, Yorgi, Panderaki...

İki gün evvel sarraf Yanko'nun mağazası soyulmuştu. Binlerce liralık mücevherat araklanmıştı. Bu ikisi de meşhur kasa hırsızlarındandı. Meğer odada bu konuşmalarımız, dinleyenler varmış. Panderaki, Yorgi ve Tanaş gülerek odanın ortasına ilerlediler. İşi detaya kadar planladık. Gece yarısından sonra ben sandalı iskeleden çekecektim. İki arkadaşı daha gelecek, onları da vapura bırakacaktım... Yolda üzerimize saldırdılar. Tetikte olduğum için fırladım. Kuşağımın arasındaki tabancayı çektim. Yanımdakilerden biri vuruldu; ötekiler kaçtı. Ertesi gün beni de yakalayıp kodese tıktılar. Tam yedi buçuk seneye mahkum oldum, iki sene kodeste yattım... »

(Haftalık Mecmua, No. 74/ 1927, S.5)

Balkan harbinin ilk şehidi

Bu sahîfede tasviri görülen Mehmed Cemal Efendi, Balkan muharebesinin ilk şehididir. 1885 senesinde tevellüd etmiş; Sivas'ın Sarı Şeyh Mahallesi Takıyyeneşinzâde Hacı Hasan Efendi'nin mahdumudur. Mekteb-i Harbiye'den 29 Mart 1911'de mezun olmuştur. Okuldan sonra 4. nişan alayındayken, arzusu ile Kurtköy Mıntıkası Hudut Takım Zabitliği'ne tayin olur. İlân-ı harp üzerine, Bulgarlar ilk önce bu mıntıkadan Osmanlı hududuna tecavüz ederler. Mülazım Mehmed Cemal Efendi, Kurtkale mevkiini, maiyetindeki on neferimizle muhâfaza ediyordu; geri çekilmedi. Bir tabura yakın Bulgar kuvvetiyle çarpıştı. Evvela, boğazından aldığı kurşunla yaralandı. Müteâkiben göğsünden aldığı ikinci bir kurşunla bir elinde mavzeri, diğer elinde kırbacı olduğu halde düşman karşısında şehîden teslîm-i rûh etti. Balkan harbinin ilk şehîd-i muhtereminin mezarı yoktur; yeri Osmanlıların kalbidir.

(Servet-i Fünûn, No.1178, S.173)

Sarışın mı, esmer mi?

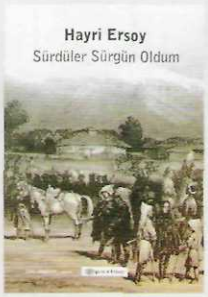
Evvelki hafta okurlarımıza takdîm eylediğimiz tercih müsâbakamız, ümidimizin fevkinde bir rağbete mahzar oldu. Bir çok okur, bu tarzda bilmecelerle meşgul olmamızı istediği için, bu hafta okurlarımıza ikinci bir müsâbaka takdîm ediyoruz: 'Sarışın mı Seversiniz Esmer mi?'.

Resimde gördüğünüz sağ taraftaki kız, sarı saçlı güzel bir dilberdir. Soldaki kız ise esmer, siyah saçlı latîf bir dilberdir. Bu iki dilber arasında hangisini tercih edeceksiniz? Verilecek cevaplarda, kısaca sarışın veya esmer demek kâfidir. Bu suretle en çok rey kazanan kıza oy verenler arasında yapılacak kurada, birinciye gayet zarif bir masa saati, ikinciye tayyare piyangosu, üçüncüden beşinciye kadar kitap, yirmi beşinciye kadar senelik takvim defteri vereceğiz.

(Büyük Gazete, No.76/1926, S.18)

Osmanlı Arkeolojisi
Editörler: Uzi Baram, Lynda Carroll
Kitap Yayınevi, Aralık 2004, İstanbul

Sürdüler Sürgün Oldum [Çerkeslerin serüveni]
Hayri Ersoy
Epsilon Yayıncılık, 2005, İstanbul

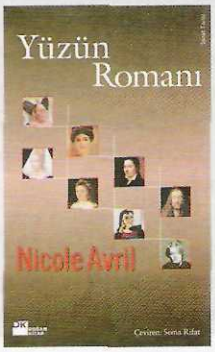
Türk Romanında İttihat Terakki (1908-2004)
Dr. Murat Koç
Temel Yayınları, Şubat 2005, İstanbul

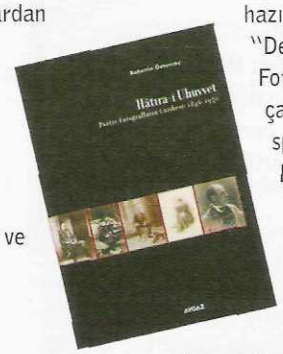
Türkiye'de Etnik *Çatışma* (İmparatorluktan Cumhuriyet'e)
Derleyen: Erik Jan Zürcher
İletişim Yayınları, 2005, İstanbul

Yüzün Romanı (Sanat Tarihi)
Nicole Avril
Çeviren: Sema Rifat
Doğan Kitap, Şubat 2005, İstanbul

'Hâtıra-i Uhuvvet' kitabı

Türkiye'de kültüre, sanata ve kitaba önem veren kurumlardan biri de Aygaz'dır. 1997 yılından bu yana çok farklı alanlardaki kıymetli sanat ve kültür kitaplarının sponsorluğunu üstlenen Aygaz, fotoğraf tarihi konusundaki çalışmalarıyla öne çıkan Bahattin Öztuncay'ın çabalarını da destekliyor.

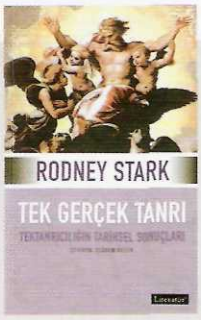
Aygaz, 2003'te Bahattin Öztuncay tarafından hazırlanan "Dersaadet'in Fotoğrafçıları" adlı çalışmaya da sponsor olmuştu. Bu çalışma, içerdiği makaleler ve albüm bölümüyle, Osmanlı dönemi fotoğrafçılığına ışık tutan ve kimileri de o güne kadar hiç yayımlanmamış yüzlerce fotoğrafı bir araya getirebilen kapsamlı bir çabaydı... Şimdilerde de Aygaz, hem bir sergi hem de bir başka kitapla, fotoğraf tarihine desteğini sürdürüyor: "Hâtıra-i Uhuvvet / Portre Fotoğrafların Cazibesi: 1846-1950" adlı sergi, 31 Mart tarihine kadar, bir ay boyunca, Büyükdere'deki Sadberk Hanım Müzesi'nde fotoğraf ve tarih meraklılarıyla buluştu. Her sergi, gelip geçicidir; ama kitap öyle mi?... Gerçekten de sergiyle aynı adı taşıyan ve titiz, özenli bir çalışmayla, kaliteli *malzemesine uygun bir* tasarımla gerçekleştirilmiş olan bu kapsamlı kitap, yalnızca fotoğraf tarihi meraklılarına değil, 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısından 20. Yüzyıl'ın ilk yarısına kadar uzanıyor ve bize, zaman tünelindeki *Türkiye'nin ilginç simaları*, dikkat çekici 'portreleri'

LÜTFÜ TINÇ
lutfi.tinc@dunya.com

Tektanrıcılığın Tarihsel Sonuçları
Rodney Stark
Çeviren: Çiğdem Özüer
Literatür Yayınları, Ocak 2005, İstanbul

Türk Mitolojisinden Masallar
Sacide Çobanoğlu
Yurt Kitap Yayın, 2004, Ankara

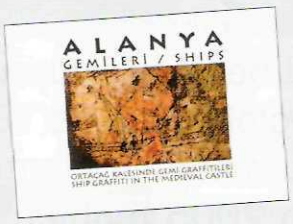

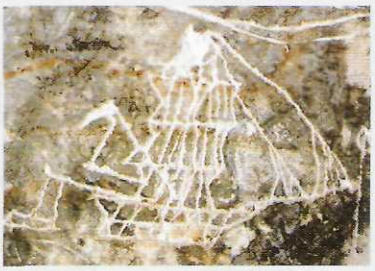
Osmanlı Tarihinde Maskeler ve Yüzler
Mustafa Armağan
Timaş Yayınları, 2005, İstanbul

Alanya Kalesi graffitileri

Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı'nın yani DAKTAV'ın yeni bir yapıtı masamın üstünde: Kitabın adı, 'Alanya Gemileri'; alt başlık ise 'Ortaçağ Kalesinde Gemi Graffitileri'... Kağıdıyla, baskısıyla, grafik sunumuyla da özenle hazırlanmış bu çalışmanın ekinde, kitapta da yer alan 100'ün üzerinde fotoğraf ve çizimin bulunduğu bir CD ve bir haritanın da tıpkı basımı var: Müfit Kaptanoğlu'na ait olduğu belirtilen ve Medici ailesinden gelme bu Alanya haritasının, 1608-1613 tarihleri arasında çizildiği düşünülüyor... Gemileriyle Akdeniz kıyılarına kadar gelen Mediciler, Alanya Kalesi'ni de topa tutuyorlar. Daha önce de Alanyalı bir Rum ailenin tarihçesi ve 1915 tarihli 'Alanya Belediyesi Encümen Kararları Defteri' gibi yerel tarih çalışmaları yayımlayan DAKTAV'ın bu son kitabı, Tufan Karasu ve Erdal Eminoğlu tarafından yayına hazırlanmış. Kitapta, Tufan Karasu'nun 'Duvarlar konuşuyor' başlıklı editoryal sunumdan sonra, Uğur Kökden ve Scott Redford'un yazıları ile Melih Uçar ile Nevin Azakoğlu'nun fotoğraf ve çizimleri yer alıyor. Alanya Kalesi'nden denize doğru inen yolların çevresindeki sur duvarlarına kazınmış gemi çizimlerinin, Tufan Karasu'nun belirttiği gibi, aslında, yüzyıllar boyunca, çok farklı dönemlerde duvarlara kazınmış değişik gemi tipleri olduklarını düşününce, özellikle de bunların fotoğraflarına bakınca, insan bir zaman tüneline girmiş gibi irkiliyor! Denizcilik tarihi meraklılarının dikkatine!.. Ancak DAKTAV'ın kitaplaştırdığı bu başarılı çalışma, ne yazık ki satışa sunulmamış; ama belirtildiğine göre, kütüphanelerde, özellikle de üniversite kütüphanelerinde yerini alacak. DAKTAV'ın yani Doğu Akdeniz Kültür ve Tarih Araştırmaları Vakfı'nın kimliğini de ortaya koyalım: DAKTAV, 1995 yılında Alanya'da kurulmuş; Georgetown Üniversitesi'nin sahip olduğu eski Alanya evinde her yıl Amerikalı öğrenciler için dörder aylık tarih ve arkeoloji programlarının altyapısını ve örgütlenmesini düzenleyen vakfın kurucuları arasında, İbrahim Betil ve Rona Aybay gibi isimler yer alıyor...

arasında, bilgi ve keyif dolu bir gezi yaptırıyor. Aygaz Genel Müdürü Mehmet Ali Neyzi'nin de *(sol altta; Bahattin Öztuncay ile birlikte, Sadberk Hanım Müzesi'ndeki sergide)*, kitabın tanıtımı için düzenlenen basın toplantısında belirttiği gibi, "çoğu bir dosta hatıra olarak verilen" fotoğraflar yani 'hâtıra-i uhuvvet' yani 'kardeşlik hatırası' fotoğraflar arasında, gizemli bir gezi: İşte, II. Meşrutiyet öncesinin ve hatta, sonrasının dahi 'ünlü' sadrazamı, sadaret makamına tam dokuz kere oturan 'Küçük' Mehmed Said Paşa ve ailesinin 1909'da çekilmiş 'fotografileri' *(sol üstte)*. İşte size bir başka 'âlemden' bir başka hatıra: Ünlü yazarımız Halid Ziya [Uşaklıgil] Bey'in 1912'de Stüdyo Apollon'da çektirip "Ahmed Hikmet Beyefendi'ye yadigâr-ı uhuvvet, Halid Ziya, 1328" ithafıyla yazar Ahmed Hikmet'e [Müftüoğlu] hediye ettiği fotoğrafı *(üstte)*... Sonra, Halid Ziya'nın da ötesinde bir 'âlemden' bu kez, ünlü taşlamacımız Neyzen Tevfik'in can dostu 'Yavru'ya ithafı *(en solda)*. Sonra bir başka şair ithafı: Yahya Kemal Beyatlı'nın, 60'lı yaşlarının ortalarında hastanede iken, 27 Şubat 1950 günü, Cerrahpaşa Hastanesi başhemşiresi Sabahat Dilbaş hanıma takdim ettiği ve hemşiremizin "nezaket ve insaniyetini" dillendiren ithafı. Kitap böyle akıp gidiyor işte...

◆ Hazırlayan: Erkan Ildız
erkanildiz@hotmail.com

'Arkeolojik Kazı ve Yüzey Araştırmaları Toplantısı'

İstanbul'da arkeoloji buluşması

Bu yıl beşincisi düzenlenecek olan 'Arkeolojik Kazı ve Yüzey Araştırmaları Toplantısı', 18-20 Nisan 2005 tarihleri arasında gerçekleştirilecek.

Her yıl Ankara'da, mayıs ayının son haftasında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından 'Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu' düzenlenir. Türk arkeolojisinin kalbi, o hafta Ankara'da atar. Yerli yabancı birçok konuk toplantıları izler. Çeşitli üniversitelerden uzmanlar yaptıkları çalışmaların sonuçlarını, bu toplantılarda bilim dünyasına açıklarlar.

Ancak bu toplantı öncesinde gerçekleştirilen bir başka etkinlik daha vardır ki, adeta Ankara'daki toplantının İstanbul'da yapılan bir ön hazırlığı gibidir. Bu, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde düzenlenen 'Arkeolojik Kazı ve Yüzey Araştırmaları Toplantısı'dır. Toplantının bu yıl beşincisi düzenleniyor. 18-20 Nisan 2005 tarihleri arasında, Vezneciler'deki Kuyucu Murat Paşa Medresesi'nde düzenlenecek olan toplantılarla ilgili daha detaylı bilgiye, (212) 455 57 00 No.'lu telefondan ulaşılabiliyor.

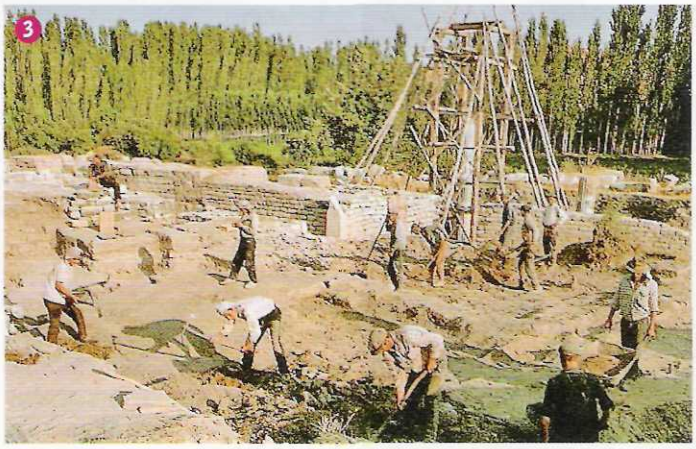
İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Gülsün Umurtak, bize bu önemli toplantının içeriğine dair bilgiler verdi...

➤ *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nin düzenlemekte olduğu bu toplantının içeriğine dair neler söyleyebilirsiniz?*

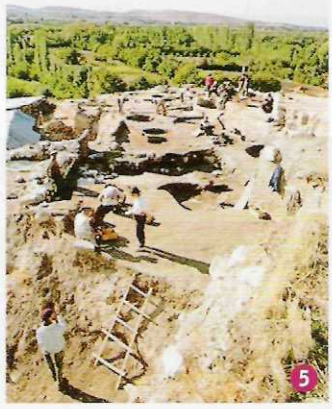
'Arkeolojik Kazı ve Yüzey Araştırmaları' adı altında yaptığımız toplantıların bu yıl beşincisi gerçekleştirilecek. İstanbul Üniversitesi'nin Türkiye arkeolojisine katkıları, ilk olarak 1932'de, Arif Müfid Mansel'in önderliğinde başlamış; bu katkı, günümüzde de çoğalarak devam ediyor. Bilindiği gibi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği 'Kazı, Araştırma ve Arkeometri

Prof. Dr. Gülsün Umurtak (en sağda), düzenledikleri toplantıda, Neolitik Çağ'dan İslamî döneme kadar uzanan bir süreci kapsayan bildirilerin yer alacağını belirtti.

Ankara'da gerçekleştirilen 'Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu' da, Anadolu'nun değişik bölgelerindeki kazılara ilişkin bütünlüklü bilgiler sunuyor:
1. ve 4. Çatalhöyük
2. Tille
3. Aphrodisias
5. Aslantepe

Sempozyumu', 26 yıldan bu yana başarıyla gerçekleştiriliyor. Biz, İstanbul Üniversitesi adına yaptığımız çalışmaları burada, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın düzenlediği sempozyuma gidemeyenlere, özellikle de öğrencilerimize, ilgililere tanıtmayı önemsiyoruz.

➤ *Toplantılarınızın katılımcıları yalnızca öğretim üyeleri mi?*

Söz konusu toplantılara, sadece öğretim üyeleri değil, doktora ve yüksek lisans öğrencileri de katılarak, tezleriyle ilgili araştırmalarının sonuçlarını sunma olanağı buluyorlar. Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'nun öncülüğünde edindiğimiz dört yıllık deneyim, bu toplantıları düzenlemenin çok isabetli bir karar olduğunu bizlere gösterdi. Toplantılarımızda, her bildirinin ardından 10 dakika kadar zaman ayırdığımız tartışma bölümlerinin ve bildiriler dışında, yapılan poster sunumlarının da çok yararlı olduğunu söyleyebilirim.

➤ *Bu yıl hangi konularda bildiriler sunulacak?*

İstanbul Üniversitesi öğretim üyeleri ve öğrencileri, Anadolu'nun pek çok bölgesinde kazı ve yüzey araştırmaları gerçekleştiriyor. Bu seneki toplantılarda, söz konusu geniş coğrafyada Neolitik Çağ'dan İslamî döneme kadar uzanan bir dönemi kapsayan çalışmaların bildirileri yer alacak

➤ *Sunulan bildiriler daha sonra kitaplaştırılıyor mu?*

Hayır, sunumları kitaplaştırmayı düşünmüyoruz. Zaten Kültür Bakanlığı'nın Ankara'da veya başka kentlerde düzenlediği toplantıların sonuçları, düzenli olarak yayımlanıyor. O yüzden ikinci defa benzer konuları yayımlamayı düşünmedik.

➤ *Öğretim elemanları ve öğrenciler dışında, bu konulara ilgi duyanların da toplantılara dinleyici olarak katılmaları mümkün mü?*

Tabii mümkün. Yaşadığımız toprakların kültürel geçmişini, zenginliğini benimseyen, sahiplenen herkes toplantılarımıza katılabilir.

'Arkeoloji ve Sanat' yeniden yayında...

26. yayın yılını dolduran Arkeoloji ve Sanat dergisi, bir adres değişikliğini zamanında resmî makamlara bildirmediği gerekçesiyle, faizleriyle birlikte 40-50 milyarı bulan bir para cezasına çarptırılınca, başlattığı hukukî mücadele süreci sonuçlanana kadar yayınına ara vermek zorunda kalmıştı. Dergi, bir yıldır yayımlanmıyordu. Ancak bu hukukî süreçte kazanan taraf Arkeoloji ve Sanat dergisi oldu; Mart ayında yayınlanan 118. sayısı ile dergi yeniden okuyucularıyla buluştu.

'Kutsal dumandan sihirli damlaya': Parfüm

Yapı Kredi Vedat Nedim Tör Müzesi, baharı 'mis gibi' bir sergiyle karşılıyor. 14 Nisan - 30 Temmuz 2005 tarihleri arasında ziyaret edilebilecek 'Kutsal Dumandan Sihirli Damlaya Parfüm' sergisinde, Antik Çağ'dan günümüze büyük uygarlıkların parfüm kültürü ele alınırken, bugüne dek pek üzerinde durulmayan Orta Çağ İslam dünyası ve Osmanlı parfümcülüğü ile Cumhuriyet Dönemi'nde üretilen kokularımız, zengin koleksiyonlar eşliğinde gün ışığına çıkıyor.

Serginin en zengin bölümünü, geleneksel Osmanlı koku kapları, Osmanlı pazarına ilk giren Avrupa parfümleri, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi yerli üreticilerin ürettikleri kolonya ve parfüm çeşitleri, üretim teknikleri; Orta Çağ İslam dünyasının parfümeri alanındaki katkıları; parfüm şişeleri, etiketler, afişler ve belgeler oluşturuyor.

Serginin ikinci bölümü ise koku fizyolojisi ve hammadde bölümüne ayrılmış. Bitkisel, hayvansal hammaddeler bölümü Prof. Dr. Kemal Hüsnü Can Başar (Eskişehir Anadolu Üniversitesi) tarafından; damıtma ve diğer koku elde etme yöntemleri; parfümcülüğün bilim ve teknoloji tarihi açısından gelişimi ise Prof Dr. Zeki Tez (Marmara Üniversitesi) tarafından hazırlanmış.

Eski Mısır, Yunan, Roma, Bizans, Orta Doğu, İslam dünyası ve modern Avrupa parfümcülük tarihi, bu toplumlarda parfüm kullanma kültürü ve üretimi Aybala Yentürk, Ortaçağ İslam dünyasının dünya parfümcülüğüne katkıları ve özgün formülleri, İslam dünyasının güçlü ve kendine has koku kültürü (orijinal kaynaklarından çeviriler eşliğinde) Prof. Dr. Abdulhalik Bakır tarafından hazırlanmış.

Osmanlı Dönemi'nde üretilmiş, formülleri bugüne ulaşmış, ancak unutulmuş Osmanlı parfümleri ve buhurları, Osmanlı'da koku ticareti ve imalatı ile uğraşan esnaf, Avrupa'dan ithal edilen parfümler, yerli üreticilerin ürettikleri Avrupa tarzı kolonya ve parfümler ise, Dr. Nejat Yentürk tarafından düzenlenmiş.

Danışmanlığı Nejat Yentürk ve Aybala Yentürk tarafından yapılan serginin orijinal eserleri Aybala-Nejat Yentürk, İsmet-Özkan Arıkantürk, Rüksan Ürgüplü, Güler Arnas, Ferid Edgü, Turgay Tuna, Işıl-Mehmet Akgül ve Cengiz Şahin koleksiyonlarından seçilmiş.

TEBE'den yeni bir atölye çalışması

İskender Lahdi (solda). Türk Eskiçağ Bilimleri Ensitüsü Başkanı Prof. Dr. Ali Dinçol (sol altta).

Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü (TEBE), 20-21 Mayıs 2005 tarihlerinde İstanbul'da gerçekleştirilecek yeni bir uluslararası atölye çalışmasının hazırlığı içinde. Atölye "The Achaemenid Impact on Local Populations and Cultures in Anatolia / 6th-4th centuries BC" / Anadolu'nun Yerli Halk ve Kültürleri Üzerinde Akhaimenid Etkisi / M.Ö. 6.-4. Yüzyıl" konusunu ele alacak. Bu konu, enstitü tarafından, Başkan Prof. Dr. Ali Dinçol'un önerisiyle, 2002 yılında düzenlenen "Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions" (Değişimi Tanımlama: Anadolu ve Yakın Çevresinde Tunç Çağı'ndan Demir Çağı'na Geçiş) konulu uluslararası atölyenin devamını oluşturacak.

Atölye çalışmaları için, 'filoloji, antroponümi (etnik kökeni tanımlama), din (ithal ve yerli kültler) ve maddi kültür (mimari, ikonografi)' alt başlıkları belirlenmiş. Enstitü Başkanı Prof. Dr. Ali Dinçol ve Asbaşkan Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'nun ev sahipliğindeki atölyeye, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü de katkıda bulunuyor.

Prof. Dr. Ali Dinçol, organizasyon komitesinde Olivier Casabonne, İnci Delemen, Şehrazat Karagöz ve Oğuz Tekin'in görev aldığı atölye çalışmalarına ilişkin olarak şunları söylüyor:

"Anadolu'daki çeşitli devirleri ele alan bu atölye çalışmalarının ilki, 'Kilikia' konusundaydı. Daha sonra, Anadolu'da Tunç Çağı'ndan Demir Çağı'na geçiş konusunu ele aldık. Bu yıl da, Anadolu'da önemli bir dönem olan Pers dönemini, yani Akhaimenid dönemini ele almaya karar verdik. Bunun için uluslararası bir bilim komitesi kurduk. İstanbul'daki Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü bizimle işbirliği yapıyor. Alman Araştırma Enstitüsü'nün de desteği var. Çeşitli üniversitelerden ve müzelerden gelen katılımcıların konuşmalarıyla, Anadolu'daki bu döneme ışık tutan bir atölye çalışması olacak bu. Çalışmalarımız, bu alana ilgi duyan herkese açık..."

Antik AŞ'nin 231. müzayedesi

Antik AŞ tarafından 231.'si düzenlenen müzayede, 10 Nisan 2005'te, Swissotel The Bosphorus'da yapılıyor. Özel koleksiyonlardan seçilerek satışa sunulan müzelik eserlerin tanıtımı, 1-10 Nisan tarihlerinde Antik Palace'da yapılacak. Müzayedeyle ilgili daha ayrıntılı bilgi için, *'www.antikas.com'* adresinden ya da (212) 236 24 60 No.'lu telefondan bilgi alınabilir *(solda; Hüseyin Zekai Paşa /1860-1919, 140 x 140 cm)*

'İnsanın izlerinde'

Şişli Belediyesi Bilim Merkezi'nde, Bilim Merkezi Vakfı ve Fransız Kültür Merkezi'nin işbirliğiyle açılan 'İnsanın izlerinde'adlı sergi, 14 Nisan'a kadar gezilebilecek. Sergi, 20 Nisan-15 Haziran tarihleri arasında da, Orta Doğu Teknik Üniversite'sinde, Ankaralı ziyaretçilerle buluşacak. Sergide, insanlığın 7 milyon yıllık evrimi, görsel olarak ve interaktif deneylerle anlatılıyor. Sergide yer alan diğer etkinlikler şunlar: Keşif laboratuvarları, izlerin peşinde (yaşam alanları ve etkinlikleri), Taş Çağı atölyeleri (aletler ve Taş Çağı resimlerinin yapılması), evrim bilmeceleri gösterileri (video gösterileri, açıklamalı yazılar).

'Antik Çağ'da müzik sanatı'

İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda, 2003'ten beri düzenlenmekte olan Klasik Filoloji Seminerleri' kapsamında, 26 Nisan 2004'te, Arş. Gör. Ekin Öyken tarafından 'Antik

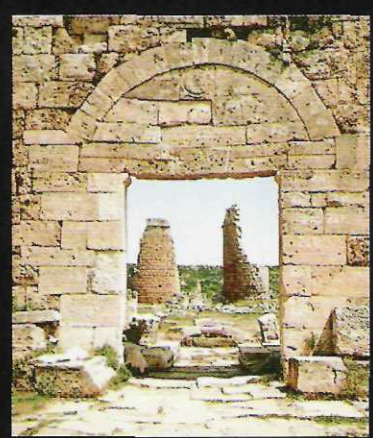

Çağ'da Müzik Sanatı Üzerine' başlıklı bir konferans verilecek. Bu yıl müzik konusuna ayrılan seminerlerde, şubat ayında Prof. Dr. Belkıs Dinçol tarafından, 'Eski Önasya'da Müzik Aletleri' ve mart ayında da Arş Gör. Dr. Sedef Çokay tarafından 'Vazo Resimlerindeki Yunan Çalgıları' başlıklı konferanslar verilmişti...

Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'ndan Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken, Klasik Filoloji Seminerleri'yle ilgili olarak, "Klasik filolojiyi dışarıdaki insanlara tanıtmak ve her şeyden önce Avrupa topluluğuna entegrasyon aşamasında olan ülkemizde de bu tür çalışmaların yapıldığını göstermek çıkış noktamız oldu" diyor. Dürüşken, bu seneki konsepti 'Antik Çağ'da Müzik' olarak belirlediklerini; izleyenlere, görsel malzemelerin de kullanıldığı bir seminer sunacaklarını belirtiyor. Seminerle ilgili ayrıntılı bilgi, (212) 455 57 00 No.'lu telefondan edinilebilir...

Salı Toplantıları'nda 'Perge kazıları'

Yapı Kredi Kültür Merkezi İstanbul Sermet Çifter Salonu'nda her ayın ilk Salı günü düzenlenmekte olan arkeoloji konulu toplantıların bu ayki konusu Perge antik kenti. Perge kentinin Kalkolitik'ten Bizans Dönemi'ne kadar geçirdiği evreler, yapılan kazılar, Perge kazı başkanı Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu tarafından anlatılacak. 5 Nisan 2005 Salı gerçekleştirilecek konferans, 18.30'da başlıyor.

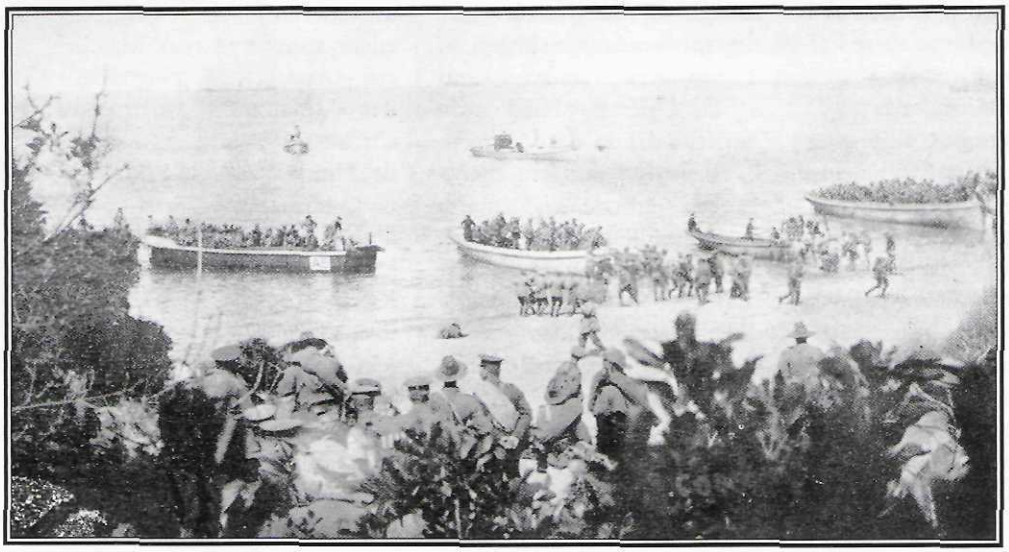

Petra Berger Türkiye'de...

Uluslararası Ankara Müzik Festivali'ne 13 yıldır desteğini sürdüren Philip Morris / Sabancı, klasik ile pop müziğini birleştiren, altın plak ödüllü sanatçı Petra Berger'i müzikseverlerle buluşturuyor. 22. Uluslararası Ankara Müzik Festivali, kadının doğasındaki hüznü, aşkı, umudu ve umutsuzluğu, hikayeleri, utancı ve öfkeyi senfonik tınılarda buluşturan Petra Berger konserine ev sahipliği yapacak. Philip Morris / Sabancı'nın katkılarıyla 20 Nisan 2005 tarihinde, MEB Şura Salonu'nda gerçekleşecek konserde, tüm dünyada hayranlıkla izlenen sanatçı Berger, farklı müziği ve özel sahne şovu ile Ankaralılarla buluşacak.

Anzak birlikleri Arıburnu'nda...

25 Nisan 1915: Arıburnu Çıkarması'na katılan Anzak birlikleri, 'Anzak Koyu'nda...

İngiliz ve Fransız savaş gemilerinden oluşan 'yenilmez armada', 18 Mart 1915 günü, İstanbul'u ele geçirme umudunu, birkaç savaş gemisiyle birlikte Çanakkale Boğazı'nın derin sularında bırakarak geri çekilmek zorunda kalmıştı. Bu yenilgi ve geri çekilme, büyük bir prestij kaybıydı...

25 Nisan sabahı İtilaf Devletleri'ni harekete geçiren 'Arıburnu Çıkarması' da, Boğaz'ın yeniden zorlanması planı çerçevesinde gerçekleştirilecekti. Harekâtın gece yapılması planlandığından, Limni Adası'ndaki Mondros Körfezi'nde bulunan Anzak birlikleri, 24 Nisan'ı 25 Nisan'a bağlayan gece, Kabatepe'deki buluşma noktasından çıkarma sandallarına bindiler.

Fakat, bin 500 kişilik bu ilk grup, karaya çıkacakları yere geldiklerinde, kendilerine anlatılandan farklı bir noktaya ulaştıklarını anladılar. Bu kıyıları, iki mangadan ibaret bir Türk birliği korumaktaydı. Çıkarma sandalları, bu birliğin yoğun ve etkili ateşiyle karşılaştı. Havanın ağarmasıyla birlikte, Türk topçularının ateşi başladı. Çıkarma birlikleri yoğun zayiat verdiler. Yine de birlikler, sınırlı da olsa bölgeye yayılmaya başladılar...

merakediyorum@

googlegroups.com

Buçalışma;
merakediyorum@googlegroups.com

üyeleriiçinhazırlanmıştır.
Benzerçalışmalardanhaberdarolmak,
öneri, istek ve karşılaştığınız sorunlan bize bildirin.

Çalışmalarımızı takip etmek için
merakediyorum@googlegroups.com
e-postaadresine
"Üyelik" başlıklı veya boş bir mesaj gönderin.

Grupsayfasını
http://groups.google.com/group/merakediyorum
inceleyerek daha önce üyelerimizle paylaştığımız
çalışmavemesajlaninceleyebilir,
üyeliğinizidüzenleyebilirsiniz.

